

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาในกฎหมาย หลักเกณฑ์และการปฏิบัติต่อเชลยศึกของประเทศไทย

สืบเนื่องจากการที่บรรพบุรุษของเรา ได้สู้รบต่ออริราชศัตรู ทั้งนี้เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติและเอกราชของเรา ในการยุทธแต่ละคราว บางโอกาสเราต้องตกไปเป็นเชลยของฝ่ายข้าศึกศัตรู แต่บางครั้งเราก็สามารถจับกุมฝ่ายตรงข้ามมาเป็นเชลยของเราได้ ในแต่ละยุคสมัย เริ่มจากสมัยโบราณคราวที่บรรพบุรุษของไทยได้ตั้งบ้านเมืองในแคว้น หรือดินแดนต่างๆ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีการตรากฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในอันที่จะปฏิบัติต่อเชลยศึกดังกล่าว ดังสามารถพิจารณาได้จากประวัติศาสตร์ในแต่ละสมัยดังนี้

- สมัยโบราณ ถึงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1
- สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

1. สมัยโบราณ ถึงสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1

ก. สมัยอาณาจักรน่านเจ้า

ชนชาติไทยนั้นสันนิษฐานกันว่า เป็นเชื้อสายหนึ่งของมองโกล มีหลักแหล่งดั้งเดิมอยู่แถบเทือกเขาอัลไต (ALTAI) บริเวณตอนเหนือของประเทศจีน เป็นเวลาประมาณ 6,000 ปีล่วงมาแล้ว ต่อมาได้พากันแยกลงมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางตอนกลางของประเทศจีนบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลือง

ราวประมาณ 4,400 ปี ก่อนพุทธกาล จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.400 ชนชาติไทยดังกล่าว ซึ่งเรียกนามตนเองว่า อ้ายลาว หรือไทยมุง ได้แบ่งอาณาจักรของตนออกเป็น 3 นคร ดังนี้

1. นครสูงตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองเมื่อประมาณ 300 ปี ก่อนพุทธกาล

2. นครปา ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของมณฑลเสฉวน

3. นครเจี้ยว ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำจื่อ

ต่อมาทั้ง 3 นคร ได้ถูกพวกตาดและพวกจีนรุกรานในราว พ.ศ. 400

ชาวไทยได้อพยพลงมาจากทางใต้และทางตะวันตก¹

พวกไทยส่วนมากได้อพยพลงมาตามแม่น้ำแยงซี (YANGTZE KIANG) โดยเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในมณฑลยูนนาน และในที่สุดได้สถาปนาอาณาจักรขึ้น เรียกว่า "อาณาจักรน่านเจ้า" อาณาจักรไทยในสมัยนี้เจริญรุ่งเรืองมากมีการปกครองเป็นปึกแผ่น²

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในสมัยอาณาจักรน่านเจ้านี้ กษัตริย์ผู้ปกครองทรงยึดถือไตรศาสน์* ซึ่งเป็นหลักธรรม โดยทรงมีความเมตตากรุณาต่อประชาชนของพระองค์³ ซึ่งรวมทั้งเชลยศึกที่ได้จากการสงครามด้วย กล่าวคือเมื่อทรงทำสงครามกับศัตรู แล้วจับเข้าศึกเป็นเชลยได้ ก็มีได้ประหารชีวิต แต่กลับนำมาเลี้ยงดูหรือบางครั้งก็มอบเป็นบรรณาการต่อประเทศเพื่อนบ้าน ดังรายละเอียดจะได้กล่าวต่อไปในเรื่องการปฏิบัติ

¹ ราชทรงวงกลาโหม, ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม (พระนคร: 2496), หน้า 2

² วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์, ชนชาติไทย แปลโดย หลวงแพทย์นิติสารศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520), หน้า 146-147

* ไตรศาสน์ หมายถึง 1. ศาสน์ของพระพุทธเจ้า 2. ศาสน์ของเหล่าจื่อ 3. ศาสน์ของขงจื่อ

³ สำนักนายกรัฐมนตรื, จารึกอาณาจักรน่านเจ้า พ.ศ. 1390 (พระนคร: 2510), หน้า 83

ต่อเชลยศึก

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในด้านการศึกสงคราม รัชสมัยพระเจ้าจี้เกะล่อฝง ปี พ.ศ.1300 ทรงให้ทหารเอก คืออย่างชวนโหม่น และเอกศิกิมลียู ยกกองทัพเข้าตีเมืองยวตสี และเมืองไทเตงของจีน ปรากฏว่ากองทัพนำนเจ้าเข้าตีเมืองทั้งสองได้ และสามารถจับตัวผู้บัญชาการทหารจีน และทหารเป็นเชลยศึกจำนวนมาก⁴

ช่วงปี พ.ศ.1323-1352 พระเจ้ายี่โหม่วฉ่า ได้ร่วมกับจีนยกทัพไปตีทิเบตได้รับชัยชนะในการรบครั้งนี้ พร้อมทั้งได้เชลยศึกและทรัพย์สินมีค่าเป็นอันมาก⁵

ปี พ.ศ.1573 พระเจ้าฟิ่งเหยา ได้ยกกองทัพโจมตีดินแดนเสฉวน ฝอยยกกองทัพประชิดเมืองเส่งจี้ตัว ซึ่งเป็นเมืองหลวง ทั้งนี้ได้กวาดต้อนเชลยศึกกลับไปยังน่านเจ้าเป็นจำนวนหลายหมื่นคน⁶

เชลยศึกดังกล่าว บางคนเมื่อถูกจับได้ ได้แสดงความสวามิภักดิ์ต่อกษัตริย์น่านเจ้า พระองค์ทรงเมตตากรุณาชุบเลี้ยงให้ได้รับราชการในตำแหน่งสูงๆ ดังตัวอย่างกรณีของ "เจ็งหู่ย" กล่าวคือ เต็มเจ็งหู่ยเป็นเจ้าเมืองซีลูของจีน ต่อมาจี้เกะล่อฝง กษัตริย์น่านเจ้าเข้าโจมตีและจับเป็นเชลยได้ ต่อมาภายหลังได้สวามิภักดิ์ต่อน่านเจ้า⁷ พระองค์เห็นว่า เป็นคนมีกิริยาและความรู้ดี จึงทรงแต่งตั้งให้รับราชการ ฝอยเริ่มแรกได้รับยศเป็นหัวหน้าหลี่ ตลอดเป็นอาจารย์ดววยอักษร

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เสฐียรโกเศศ, เรื่องของชาติไทย (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 134

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137-138

⁷ สำนักนายกรัฐมนตรื, อ้างแล้ว, หน้า 62

แก่ราชบุตร และราชธิดาของพระองค์ ต่อมาได้เลื่อนยศเป็น "เซ็งเผ่งกุน"
(ข้าราชการฝ่ายพลเรือนชั้นผู้ใหญ่)⁸

ส่วนเชลยศึกที่ถูกจับได้เป็นจำนวนมากเมื่อคราวกองทัพน่านเจ้ายกไปตีเมืองยวตสี และเมืองไทเต็งเมื่อปี พ.ศ.1300⁹ ได้ถูกจับมัดมือไขหลังและได้ถวายต่อเจ้าผู้ครองทิเบตสมัยนั้น ซึ่งเคยส่งทหารเข้ามาช่วยเหลือน่านเจ้าในการปราบปรามเมืองต่างๆ¹⁰

ช.สมัยกรุงสุโขทัย

ลู่มาถึงสมัยที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากราชวงศ์ซ้องมาเป็นราชวงศ์หงวน "กุบไลข่าน" (พระเจ้าจวนซีจื่อองค์เต้) ได้ยกกองทัพมาตีอาณาจักรน่านเจ้าในปี พ.ศ. 1796 อาณาจักรน่านเจ้าจึงตกเป็นของจีน คนไทยในอาณาจักรดังกล่าวก็ได้อพยพหนีภัยอีกเป็นจำนวนมากเข้าสู่แหลมอินโดจีน โดยพวกที่อพยพไปทางด้านตะวันตก และตะวันตกเฉียงใต้ เรียกว่า "ไทยใหญ่" ส่วนพวกที่อพยพไปทางทิศใต้ เรียกว่า "ไทยน้อย"¹¹

ในรัชสมัยของเจ้าหลวงฟ้าแห่งเมืองเม้า (ชาวไทยใหญ่) โดยมีพ่อขุนนาดม (พ่อขุนศรีนาวนาดม) เป็นนายทหารคนสนิท ได้ยกกองทัพมาตีกรุงสุโขทัย ซึ่งขณะนั้นอยู่ใต้การปกครองของพวกเขา โดยพวกเขาถูกขับไล่ออกไป เจ้าหลวงฟ้าทรงมอบให้พ่อขุนนาดมปกครองดินแดนดังกล่าว ตั้งนั้นในปี พ.ศ.1758 อาณาจักร

⁸ เสฐียรโกเศศ, อ่างแล้ว, หน้า 119

⁹ สำนักนายกรัฐมนตรี, อ่างแล้ว, หน้า 83

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31

¹¹ เสฐียรโกเศศ, อ่างแล้ว, หน้า 149-150

สุโขทัยจึงเริ่มปรากฏขึ้น¹²

หลังจากสิ้นรัชสมัยของพ่อขุนนาวาม ปรากฏว่ากองทัพขอมจากลพบุรี นำโดยขอมสบาดโขลญลาพง ได้ยกกองทัพเข้าครองกรุงสุโขทัย พ่อขุนผาเมือง ใจรสของพ่อขุนนาวามได้ร่วมกับพ่อขุนบางกลางท่าว รวมกำลังกันเพื่อขับไล่ขอม ให้ออกจากอาณาจักรสุโขทัย เมื่อเหตุการณ์สงบลงพ่อขุนผาเมืองได้อภิเษก พ่อขุนบางกลางท่าวให้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัย ซึ่งปรากฏพระนามภายหลังการขึ้นครอง ราชสมบัติว่า "พ่อขุนศรีอินทราทิตย์"¹³

บรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ สามารถพิจารณาได้จากหลัก ศิลาจารึกหลักต่าง ๆ ในศิลาจารึกดังกล่าว ประกอบด้วยข้อความอันสามารถจำแนก ได้ 2 ลักษณะ คือ

1. หลักกฎหมายที่ใช้ปกครอง
2. เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้เกิดขึ้นในแต่ละยุครัชกาลของผู้ปกครอง สำหรับในเรื่อง เชลยศึก สามารถพิจารณาได้ดังนี้

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยนี้ ทรงปกครองประชาชนของพระองค์ โดยทรงยึดมั่นในหลักธรรมต่าง ๆ อาทิ "ความเมตตากรุณา"¹⁴ ดังพิจารณาได้

¹²นคร พันธุ์รงค์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 5

¹³จจร สุขพานิช, ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยกรุงสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2530), หน้า 28-29

¹⁴ผศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, พินิจงานวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: ศรีสัมพันธ์การพิมพ์, 2531), หน้า 6

จากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งทั่วโลกให้ความสนใจประจักษ์ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย¹⁵ เจดายนศิลาจารึกดังกล่าวได้บัญญัติหลักการปฏิบัติต่อเชลยศึกดังนี้

"....ได้ข้าเสือก ข้าเสื่อ หัวฟุ้ง หัวรบก็ตี บ่ฆ่าบ่ตี...."¹⁶

กล่าวคือ เชลยศึกที่ถูกจับได้จะไม่ถูกฆ่า หรือถูกข่มเหงทาร้าย

นอกจากนี้ ในสมัยพระมหากษัตริย์ราชาลีไท ได้มีจารึกระบุหลักเกณฑ์ดังกล่าวคล้ายคลึงกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เจดยไม่ฆ่าหรือทาร้ายเชลยศึก แต่จะนำมาเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ดังนี้

".....มหากษัตริย์ราชาลีไท ชอบด้วยทศพิธราชธรรม รู้ปราชญ์ แก่ไพร่ฟ้าข้าไทยทั้งหลาย เห็นเข้าท่านบ่ใคร่พิณ เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด พ่อตายไว้แก่ลูกพี่ตายไว้แก่น้อง ชื่อผู้ใดผิดวิ้ง.....เท่าใดบ่ทอน ฆ่าเป็นสักดาบ ชื่อได้ข้าเสือก ข้าเสื่อ หัวฟุ้ง หัวรบก็ตี บ่ฆ่าบ่ตี ย่อมเอามาเลี้ยงมาขุน บ่ให้เดิงที่ฉิบที่หาย....."¹⁷

พวกเชลยศึกเหล่านี้จะถูกกักกันบริเวณ และนำมาใช้งานเมื่อต้องการ เจดยจะมีสถานภาพแห่งความเป็น "ข้า" หรือทาสเชลย¹⁸

จารึกที่ 38 หรือจารึกลักษณะจร ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดฐานลักทรัพย์และบดทวงโทษ เจดยมีตอนหนึ่งกล่าวถึงโทษของผู้ที่เก็บข้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵หลวงสุทธีวาทนดพุฒิ, คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมายชั้นปริญญาโท (กรุงเทพมหานคร: ศรีสมบัติการพิมพ์, 2529), หน้า 108

¹⁶ผศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 250

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 250-251

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 252

คนอื่นไว้ที่บ้านของคน

".....จนถึงนี้ ผีผู้ตกหลุมและไว้ (เก็บ) ข้า ท่านพันสามวัน คนผู้นั้นซริ ท่านจกฯทำหมวันแลหมั้นพัน (= วันละ 1 หมั้น 1 พัน) ไปรุ่งถึง หัววันพอเป็น ทำหมั้นห้าพัน.....วันไป เช่น พันขนาดดี และเป็นแปดวันตั้งอื่น (= ตั้งนั้น) และยังไว้ห้าพันจนแปดวัน สนิทหมห้าหมั้นห้าพัน แม้ชีพวันหนึ่งก็ดี ท่านจกฯทอดสินไหมแก่มันผู้นั้น อดขนาดตั้งลักสินท่านและไปบ้านก็เอาไปจากเวียง นั้นแล....."19

และบทบัญญัติเกี่ยวกับการหลบหนีของทาส

".....(ข้า).....ผ่านไปอยู่เหย้าเรือนคน แม้นซี (แม้นว่า) ผู้นั้น กลาย.....ได้ให้ข้าท่านพันสองวัน ครั้นรู้ว่าข้าท่านไปสู่นั้น วันนั้นจวนค่ำและบั้น ส่งสินข้าท่านกลาย บเร่งเอาไปเวน แก่จำข้าในรุ่งขึ้น จำข้าสุภาวดีท่าน หากรู้ไป หา ให้แก่เจ้าข้า พระราชบัญญัติ (พระราชบัญญัติ)"20

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

จากศิลาจารึกดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ ศิลาจารึกป่าดงตาลหลักที่ 1 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 31 จารึกว่า

"...ได้ข้าเสือกข้าเสือกหัวฟุ้งหัวรบก็ดี..."21

และศิลาจารึกหลักที่ 5 (จารึกวัดป่ามะม่วง) จารึกความตอนหนึ่งว่า

19 เรื่องเดียวกัน.

20 เรื่องเดียวกัน, หน้า 255

21 เรื่องเดียวกัน, หน้า 250-251

"...ชื่อได้ข้าเสือก ข้าเสื่อ หัวฟุ้ง หัวรบก็ตี..."²²

คำว่า "ข้าเสือก ข้าเสื่อ" หรือ "ข้าเสือก ข้าเสื่อ" หมายความว่า ข้าศึก และคำว่า "หัวฟุ้ง หัวรบ" ในจารึกทั้งสองดังกล่าว หมายถึงทหารของข้าศึก ซึ่งในสมัยนั้นไม่เรียกว่าทหาร แต่ได้ใช้คำดังกล่าวแทน²³

จากข้อความในศิลาจารึกดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในสมัยกรุงสุโขทัย ได้มีการศึกสงคราม ดังนั้นทหารของข้าศึกที่ยอมแพ้ หรือที่ถูกจับกุมได้ จึงมีสถานภาพ เป็นเชลยศึกนั่นเอง

ในสมัยสุโขทัยนี้ เชลยศึกจะตกอยู่ในฐานะทาสเชลย หรือข้า พวกข้านี้ ถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติอย่างหนึ่งอันอาจเป็นมรดกตกทอดได้

ข้อความในจารึกหลักที่ 1 มีดังนี้

".....ไพร่ฟ้าหน้าใส

ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่า เหย้าเรือน พ่อเชื้อ เสือคำ มัน ช้างขอ ลูกเมีย เยี้ยข้าว ไพร่ฟ้าข้าไทย ป่าหมากป่าพลู พ่อเชื้อมันไว้แก่ลูกมันสิ้น..."²⁴

และอาจถูกซื้อขายได้ ดังพิจารณาได้จากข้อความตอนหนึ่งของจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ที่ว่า

".....ก่อตั้งมหาเจดีย์ ปลุกพระศรีมหาโพธิ์ กระทามหาพุทธรูป ลาง แห่งเทศลาด ชื่อสัตว์ทั้งหลายใบ (รส).....อันเป็นต้น (ว่า) คน อีกแพะและ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²²มนต์ชัย เทวีฉวีรปกรณ, พลิกประวัติศาสตร์สุโขทัย (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2531), หน้า 439

²³เรื่องเดียวกัน.

²⁴ผศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 251

หมุหมา เปิดกำ ทั้งผ่าน (นทหาปลา) เนื้อผู้งสัตว์ทั้งหลาย....."25

ในด้านความเป็นอยู่นั้น จากจารึกหลักที่ 5 มีหลักฐานแสดงว่า ทาสเชลยได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ดังนี้

".....ชื่อได้ข้าเสกข้าเสื่อ หัวฟุงหัวรบก็ดี บ่ม่าบ่ด้อยอมเอามาเลี้ยงมาขุน บ่ให้เดิงที่ฉิบที่หาย....."26

และสามารถสันนิษฐานได้ว่า มีความเป็นอยู่ดีพอสมควรแก่สภาพ ใดๆ พิจารณาจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของสังคมสมัยสุโขทัย ดังนี้ คือ

1. การที่มีจำนวนประชากรอยู่อย่างจำกัด ทำให้ไม่ต้องเบียดเบียนกันในเรื่องที่อยู่อาศัยและเรื่องอาหารมากนัก แต่ขณะเดียวกันแรงงานก็มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้แรงงานจากทาสเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก นายจ้างคงต้องพยายามเลี้ยงดูทาสให้มีความเป็นอยู่ที่ดี เพื่อเอาไว้ใช้ในงานต่าง ๆ ของตน เพราะถ้าหากเข้มเหงรังแกทาสอาจจะหลบหนีไปที่อื่น

2. พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงสุโขทัย ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลประชาชนของพระองค์อย่างใกล้ชิด โดยราษฎรสามารถร้องทุกข์โดยสันกระดิ่งฎีกาได้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้น่าจะมีผลไปถึงความเป็นอยู่ของทาสที่อยู่ในฐานะที่ไม่ต้องถูกเบียดเบียนแรงงาน²⁷

อย่างไรก็ตาม มีทาสบางคนที่ได้รับการลาบากและเตือนร้อนจากนายของตนบ้างเหมือนกัน ทั้งนี้มีหลักฐานปรากฏว่า ทาสจะหลบหนีจากนายคนเดิมของตนไปหาเจ้านายใหม่ จึงต้องมีกฎหมายออกมาควบคุมการหลบหนีของทาส และลงโทษผู้ที่ลักพาหรือให้ที่พักอาศัยแก่ทาสของคนอื่นที่หนีมาอย่างรุนแรง ดังจารึกหลักที่

25 เรื่องเดียวกัน.

26 เรื่องเดียวกัน, หน้า 255

27 เรื่องเดียวกัน, หน้า 254-255

38 ดังได้กล่าวมาแล้ว²⁸

นอกจากนี้ทาสที่มาจากเชลยศึกที่แพ้สงคราม ซึ่งถือว่ามีประวัติความเป็นมาที่แสดงถึงส่วนบกพร่องทางหนึ่ง บุคคลอื่น ๆ จึงมีความรู้สึกดูถูกและรังเกียจคนที่เป็นทาส ข้าทาสจึงถูกจัดเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม ความรู้สึกดังกล่าวนี้สามารถสังเกตได้จากหนังสือเรื่องสุภาวดีพระร่วง โดยหนังสือดังกล่าวสอนสั่งไม่ให้คบกับทาส ดังกล่าวไว้ว่า "คนเป็นไทย อย่าคบทาส"²⁹

แต่กระนั้นก็ตาม ทาสก็ยังมีโอกาสเป็นไทยได้บ้างเหมือนกัน หากมีผู้ใจบุญมาได้ตัวให้เป็นอิสระ ดังจะพิจารณาได้จากจารึกหลักที่ 2 ดังได้กล่าวมาแล้ว

ค. สมัยอาณาจักรลานนา

ชนชาติไทยที่ได้อพยพลงมาทางใต้ ซึ่งเรียกว่าไทยน้อยนั้น ได้ทยอยกันอพยพลงมาอยู่ในแคว้นสิบสองเจ้าไทย และสิบสองปันนา และได้เคลื่อนย้ายข้ามแม่น้ำโขงลงมาในแคว้นลานนา (ลานนาไทย) คือ ดินแดนในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางในปัจจุบัน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่ามีคนไทยอพยพจากทางเหนือมาตั้งชุมชนขึ้นในเขตลานนານี้ ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5 และขยายใหญ่เป็นเมืองได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 โดยมีชุมชนที่สังกัดอยู่ 2 แห่งคือ เมืองโยนกนคร (ปัจจุบันคืออำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย) เมืองโยนกนครนี้เป็นศูนย์กลางของราชวงศ์สิงหนวัติ) และเมืองเงินยาง เชียงแสน (ปัจจุบันคืออำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย) เมืองเงินยาง และเมืองเชียงแสนเป็นศูนย์กลางของราชวงศ์ลาวจิงราช) ต่อมาชุมชนที่โยนกนครล่มสลายลง แต่ชุมชน

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 255-256

ที่เงินยางเชียงแสนยังคงเจริญสืบมา ในสมัยรัชกาลของพระยาเมืองราย (พ.ศ. 1802-1860) ทรงรวบรวมอาณาเขตไว้อย่างกว้างขวางมาก

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในสมัยอาณาจักรลานนานี้ได้มี "มังรายศาสตร์" หรือ "วินิจฉัยมังราย" ซึ่งเป็นกฎหมายของพระยาเมืองราย³⁰ ตราขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองอาณาจักรของพระองค์

กฎหมายมังรายศาสตร์นี้ได้แบ่งบุคคลออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ คือ พวกเจ้านายและขุนนางชั้นสูง พวกขุนนางผู้น้อย พวกสามัญชนหรือพวกไพร่ พวกข้าหรือชนชั้นทาส³¹ เจตยได้กำหนดถึงลักษณะหน้าที่ สิทธิและฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละชนชั้น

พวกเชลยศึกที่ถูกทางลานนาจับกุมมา จะตกอยู่ในฐานะเป็น "ช้อย" หรือทาสเชลย³² ซึ่งช้อยนี้ถือเป็นข้าหรือทาส อันเป็นชนชั้นในอาณาจักรลานนาประเภทหนึ่ง

ช้อยนั้นถือเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งสามารถถูกซื้อขายเปลี่ยนมือผู้เป็นเจ้าของซ้ำได้ ทั้งนี้กฎหมายมังรายศาสตร์ได้บัญญัติถึงเรื่องการซื้อขายทาสไว้ดังนี้

"มาตรา 1 การซื้อข้าคนจากกันแล้ว จะขอขายคืนได้กรณีเป็นบ้า 1 ตาพาง 1 เป็นหมอยาพิษ (ช่างง้วน) 1 เป็นกระสือ 1 เป็นตรง (เป็นกง-ผีจงง ชอบกินของรสจืดกรก เป็นได้ทั้งชายและหญิง) 1 เป็นชวาลอง 1 ร่างผีบอบ (รูปอบ) 1 รุรง 1 เป็นความ 1 เป็นนิ้ว 1 เป็นแซ 1 เป็นมอง

³⁰หลวงสุทธีวาทนฤพดี, อ้างแล้ว, หน้า 211

³¹ศ.วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 263

³²เรื่องเดียวกัน, หน้า 293

(มองคร้อ) 1 เป็นตะคริว 1 สาเหตุเหล่านี้ให้บอกคืนได้ภายในหนึ่งเดือน แต่ถ้าเป็นข้าของหลวงก็ตี ลักตัวมาขายก็ตี แม้นนานเท่าใดก็ให้บอกคืนได้ สาเหตุเหล่านี้ยอมให้บอกคืนได้ เพราะมองด้วยตาไม่เห็น เหตุอื่นนอกเหนือจากนี้ ตาสามารถมองเห็นได้ ไม่ควรให้บอกคืนเพราะเหตุนั้น"³³

นอกจากนี้ยังบัญญัติควบคุมและลงโทษผู้ลักข้าพาผู้อื่น หรือผู้ซึ่งให้ที่พักอาศัยแก่ข้าที่หลบหนีมา

"มาตรา 1 ข้าท้าวเสนาอมาตย์หนีทำงานมา มาพักที่ไพร่ไทยพ่อค้า ข้าขุน ผู้ใดก็ตี ให้พาไปส่ง อย่าให้พ้น 3 วัน หรือส่งข้าไปก็ไม่ว่าหนี ฝึกส่งเลยพ้น 3 วัน ไม่บอกให้เพื่อนบ้าน นายบ้านรู้ ให้ไหม้ให้มัน 110 เงิน

ฝึกพ้น 3 วันก็ตี ไม่พ้น 3 วันก็ตี ข้าผู้นั้นเคยเป็นคนร้ายปล้นท่านแต่ก่อน เจ้าเรือนทราบว่าเป็นคนร้าย แต่ยอมให้พักที่บ้านตั้งนั้นโทษคนร้ายควรถึงตาย เจ้าเรือนก็ควรถึงตายด้วย หากโทษคนร้ายควรเป็นเจ้าเรือนก็ควรเป็นด้วย ฝึกเกิน 3 วัน แล้วจึงมาบอกข่าวที่ไปพักที่บ้านนั้น ข้าผู้นั้นเป็นคนร้ายไปขมยของท่าน อันจะต้องเสียสินไพร่คืนเท่าราคาม ให้ผู้ขมยและเจ้าเรือนชดเชยคนละครึ่ง และให้ตีราคาความผิดที่ข้าของท่านมาพักที่เรือนให้ไหม้ 110 เงิน..."³⁴

"มาตรา 1 ข้าทาสท่านหนีไปอยู่ด้วยผู้ใด ถึง 3 วัน อดยอมบอกเพื่อนบ้านให้รู้ ถือว่าขมยข้าท่านให้ไหม้มันเท่าราคาข้าทาสนั้น ฝึกบอกเพื่อนบ้านและเจ้าขุนให้รู้ก็ให้คิดค่าข้าวได้วันละ 400 เบี้ย ฝึกที่อยู่เจ้าของข้าให้หน้าตัวมันไปส่งคืน ถ้าไม่ส่งคืน ข้าของท่านตายเพราะถูกผูกคอ หรือแทงคอ ตายก็ตี จงรฆ่าเสียก็ตี หรือแอบหนีไปที่อื่นเสียก็ตี ให้เจ้าบ้านให้เงินแทนครึ่งหนึ่ง

33 เรื่องเดียวกัน, หน้า 294

34 เรื่องเดียวกัน.

ของราคาทาสนั้น....."35 และ

"ผู้ใดชิง (ขาด) เอาลูกเมียข้าคนวิวาเวท้านไป ๑ ให้ไหม 110
เงิน ผิดชิง เอาลูกเมียข้าคนไป ๑ อดยไม่ผูกมัด๑ให้ไหม 220 เงิน ผิดผูกมัดไป ๑ ให้
ไหม 330 เงิน ผิดทาลงใต้๑ (ใต้สวน หรือจะเป็นใต้) ทิทนึ่ง 2 ทิ 3 ทิ ไม่มา
๑ให้บอกเจ้าขุนชักชวนให้ลงจึงควรชิงเอา"36

สำหรับโทษของข้าที่ทางบ้านเมืองเป็นผู้กำหนดและเป็นผู้ลงโทษนั้น
มีเพียงแต่โทษปรับดังนี้

"ผีข้าของท่านไปลัก (วิวาเวท) มา ถ้ามีข้าวของอยู่ให้เอาข้าว
ของนั้นเป็นของ๑ให้ เหลือเท่าใดให้เจ้านายข้า นั้นไว้"37

และโทษสำหรับข้าที่เป็นผู้กับภรรยาข้าด้วยกัน หรือกับภรรยาไพร่ไทย
๑ให้ไหม 52 เงิน38

สิทธิและหน้าที่ระหว่างนายและข้า นั้น มีดังนี้ คือ

1. สิทธิของนายเหนือข้าและความรับผิดชอบของนายที่มีต่อข้าของตน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ข้า นั้นถือเป็นผู้ที่สืบทอดประเพณีหนึ่ง ดังนั้นนาย
ของข้าจึงมีสิทธิที่จะใช้ให้ข้าทำงานต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะป็นงานของนายข้าเองหรือ
งานรับจ้าง ซึ่งเจ้านายได้ใช้ให้ข้าไปทำให้กับคนอื่น ซึ่งงานประเภทหลังดังกล่าวนี้
ผู้ใดจะจ้างให้ข้าไปทำงาน ข้าต้องได้รับอนุญาตจากนายของข้าก่อน งานที่นายให้
ข้าไปรับจ้างทำนี้ เช่น งานแบกหาม ชนคันหมาก หรืออาจจะป็นงานชนของให้

35 เรื่องเดียวกัน, หน้า 295-296

36 เรื่องเดียวกัน, หน้า 296

37 เรื่องเดียวกัน.

38 เรื่องเดียวกัน, หน้า 297

กับพ่อค้าในการเดินทางค้าขายต่างเมือง เป็นต้น งานดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่เป็นงานอันตราย ต้องใช้แรงงานมาก ซึ่งพวกนายไม่กล้าทำหรือทำไม่ได้ ส่วนค่าจ้างนั้นถือเป็นรายได้ของนาย ใดยนายอาจจะแบ่งให้ข้าส่วนหนึ่งก็ได้³⁹

ความรับผิดชอบของนายเหนือข้าในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำงานดังกล่าวข้างต้นนั้น กฎหมายมังรายศาสตร์ได้บัญญัติไว้ดังนี้ คือ

"เจ้าให้ข้าไปรับจ้าง (กินจ้าง) ขึ้นต้นหมากท่าน ต้นหมากหักหรือไม่หัก แต่ตกต้นไม้ตาย ให้เจ้าจ้างเจ้าหมากเผาศพให้ ผีข้านั้นไม่ตาย ให้ผู้จ้างช่วยค่ารักษาพยาบาลครึ่งหนึ่ง"

"เจ้าของต้นหมากไปว่าจ้างท่านต่อเจ้าคน เจ้าคนก็ยินยอมให้ไป ข้ามันหากตกต้นหมากตาย ให้ผู้จ้างเผาศพให้ ผีข้านั้นเจ็บป่วยไม่ตาย ให้ผู้จ้างช่วยค่ารักษาพยาบาลครึ่งหนึ่ง"

"มาตรา 1 มันแอบจ้างหรือวานข้าท่านไปขึ้นต้นหมากโดยไม่แจ้งให้เจ้าของข้านั้นทราบ หากข้าท่านตกต้นหมากตาย หรือตายด้วยเหตุผลอื่น หรือหลบหนีไป ให้มันผู้เอาข้าท่านไปขึ้นต้นหมากชดใช้ค่าคนนั้นทั้งสิ้น ผีข้าท่านเจ็บป่วยให้มันรักษาให้หาย หากไม่หาย ไม่ค่อยยังชั่วกลับคืนเป็นคนดี ให้มันชดใช้ค่าท่านทั้งสิ้น"⁴⁰

สำหรับสิทธิอื่น ๆ นอกจากการใช้ให้ข้าทำงานนั้น ได้มีการสันนิษฐานว่า นายคงจะมีสิทธิในการลงโทษข้าของตน ในความผิดที่เล็กน้อยมีลักษณะไม่รุนแรง เช่น การทะเลาะวิวาทระหว่างข้าด้วยกัน ความเกียจคร้านในการทำงาน หรือการลักขโมยของในบ้านของนาย แต่ถ้าเป็นโทษที่มีลักษณะรุนแรง นายก็มีหน้าที่ที่

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 296

⁴⁰เรื่องเดียวกัน.

จะต้องนำส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพื่อดำเนินการต่อไป⁴¹

นอกจากนี้ บางครั้งนายยังอาจต้องรับผิดชอบร่วมกับข้าของตน ถ้าข้าได้ไปกระทำความผิดในบางกรณี เพราะถือว่าเจ้าของย่อมต้องเป็นผู้รับผิดชอบในตัวข้า นั้น ดังนี้

"มาตรา 1 ข้าผู้ชายลักพาข้าผู้หญิงของท่านไป ถ้าได้แต่ข้าผู้ชายคืนมา ข้าให้ชายมันแบ่งเงินให้เจ้านายของข้าชายและหญิงฝ่ายละครึ่ง ภายหลังหากได้ตัวข้าหญิงมาโดยต้องเสียเงิน หรือต้องไถ่ตัวเป็นราคาเท่าใด ข้าให้เจ้านายของข้าชายเป็นผู้เสีย แล้วให้เจ้านายของข้าหญิงคืนเงินของข้าชายที่ได้ไว้ครึ่งหนึ่งนั้น คือให้เจ้านายของข้าชาย

หากได้ตัวข้าทั้งสองฝ่ายมา เสียค่าใช้จ่าย (พุนยาก) เท่าใด ข้าให้เจ้านายของข้าชายเป็นผู้ออกทั้งสิ้น...."⁴²

2. สิทธิและเสรีภาพของข้า

ภายใต้กฎหมายของลานานัน ข้ามีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง โดยกฎหมายได้ระบุโทษสำหรับข้าที่ได้กระทำความผิดสถานต่าง ๆ เอาไว้ด้วยความหนักเบา ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองข้าจากการลงโทษตามอำเภอใจโดยนายของตน โทษการลงนามหญิงสาว กฎหมายจะลงโทษข้าเบากว่าบุคคลในระดับสูงอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะถือว่าข้าเป็นบุคคลที่ได้รับการอบรมทางด้านการควบคุมจิตใจน้อยกว่าผู้อื่น ตัวอย่างเช่น ถ้าข้าลงนามหญิงสาวจะถูกปรับ 22,000 เบี้ย แต่ถ้าเป็นขุนนาง เช่น นายจ้าง ได้กระทำความผิดดังกล่าว จะต้องถูกปรับ 110,000 เบี้ย แต่ความผิดบางประเภท หากข้าได้กระทำลงอันเป็นการลบลู่คู่มั่นเจ้านายหรือขุนนางแล้ว ข้าจะได้รับโทษ

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 297

⁴² เรื่องเดียวกัน.

รุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต กล่าวคือ การที่ข้าเป็นคู่กับเมียของเจ้านายหรือขุนนาง และหากเป็นเจ้านายหรือขุนนางนั้นเป็นเจ้านายของข้าเอง กรณีนี้จะไม่มีการลดหย่อนโทษลงแต่อย่างใดทั้งสิ้น⁴³

ความคุ้มครองตามกฎหมายสำหรับข้าในกรณีอื่น ๆ เช่น การถูกใส่ความมีดังนี้

"มาตรา 1 ใส่ความลูกเมียข้าคนท่านมีผู้ เอาคำผู้หญิงไปว่าแก่ผู้ชายเอาคำผู้ชายไปว่าแก่ผู้หญิง สอบดูไม่เป็นความจริง ให้ไหม้ให้ (แก่ผู้เสียหาย) ฝ่ายละ 33,000 เบี้ย...."⁴⁴

เสรีภาพของข้า นั้น แม้ข้าจะปราศจากซึ่งเสรีภาพในตัวเอง เพราะต้องตกเป็นสิทธิของนาย แต่ในด้านเสรีภาพเรื่องอื่นนั้น ข้าสามารถมีได้พอสมควร เช่น เสรีภาพในที่อยู่อาศัย หรือเสรีภาพในการแต่งงานกับคนที่ตนพอใจ ดังมีพระราชดำรัสได้บัญญัติรับรองว่า ข้ามีสิทธิไปอยู่กินที่บ้านไพร่ที่ข้าได้เป็นภริยา และเสรีภาพอีกประการหนึ่ง คือ การที่ข้าหลบหนีจากเจ้าของเดิมไปอยู่กับผู้อื่น หรือไปติดต่อทำงานกับผู้อื่นว่าจ้างอื่น เจตยานายของคนไม่ทราบ กฎหมายมีพระราชดำรัสได้ระบุโทษของการกระทำดังกล่าวของข้านี้เลย⁴⁵

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในรัชสมัยของพระยาติโลกราชนั้น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้บันทึกไว้ว่า

"... ท้าวซาก่านผู้กินเมืองน่านมีรีพล 40,000 ออกตั้งเอาพล

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน.

แก้ว (พวกทหารฉวน) ตายมากนักรู้ ท้าวชาเก่า่นที่อดัดเอาหัวมาถวายแก้วท้าวเจ้า
ลานนาก็มากนักรู้ ได้มาเป็นช้อยก็มากนักรู้..." และ

"แล้วเจ้าพระยาจักรพรรดิเจ้าเปิงว่า ควรกู้อเอาแก้วอันได้มาเป็น
ช้อยนี้ ไบถวายแก่เจ้าลุ่มฟ้า (ศาเรียกพระจักรพรรดิจีน) และว่าอันจึงที่อแต่งเอา
ช้อยไบถวายแก่เจ้าลุ่มฟ้า..."⁴⁶

ฐานะความเป็นอยู่ของเซलयสิกเมื่อตกมาเป็นข้า มักถูกเหยียดหยาม
ว่าเป็นชนชั้นต่ำของสังคม หากข้ากระทำผิด เช่น เป็นรู้กับภรรยาของเจ้านาย
หรือขุนนางชั้นสูงแล้ว จะถูกลงโทษถึงตาย เพราะถือว่าเป็นการเหยียดหยามอย่าง
มากซึ่งเกียรติภูมิแห่งชนชั้นสูง แต่ถ้าเจ้านายหรือขุนนางเป็นรู้กับภรรยาข้าแล้ว จะ
ไม่ถูกลงโทษแต่ประการใด ใดๆข้าผู้ชายผู้เป็นสามีจะได้เป็นอิสระ แต่แม้ข้าจะเป็น
ชนชั้นต่ำ แต่ข้าก็ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายประการต่าง ๆ ตามที่กล่าวไว้แล้ว
ข้างต้น ทั้งยังมีสิทธิและเสรีภาพบางประการด้วย แต่โอกาสที่ข้าจะได้เป็นไทนั้นมี
น้อยมาก มีข้าบางส่วนที่ได้รับความลำบากจากการถูกใช้งานหนัก ใดๆพิจารณาจาก
หลักฐานที่ว่า ข้าจำนวนไม่น้อยได้พยายามหลบหนีจากนายเดิมไปอยู่กับนายใหม่
เพราะทนกับการกดขี่ไม่ไหว เช่น ถูกนายใช้ให้ทำงานอันตราย อาทิ การขึ้นต้นไม้
หาให้มีการเสียชีวิตกันอยู่เนื่อง ๆ⁴⁷

ง. สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในขณะที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นนั้น ได้มีชนชาว
ไทยหลายพวก อพยพลงมาอยู่ในดินแดนทางตอนใต้ของคาบสมุทรอินโดจีน สำหรับ

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 293

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 298

พวกที่มีกำลังเข้มแข็งก็ตั้งบ้านเมืองขึ้น แต่สำหรับพวกที่อ่อนแอไม่สามารถรวมกันเป็น
ปึกแผ่นได้ ก็เข้ามาอยู่ในความปกครองของชนเหล่านี้⁴⁸

จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1)
ได้ทรงประกาศตั้งตนเป็นอิสระขึ้นทางดินแดนภาคกลางของประเทศไทย และได้
สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 1893⁴⁹

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในสมัยนี้มีการปกครองในรูปของราชาธิปไตย (Absolute Monarchy)
โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำสูงสุด กษัตริย์อยุธยาทรงยึดหลักการปกครองแบบเทวราช
โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอยู่ทอง) ทรงได้รับอิทธิพลทางด้านระเบียบ
ประเพณีจากพวกขอม และยังได้รับคัมภีร์ธรรมศาสตร์มาจากมอญ โดยคัมภีร์ดังกล่าว
ได้ยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นเทวราชาเช่นเดียวกัน ระบบการปกครองดังกล่าวถือว่า
พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพ ทรงสืบเชื้อสายมาจากเทวดาต่างจากประชาชน
สามัญ ดังนั้นผู้อยู่ใต้ปกครองคือข้าราชการและประชาชน จึงต้องถวายความเคารพ
ต่อพระองค์ในฐานะนายกับบ่าว หรือในฐานะเทพเจ้ากับมนุษย์ ส่วนบุคคลที่มีฐานะต่ำ
กว่านั้น กล่าวคือ พวกเชลยศึกที่แพ้สงครามถูกจับได้ ได้รับการดูถูกเหยียดหยามว่า
เป็นทาส มีหลักฐานปรากฏว่ามีทาสในสมัยกรุงศรีอยุธยาหลบหนีไปยังกรุงสุโขทัยเพื่อ
แสวงหาเสรีภาพ สมัยเมื่อกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาเป็นพันธมิตรกัน พวกทาส
เหล่านี้ถูกเหยียดหยามว่าเป็นสัตว์เลี้ยงของนาย สภาภาพทางสังคมของราชวร
ในสมัยอยุธยาจึงเปลี่ยนแปลงไปมาก มีการแบ่งฐานะของบุคคล คือ กษัตริย์ พระสงฆ์

⁴⁸รอง ศยามานนท์ และคนอื่น, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา
(พระนคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 1

⁴⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 9

ข้าราชการ ประชาชน และพวกทาส ดังนั้นกฎหมายในสมัยอยุธยาจึงสะท้อนสภาพสังคมดังกล่าว โดยในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ได้มีกฎหมาย เรียกว่า พระธรรมศาสตร์ โดยได้รับแนวทางกฎหมายดังกล่าวมาจากมอญ ซึ่งมอญก็ได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์ มนุษศาสตร์ของอินเดียอีกทอดหนึ่ง⁵⁰ พระธรรมศาสตร์นี้ถือเป็นกฎหมายหลัก พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่รักษาพระธรรมศาสตร์ พระราชวินิจฉัย หรือคำตัดสินของพระมหากษัตริย์ อันปรากฏในชื่อว่า พระราชกำหนดและพระราชบัญญัติ ซึ่งเรียกกันรวมว่า "ราชศาสตร์" นั้น พระองค์จะทรงออกพระราชศาสตร์โดยอิงกับตัวบทในพระธรรมศาสตร์⁵¹

ในประเด็นเรื่อง การแบ่งชนชั้นของบุคคลในสังคมดังกล่าวแล้วนั้น ย่อมเป็นการส่งเสริมให้มีการเอาคนลงเป็นทาสได้ง่ายขึ้น พวกทาสนี้ในสมัยอยุธยา ได้มีกฎหมายรับรองอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 1980 ตรงกับรัชสมัยของพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) พระองค์ทรงพิจารณาตามพระธรรมศาสตร์แล้ว มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติว่าทาสควรจะใช้ในทาสกรรม มี 7 ประการ คือ

1. ธเนน วิกิเนย ยวา คือทาสได้มาด้วยทรัพย์
2. บุตต ทาสา คือ ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย
3. มาตาบิดา จ ทาสกา คือ ทาสได้มาแต่ข้างฝ่ายบิดามารดา
4. ทินนกา จ คือ ทาสมีผู้ให้
5. อัญญ ทาสา จ คือ ทาสอันได้ช่วยกั้วลจู้รทุกข์ แห่งคนต้องทัณฑ์โทษ

⁵⁰สมชาย พุ่มสอาด และคนอื่น, 400 ปีสมเด็จพระนเรศวร

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ร่วมสถาปนา, 2527), หน้า 144-149

⁵¹ศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 112-113

6. ภตตกา จ คือ ทาสอันได้เลี้ยงไว้เฝ้าในเวลาเมื่อข้าวแพง

7. อชาหตา จ ทาสกา คือ นางอชยไปรบศึกแล้วได้มาเป็นทาส ซึ่งกรณีนี้ก็คือ ทาสเชลยศึกนั่นเอง⁵²

ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินเพิ่มเติม และมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กระจายแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน มีการจัดให้ผู้ควบคุมบังคับบัญชาแต่ละด้าน กล่าวคือ กลาโหมคุมงานด้านทหาร และมหาศไทยคุมงานด้านพลเรือน กรมกองส่วนใหญ่ก็แบ่งเป็นฝ่ายทหารและพลเรือน⁵³ กรมทหารอาสาจัดเป็นกรมย่อยที่สังกัดฝ่ายทหาร ส่วนใหญ่ข้าราชการกรมทหารอาสาเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาในเมืองไทย ส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนมาในฐานะเชลย งานที่ทาก็คือช่วยกองทัพทำการรบ⁵⁴

ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถดังกล่าวยังได้กำหนดศักดินา ซึ่งถือเป็นเครื่องบ่งถึงฐานะและสิทธิอำนาจของบุคคลนั้น ๆ การกำหนดศักดินาก็คือการที่พระมหากษัตริย์ ทรงพระราชทานที่ดินให้บุคคลต่าง ๆ ครอบครอง กระจายหนดจากยศศักดิ์ของบุคคลนั้นเป็นหลักว่า บุคคลชั้นนั้น ๆ จะมีที่ดินในครอบครองได้สูงสุดเท่าไร บุคคลที่มียศสูงมากจนวนที่ดินในครอบครองก็จะมากตามยศของคนดังนี้ คือ

พระมหากษัตริย์ มีศักดินาได้ 100,000 ไร่

เจ้านายชั้นรองลงมาได้ตั้งแต่ 15,000 - 50,000 ไร่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵²วิชัย เสวะมาตย์, การเลิกทาสในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, 2510), หน้า 8-14

⁵³พศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 119

⁵⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 137

ขุนนางชั้นสูงสุด (สมุหนายกและสมุหกลาโหม) มีศักดินา 10,000 ไร่
 ขุนนางชั้นรองลงมา มีศักดินาลดลงตามลำดับจนถึง 400 ไร่
 ประชาชนสามัญ มีศักดินา 20 ไร่
 ทาส มีศักดินา 5 ไร่⁵⁵

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

เชลยศึกในสมัยกรุงศรีอยุธยา⁵⁵ เป็นผลที่เกิดจากการศึกสงคราม
 ภัยสามารถแบ่งได้เป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ 2 ประการ คือ

1. การสงครามระหว่างคนไทยด้วยกันโดยตั้งอาณาจักรต่างดินแดนกัน
2. การสงครามระหว่างชาติเพื่อนบ้าน

1. การสงครามระหว่างชาวไทยด้วยกันโดยตั้งอาณาจักรต่างดินแดนกัน

ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจ้าว)
 เสด็จยกทัพไปตีเมืองเหนือในคราวศึกเมืองเหนือ* โดยในสงครามครั้งที่ 5 พ.ศ.
 1919 เสด็จไปตีเมืองซำกักราว สามารถจับแม่ทัพนายกองมาเป็นเชลยได้เป็น
 จำนวนมาก⁵⁶

⁵⁵ วิไลเลขา บุรณศิริ และคนอื่น, ประวัติศาสตร์ไทย 2
 (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, 2532), หน้า 233-234

* สงครามครั้งนี้มีด้วยกันทั้งหมดรวม 8 ครั้ง คือ พ.ศ. 1914 1915
 1916 1918 1919 1921 1923 และ 1927 โดยทางกรุงศรีอยุธยาต้องการรวม
 เมืองเหนือไว้ในอาณาจักร เนื่องจากเพิ่งสร้างเมืองขึ้นใหม่

⁵⁶ พیمان แจ่มจรัส, สงครามในประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร:
 สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา, 2508), หน้า 20-21

ปี พ.ศ.2128 พระเจ้าเชียงใหม่ได้เข้ากับฝ่ายพม่าในการยกกองทัพบุกเข้าโจมตีกรุงศรีอยุธยา คราวที่พระเจ้าเชียงใหม่และเจ้าเมืองพะเยาได้เคลื่อนทัพมาถึงบ้านสระเกษ แขวงเมืองวิเศษชัยชาญนั้น ได้ปะทะกับกองทัพทหารม้าของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเอกาทศรถ ในการปะทะกันดังกล่าวเจ้าเมืองพะเยาถูกฆ่าตาย และฝ่ายพระนเรศวรสามารถจับเชลยได้เป็นอันมาก ต่อมาได้มีการปะทะกันอีกครั้งระหว่างกองทัพทั้งสองฝ่าย คราวนี้ฝ่ายพระนเรศวรสามารถเข้าโจมตีค่ายของพระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่บ้านสระเกษได้ สามารถจับพระเจ้าเชียงใหม่และรีพลเป็นเชลยศึกได้ราว 10,000 คน ช้าง 200 เชือกม้าราว 100 ตัว เรือรบและเรือลาเสียงประมาณ 400 ลำ และยังมีอาวุธทรัพย์สินอื่น ๆ อีกมาก⁵⁷

2. การสงครามระหว่างชาติเพื่อนบ้าน

พ.ศ.2091 พม่าในสมัยของพระเจ้าตะเบงชเวตี้ ได้ยกทัพเข้ามาเพื่อที่จะตีกรุงศรีอยุธยา ในการปะทะกันในช่วงขณะที่พม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น ปรากฏว่าฝ่ายพม่าสามารถจับเชลยศึกไทยได้เป็นจำนวนมาก และยังได้ล้อมจับสมเด็จพระบรมเมศวร สมเด็จพระมหาธรรมราชา ของฝ่ายไทยเป็นเชลยได้อีกด้วย⁵⁸ และเมื่อพม่าได้ดอยทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา เพราะเสียรีพลลงมากประกอบกับเสบียงอาหารขาดแคลน ฝ่ายไทยได้ยกกองทัพติดตาม เมื่อถึงเมืองกำแพงเพชร ปรากฏว่าเจ้านายฝ่ายไทยซึ่งเป็นแม่ทัพในการรบครั้งนี้ ถูกจับเป็นเชลยศึกอีก กล่าวคือ ออกญาท้ายน้ำ และออกญาละครอินมา (ขุนอินทรเทพ)⁵⁹

⁵⁷สมชาย พุ่มสอาด และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 336-339

⁵⁸ไพโรจน์ ใจอิทธิ, ภูมิหลังของไทยและแหลมทอง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โจเดียนสจวร์ต, 2523), หน้า 255-258

⁵⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 262

ศรีนุสรมัยพระเจ้าบุเรงนองขึ้นครองราชบัลลังก์พม่า กองทัพพม่าได้ยกทัพเข้าสู่แผ่นดินไทยอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างทางนั้น กรุงศรีอยุธยาโดยพระมหินทราธิราชได้ยกกองทัพตักข่มโจมตีทัพพม่า ในการปะทะกันคราวหนึ่ง ฝ่ายไทยถูกลอบโจมตีทั้งทางบกและทางเรือ ฝ่ายพม่าสามารถยึดเรือรบได้กว่า 100 ลำ พร้อมทั้งอาวุธ อีกทั้งไพร่พลจำนวนประมาณ 200 คน ถูกจับเป็นเชลยศึก⁶⁰ ต่อมาพม่าได้ยกกองทัพเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ในที่สุดฝ่ายไทยขอทาสัญญาสงบศึกในปี พ.ศ. 2112 โดยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กษัตริย์ของไทย พร้อมทั้งพระราเมศวร พระยาจักรี พระสุนทรสงครามนั้น พระเจ้าบุเรงนองทรงขอให้เสด็จไปกรุงหงสาวดี⁶¹ จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ทางเอกสารพม่าเองระบุว่า การนำกษัตริย์ไปยังเมืองหงสาวดีครั้งนี้ เป็นการนำไปในฐานะเป็นเชลยศึก⁶²

หลังจากที่สมเด็จพระเรศวรได้ถูกเชิญให้มาประทับยังกรุงหงสาวดีราว 2 ปี นั้น พระองค์ได้เสด็จลอบหนีพร้อมด้วยข้าราชการจำนวนหนึ่งไปยังเมืองพิษณุโลก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ขุนทัพพร้อมด้วยทหาร 5,000 คน ออกติดตาม เพื่อจับพระนเรศวรกลับมาเป็นเชลย พระนเรศวรพร้อมด้วยชาวเมืองพิษณุโลกได้ออกไปรบกับพวกพม่าดังกล่าว ทรงได้ชัยชนะเหนือข้าศึก และสามารถจับเชลยศึกได้เป็นจำนวน 3,000 คน⁶³

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 282-290

⁶¹ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 149

⁶² ผศ. วิไลเลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 149

⁶³ วัน วลิต, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: สึกษิตสยาม, หน้า 62

ในสมัยของพระนเรศวรเมื่อปี พ.ศ.2135 นั้น พระมหาอุปราชาได้ ยกกองทัพจำนวนพล 240.000 คน เพื่อเข้าตีกรุงศรีอยุธยา สงครามครั้งนี้มีชื่อว่า "สงครามยุทธหัตถี" ภายหลังจากที่พระนเรศวรทรงมีชัยชนะ โดยสามารถชิงข้าวพัน พระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์แล้วนั้น ทหารพม่าได้ดอยหนีกันอย่างอลหม่าน กองทัพ ไทยได้เข้าไล่ติดตาม สามารถจับทหารพม่าเป็นเชลยศึกได้ และที่ฆ่าตายก็มีมาก เช่นกัน ในปีเดียวกันนั่นเอง พระนเรศวรได้ทรงรวบรวมทหารเป็นจำนวนมาก ประกอบขึ้นเป็นกองทัพเพื่อยกไปตีกัมพูชา ทรงทำลายสถานที่หลายแห่ง และในที่สุด ทรงได้รับชัยชนะต่อพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา พระองค์ทรงจับพระเจ้าแผ่นดิน พระราชโอรส และพระราชธิดาทุกพระองค์เป็นเชลย⁶⁴

ทางด้านเมืองทวายและตะนาวศรีนั้น ทรงให้พระยาจักรียกพล 50,000 คนไปตีตะนาวศรี และพระยาพระคลังถือพล 50,000 คนไปตีทวาย ในสงคราม ดังกล่าวพวกมอญและพม่าได้ยกทัพเพื่อจะเข้าช่วยเมืองทวายและตะนาวศรี ระหว่าง ทางกองทัพไทยได้ข่มขู่อยู่ ทมมอญไม่ทันระวังตัวจึงแตกพ่ายไป กองทัพไทยสามารถ จับช้างพลายได้ร้อยเศษ ม้าพันเศษ เครื่องศาสตราวุธเป็นจำนวนมาก ได้นายทัพ นายกอง 11 คน และมอญพม่าเป็นเชลยศึกอีก 400 คนเศษ⁶⁵

กาลเวลาในลู่สว่างผ่านมาจนถึงสมัยพระอินทราชา (พระเจ้าทรงธรรม) ทรงส่งกองทัพไปยังกัมพูชาทั้งทางบกและทางเรือ ระหว่างทางทหารกัมพูชาได้ตั้ง ขุ่มโจมตีกองทัพไทยที่ยกพลมาทางบก กองทัพไทยเสียที เหล่าทหารต้องพากันหลบหนี ฝ่ายไทยต้องเสียทหารในการรบ 4,000 คน จากจำนวนทั้งหมด 5,000 คน ม้า 450 ตัว ช้าง 250 เชือก และเหล่าไพร่พลตกเป็นเชลยศึกแก่ฝ่ายกัมพูชาเป็นจำนวน

64 เรื่องเดียวกัน, หน้า 93-94

65 พิมาณ แจ่มจรัส, อ่างแล้ว, หน้า 175-176

700 คน⁶⁶

เชลยศึกจากลาว มอญ และญวนที่ฝ่ายไทยจับได้จากสงครามสมัยต่างๆ บางคนเป็นบุคคลที่มีวิชาความรู้และเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายไทย ดังนั้นจึงได้รับอนุญาตให้รับราชการ เช่น การตั้งกองทหารอาสา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ทหารอาสาที่มีความสำคัญมาก ได้แก่ ทหารอาสาจากกรมทหารอาสา มอญ โดยมี กรมย่อยอยู่ในสังกัด คือ "กรมกล็อง" กล่าวคือ เมื่อมีการรบระหว่างไทย-มอญ หรือไทย-พม่า เพื่อชิงความเป็นใหญ่เหนือเมืองทวาย ได้มีการกวาดต้อนชาวกล็อง เข้ามาไว้ในเขตแดนของฝ่ายไทยเป็นจำนวนมาก พวกชาว มอญดังกล่าวจึงถูกจัดตั้ง เป็นทหารอาสาตั้งกล่าวข้างต้น ส่วนอีกกรมหนึ่งคือ "กรมอาสาจาม" หน้าที่ของกรม อาสาจามคือ การรบทางเรือ เพราะอาณาจักรเดิมของจามนั้นคือ อาณาจักรจามปา ตั้งติดอยู่กับฝั่งทะเล พวกจามจึงมีความชำนาญในการเดินเรือ และกรมอาสาที่เกี่ยวข้องกับเชลยศึกคือกรมอาสาญวน กรมอาสาลาว พวกเชลยศึกดังกล่าว พระมหากษัตริย์ ทรงพระราชทานให้เป็นไพร่สม คือไพร่ในสังกัดกรมของเจ้านายทั้งหลาย เมื่อเจ้านาย สิ้นพระชนม์ไป ได้มีการปรับฐานะไพร่สมของเจ้านายมาเป็นไพร่หลวง จึงเกิดเป็นกรม ของพวกอาสาญวน และลาวขึ้น⁶⁷

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ฝ่ายไทยได้นำเชลยศึกมาลงเป็นทาส กล่าวคือ ทาสเชลยซึ่งเป็นผลมาจากสงครามนั้น เป็นทาสอันเกิดจากในสมัยก่อนมี ประเพณีว่า ถ้ากษัตริย์ออกศึก หรือผู้ใดคุมกองทัพไปรบปราบปรามข้าศึกศัตรู เมื่อ ได้ชัยชนะแล้วบรรดาคนของฝ่ายข้าศึกซึ่งจับมาได้เป็นเชลยนั้น ถือเป็นทรัพย์สินของ พระมหากษัตริย์ พวกเชลยดังกล่าว จะถูกบังคับให้เพาะปลูกในที่ดินหลวงตลอดทั้งปี

⁶⁶วัน วลีต, อ้างแล้ว, หน้า 115

⁶⁷ศ. วิไล เลขา ดาวรอนสาร และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 137-138

เจดยพระองค์เป็นผู้เลี้ยงดูทาสเชลยเหล่านี้ บางส่วนจะทรงกรุณาโปรดเกล้าฯให้เป็น
 บำเหน็จแก่ข้าราชการ แม่ทัพนายกอง ซึ่งได้ไปบริหารการตั้งกล่าว ตัวอย่างเช่น
 ในสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พวกมอญ ลาว และเขมรดกเป็นเชลยศึก
 ของไทย ทรงพระราชทานที่ดินให้ยู่กันเป็นหมู่บ้านบริเวณชานกรุงศรีอยุธยา เจดยมี
 หัวหน้าของพวกตนคอยดูแล และถือเป็นทาสเชลยของพระมหากษัตริย์ส่วนหนึ่งของ
 ทาสเชลยเหล่านี้ต้องเข้ามาเป็นกำลังในกองทหารอาสา ที่สำคัญที่สุดได้แก่ อาสามอญ⁶⁸
 สำหรับจำนวนเชลยที่ตกเป็นทาสนั้น ประมาณกันว่า มีดังนี้

1. ชาวมะลายู	50,000	คน
2. จีนจีน	75,000	คน
3. มอญ	1,000,000	คน
4. ลาว	25,000	คน
5. พม่า	50,000	คน
รวม	1,200,000	คน ⁶⁹

ความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาสมีดังนี้ คือ

1. นายมีสิทธิจะลงโทษทัณฑ์ จาไร่ ครอบงำ ขู่ขู่ ทวนด้วยลวดหนัง
 หรือทำทารุณกรรมต่างๆ แก่ทาสของตนได้ถึงบาดเจ็บสาหัส หรือแม้แต่คาบอดก็ทำ
 ได้ แต่อย่าให้ล้มถึงตาย
2. นายมีอำนาจสั่งทาสของตนไปรับโทษคดีใดๆ แทนตน บุตร
 ภรรยา หรือญาติของตนได้
3. นายมีอำนาจสั่งให้ทาสไปราชการแทนตนได้แม้ราชการนั้นจะถึง

⁶⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 391

⁶⁹วิชัย เสวะมาศย์, อ้างแล้ว, หน้า 15-24

คายก็ตาม

4. ทาสที่รักษาดูแลทรัพย์สินของเรา ถ้าทรัพย์สินของนั้นแตกหักหรือหาย ทาสต้องชำระราคาแก่นายจนเต็ม

5. นายจับทาสหนีได้ ขายก็ได้ เมื่อคนไม่สามารถเลี้ยงดูได้อีก⁷⁰ สำหรับเชลยศึกไทยที่ถูกทางพม่าควบคุมในสงครามสมัยพระเจ้าตะเบง-ชเวตี้ นั้น หลังจากที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้มีข้อเสนอต่อกษัตริย์พม่าว่าจะถวายช้างศึกปีละ 30 เชือก เงิน 500 และส่งยากรในเมืองตะนาวศรี และได้นำช้างเผือก 2 เชือกประดับประดาด้วยเครื่องทรงประยศ กับช้างธรรมดาอีก 2 เชือกมีเครื่องสับค้ำพร้อมทั้งกับบนหลังช้างอย่างหรรหามาเป็นเครื่องบรรณาการถวายนั้น พระเจ้าตะเบงชเวตี้ได้ทรงปล่อยบรรดาเชลยศึก ทรงคืนพระยศ ตำแหน่ง และทรงมอบพระราชวงศ์ที่ถูกจับเป็นเชลยคืนให้แก่ฝ่ายไทย⁷¹

ครั้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ถูกเชิญให้เสด็จไปพม่าในฐานะเชลยศึก การกระทำของพม่าดังกล่าวเท่ากับว่านำพระองค์ไปเป็นตัวประกัน เพื่อมิให้ทางกรุงศรีอยุธยาคิดร้ายในภายหลัง เมื่อถึงหงสาวดีพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าได้สร้างพระตำหนักอย่างราชมณเฑียรให้ประทับอยู่ หลังจากนั้น 2 ปี พระองค์ก็ทูลลากษัตริย์พม่าขออนุญาต ใตยกษัตริย์พม่าได้ทรงอนุญาตและปล่อยให้กลับคืนสู่แผ่นดินกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง⁷²

ส่วนพระยาจักรีซึ่งตามเสด็จมาพร้อมกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิในฐานะเชลยศึกเหมือนกันนั้น ทางพม่าได้เกลี้ยกล่อมให้เป็นไส้ศึกในคราวสงคราม

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266

⁷² สมชาย พุ่มสอาด, อ้างแล้ว, หน้า 308-309

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 1 หลังสงครามพระเจ้าหงสาวดีได้เลี้ยงคูอย่างดี แต่ต่อมาพม่าเอาผิดให้ประหารชีวิตลงเสียด้วยทรงเกลียดชังว่า เป็นคนทรยศต่อบ้านเมืองของตน⁷³

บรรดาเหล่าเฉลยศึกซึ่งถูกนำตัวไปยังดินแดนพม่า นั้น ส่วนใหญ่ถูกใช้ให้ทำไร่ไถนา บางส่วนก็ถูกนำตัวไปขายยังตลาดค้าทาสในเบงกอล⁷⁴ ดินแดนของอินเดีย และมีบางส่วนที่เป็นทหารอีกด้วย เช่น สมเด็จพระเจ้านันทบุเรง ในปี พ.ศ. 2125 ได้ทรงให้พระอนุชาเสด็จไปปราบกบฏอังวะ ทรงรับมอบช้าง 10 เชือก ไพร่พล 1,000 คน ซึ่งในจำนวนไพร่พลดังกล่าวประกอบด้วยทหารชาวกรุงศรีอยุธยา เป็นจำนวนหลายร้อยคน ต่อมาพวกทหารชาวกรุงศรีอยุธยาดังกล่าวได้รับความไว้วางใจ ให้นำมาเป็นราชองครักษ์รักษาพระองค์ของพระเจ้ากรุงอังวะ บางคนก็ได้เป็นทหารยามรักษาประตูพระบรมมหาราชวัง⁷⁵ หรือในสมัยพระเจ้าหงสาวดี หซิน บิ ยู ชิน (Hsinbyushin) ราว พ.ศ. 2097 - 2124 นั้น เฉลยชาวไทยจากอยุธยาได้รับราชการเป็นทหารม้า และได้รับมอบพื้นดินสำหรับตั้งถิ่นฐานและทำการเพาะปลูก⁷⁶

⁷³สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า 67

⁷⁴ต้นทูน, "ชาวอยุธยากับการรับราชการในใต้พระยุคลบาทกษัตริย์พม่าสมัยคริสตศักราชที่ 16 และ 17 " แปลโดย สุพรรณิ กาญจนิชฉิตี ใน ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาจากเอกสารไทยและต่างประเทศ วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528), หน้า 19

⁷⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13

⁷⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 16

ส่วนกรณีพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้เมื่อปีพ.ศ.2310 พม่าได้ทำการเผาพระราชวัง และวัดวาอารามต่างๆ นอกจากนั้นพม่าได้แสดงความทารุณโหดร้ายจับเชลยศึกได้กินนามาลนไฟที่สิ้นเท้าเพื่อให้บอกสถานที่เก็บทรัพย์สมบัติ ทั้งยังนำลูกสาวของเชลยมาช่มจีนกระทำชาเราให้ร้องลั่นอยู่ต่อหน้าบิดาของตนเอง บรรดาพระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่าซ่อนทรัพย์สินไว้ ดังนั้นจึงถูกพม่าแทงด้วยลูกศร และปลายทอกจนความร่างกายบรูไปด้วยรอยแผลจากอาวุธดังกล่าว และหลายรูปถูกตีด้วยท่อนไม้จนมรณภาพ เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ตลอดจนข้าราชการสำนักที่ตกเป็นเชลย ถูกจองจำด้วยเครื่องพันธนาการ และถูกส่งไปเป็นทาสในเรือนจำ ส่วนขุนหลวงหาวิตซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ได้ถูกพม่าควบคุมตัวไว้เป็นเชลยไปหงสาวดี⁷⁷ ส่วนเชลยศึกอื่นๆ บางคนถูกร้อยข้อเท้าด้วยหวายเพื่อต้อนเป็นเชลยกลับไปยังพม่า⁷⁸

จ. สมัยกรุงธนบุรี

กรุงศรีอยุธยาได้เป็นราชธานีจนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2310 ภัยพม่ายกกองทัพเข้ามาในไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2309 ภัยศึกกำลังที่จะให้ความช่วยเหลือกรุงศรีอยุธยาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือก่อน หลังจากนั้นจึงยกกองทัพเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ ภัยจึงหมดด้วยการระดมยิงปืนใหญ่ ท้าลายบ้านเมืองและท้าลายขวัญประชาชนตลอดเวลา และในที่สุดพม่าก็เข้ายึดกรุงศรีอยุธยาได้ และได้ท้าลายกรุงศรีอยุธยา

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁷สุเนตร ชุตินทรานนท์, "พม่าในสำนักและความเข้าใจของคนไทย",
ศิลปวัฒนธรรม 11(ตุลาคม 2533) : 124

⁷⁸รท.จงกล ไกรฤกษ์, ผู้ชนะที่สาตหน้า (กรุงเทพมหานคร: 2520),

เสียหายอย่างมาก⁷⁹

ก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่า นั้น พระยาวชิระปราการ หรือ พระยาตาก หรือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้นำทหารตีฝ่าพม่าออกไปทางทิศ ตะวันออก หลังจากนั้นได้ทำสงครามกอบกู้อิสรภาพ โดยเอาชนะพม่าที่ค่ายเจ็ดสามต้น และได้ทรงสร้างเมืองธนบุรีเป็นเมืองหลวงสืบต่อจากกรุงศรีอยุธยา โดยเรียกชื่อ ราชอาณาจักรใหม่ว่า "กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร" บรรดาขุนนางข้าราชการทั้งหลายพร้อม เจกกันอินเชิญเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์สืบต่อมา ทรงพระนามว่า "พระบรมราชาที่ 4" ทรงครองราชย์ 15 ปี โดยสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325⁸⁰

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ปรากฏว่าชาวไทยยังคงซ่อนเร้น หลบหนี เพราะยังหวาดหวั่นต่อพม่าอยู่ เกรงว่าจะถูกจับเอาไปเป็นเชลย สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระราชประสงค์ปลุกใจคนไทยให้กล้าหาญตั้งเดิม โดย ทรงมีพระราชดำริจับพม่าเป็นเชลยศึกให้มาก เพื่อแสดงให้คนไทยเห็นว่าพม่าไม่ได้ มีความสามารถพิเศษเหนือคนธรรมดา หากคนไทยตั้งใจรบพุ่งก็อาจจะจับพม่าเป็น เชลยศึกได้เหมือนกับที่พม่าได้นำตัวชาวไทยไปเป็นเชลยศึก⁸¹

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

งานสมัยธนบุรีนี้ ปี พ.ศ. 2317 กบฏมอญได้หนีมาเมืองไทยและพม่าได้

⁷⁹นคร พันธุ์ณรงค์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2526), หน้า 5

⁸⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 7

⁸¹สุเนตร ชุตินทรานนท์, อ้างแล้ว, หน้า 129

ติดตามเข้ามา ทยอยแห่ขบวนก็ให้ขบวนขบวนยกกองทัพเข้ามาเพื่อต้อนรับมอญกลับ แต่ขบวนคิดตามพวกมอญไม่ทัน จึงต้องการกวาดต้อนเชลยและบริวารภัยสินของคนไทยกลับไปพม่าแทน ขบวนขบวนได้คุมกองทัพกำลังพล จำนวน 3,000 คน มาถึงเมืองราชบุรี ครั้นยกมาถึงบางแก้ว ได้ทราบข่าวกองทัพไทยตั้งมั่นอยู่ที่เมืองราชบุรี จึงตั้งค่ายลงที่บางแก้ว 3 ค่าย⁸² กองทัพไทยได้ทำการล้อมฝ่ายข้าศึก จนพวกพม่าขัดสนในเรื่องเสบียง ในที่สุดเมื่อยุ่นกับบดินทร์นายทัพพม่าและพม่าที่เป็นนายรองอีก 12 คน ได้พากันรวบรวมเครื่องศาสตราวุธออกมายอมสวามิภักดิ์ ต่อมาขบวนแม่ทัพ เนมยิบแมงละนรทนายของบิโอบขบวนมุงยิบะ และพวกนายทัพนายกองพม่าในค่ายบางแก้วก็ออกมายอมอ่อนน้อม รวมทั้งไพร่พลที่เหลือจำนวน 1,328 คนอีกด้วย⁸³ พวกพม่าดังกล่าวจึงตกเป็นเชลยศึกของไทยโดยการยอมสมัครใจด้วยตนเอง

หลังจากค่ายบางแก้วแตกแล้ว พระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีคำสั่งให้พระยาจักรีถือพลไปตีพม่าที่ค่ายเขาชะงุ้ม ระหว่างการยุทธ พม่าในค่ายดังกล่าวได้ตั้งค่ายกลับขึ้นไปทางเหนือ กองทัพไทยไล่ติดตามฆ่าฟันพม่าล้อมตาย และสามารถจับเป็นเชลยได้เป็นอันมาก กองทัพพม่าแตกกระจัดกระจาย บางพวกหนีไปพบกับกองทัพไทยทัพอื่น ๆ อีก จึงถูกประหารชีวิตและถูกจับเป็นเชลยศึกจำนวนมาก⁸⁴

เชลยศึกที่ถูกจับได้ในสมัยนี้ มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่ง กล่าวคือจดหมายเหตุคณะบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ระบุไว้ว่าในสงครามคราวหนึ่ง ฝ่ายไทยสามารถจับพม่าเป็นเชลยศึกได้ประมาณ 2,000

⁸²พิมาน แจ่มจรัส, อ้างแล้ว, หน้า 461-466

⁸³เรื่องเดียวกัน, หน้า 487

⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 487-489

คน พวกเชลยศึกนี้ได้รับการปฏิบัติโดยถูกต้อง และต้องทำงานทางด้านโยธาทุกคน⁸⁵

ฉ. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ลุปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้เกิดการจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี โดยพระยาสุรศักดิ์ เป็นกบฏคุมพระเจ้าตากสินไปขังไว้ แล้วตนออกว่าราชการเอง จึงเกิดการต่อสู้ระหว่างฝ่ายกบฏและฝ่ายต่อต้าน ขณะนั้นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกำลังไปราชการสงครามอยู่ที่กัมพูชา ภายหลังทราบข่าวการจลาจล จึงรีบยกกองทัพกลับโดยมาถึงกรุงธนบุรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 ราชบุตรได้พากันมาขอความช่วยเหลือ เชิญ และข้าราชการทั้งบวงก้นอมอันเชิญให้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ หลังจากทรงจัดการเกี่ยวกับเรื่องกบฏและพระเจ้ากรุงธนบุรีเรียบร้อยแล้วได้ทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นเมืองหลวงสืบมาจนถึงปัจจุบัน

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

สมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนั้น ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีประมวลกฎหมายเป็นหลักในการปฏิบัติราชการ ทั้งนี้เพราะภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ในปี พ.ศ. 2310 แล้ว ด้วบทกฎหมายของไทยได้กระจัดกระจายสูญหายเป็นจำนวนมาก ทรงตั้งพระทัยที่จะชำระกฎหมายไทยและรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ จึงโปรดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชำระกฎหมายขึ้น กฎหมายที่ได้ตราขึ้นเรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง" กฎหมายดังกล่าวนี้เป็นกฎหมายเอากฎหมายเก่าที่มีมาแต่กรุงศรีอยุธยามาชำระเอาข้อผิดพลาดต่างๆ ออกไปโดยชำระสะสางบทกฎหมายที่กระจัดกระจายให้มาเป็นหมวดหมู่ โดยในเรื่องทาสนั้นได้ปรากฏไว้ใน "พระไอยการทาส"⁸⁶

85 เรื่องเดียวกัน.

86 วิชา เลขา บุรณศิริ และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 64-66

ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการ เลิกทาส uly เริ่มจากมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติเกษียณอายุทาสใน ปี พ.ศ.2417 สาระสำคัญคือ ลูกทาสชายหญิงที่เกิดในปีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์คือ พ.ศ.2411 จะมีอัตราค่าตัวตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้จนอายุถึง 21 ปี ก็หมด ความเป็นทาสไม่ว่าจะสังกัดอยู่กับนายคนใดก็ตาม ดังนั้นลูกของทาสเชลยซึ่งเกิดในปี ดังกล่าว จึงได้รับความเป็นไทจากกฎหมายฉบับนี้ สำหรับทางหัวเมืองใต้โปรดให้ ตราพระราชบัญญัติลักษณะทาสมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ.119 uly ประกาศว่า ให้ลดค่าตัวทาสเชลยทั้งบวงในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ (เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน) เป็นอัตราเดียวกันหมด และเมื่ออายุครบ 60 ปีแล้ว ก็ให้พ้นค่าตัวเป็นไท ในที่สุดปี พ.ศ.2448 ทรงตราพระราชบัญญัติทาสรัตนโกสินทร์ศก 124 ขึ้นไว้บังคับทั่วพระ ราชอาณาจักร มีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้บรรดาลูกทาสได้หลุดพ้นเป็นไทหมด มิให้มีพิภดเกษียณอายุอีกต่อไป
 2. ส่วนผู้ที่ เป็นทาสอยู่แล้วนั้น ให้ลดค่าตัวลงเหลือเดือนละ 4 บาท จนกว่าจะหมด หากมีการเรียกย้ายเปลี่ยนนายก็มีให้เพิ่มค่าตัวขึ้นอีก
 3. ห้ามการซื้อขายทาสอีกต่อไป ผู้ฝ่าฝืนมีโทษทางอาญา เป็นการ จากัดมิให้เกิดทาสรุ่นใหม่อีกต่อไป และเมื่อได้ประกาศประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 แล้ว ก็ได้มีบทกำหนดไว้สำหรับผู้ซื้อขายทาส ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า ศัตรูที่ตกเป็นเชลยศึกแก่ฝ่ายไทยนับตั้งแต่บัดนั้นมาจะไม่มีการนำลงเป็นทาสอีกต่อไป⁸⁷
- ต่อมาในปี พ.ศ.2454 ได้มีประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาทหาร ร.ศ.130 อันเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความผิดเฉพาะทางฝ่ายทหาร ความผิดที่เกี่ยวข้อง กับทหารและพลเรือนคาบเกี่ยวกัน ความผิดบางกรณีที่พลเรือนจำต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย

87 เรื่องเดียวกัน, หน้า 381-382

ดังกล่าว⁸⁸ บทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับเชลยศึกได้บัญญัติไว้ในภาคที่ 2 ว่าด้วยลักษณะความผิดเฉพาะมาตรา 13 (เชลยศึกเสียสัตย์)

"เชลยศึกคนใดท่านปล่อยตัวไปโดยมันให้คำสัตย์ไว้ว่าจะไม่กระทำการรบกวนต่อท่านอีกจนตลอดเวลาสงครามคราวนั้น ถ้าแลมันเสียสัตย์นั้นไซ้ ท่านจับตัวมาได้ท่านให้ประหารชีวิตมันเสีย หรือจากคุณมันไว้ตลอดชีวิตหรือมีฉะนั้นให้จากคุณมันไว้ห้าปีขึ้นไปจนถึงยี่สิบปี"

ดังนั้น หลักเกณฑ์ของมาตราดังกล่าวสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. เชลยศึกให้คำสัตย์ไว้ว่า ถ้าปล่อยตัวไปจะไม่กระทำการรบกวนฝ่ายไทยตลอดเวลาสงครามคราวนั้น

2. ฝ่ายไทยปล่อยตัวไปเพราะเหตุที่เชลยศึกผู้นั้นให้คำสัตย์ไว้

3. เชลยศึกนั้นเสียสัตย์กลับมาสู้รบกับฝ่ายไทยอีก

4. เจตคือ ประหารชีวิตหรือจากคุณตั้งแต่ 5 ปี ถึง 20 ปี⁸⁹

ส่วนกรณีข้าศึกที่เป็นจารบุรุษ กฎหมายดังกล่าวได้ระบุไว้ในมาตรา 14

"ผู้ใดเป็นราชศัตรู แลมันปลอมตัวลวงเข้าไปในบ้อม ค่าย เรือรบ หรือสถานที่ใด ๆ อันเป็นของสำหรับทหาร หรือมีทหารของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งอยู่ไซ้ ท่านว่า มันเป็นผู้ลักลอบ สอดแนม ให้เอาตัวมันประหารชีวิตเสีย หรือมีฉะนั้นให้จากคุณมันไว้ตลอดชีวิต"

หลักเกณฑ์ของบทบัญญัติดังกล่าวมีดังนี้

⁸⁸ศาสตราจารย์ พลโท สุข เปรุनावิน, ธรรมนุศาสนทหาร ประมวลกฎหมายอาญาทหาร วินัยทหาร กฎัยการศึกษา (พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 69-70

⁸⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 75

1. เป็นข้าศึกสำคัญ

2. บลอมตัว

3. เข้าไปใน บ้อม ค่าย เรือรบ หรือสถานที่ใด ๆ อันเป็น
ของทหาร หรือมีทหารตั้งอยู่ ถือว่าเป็นผู้ลักลอบสอดแนม (จารบุรุษ)

4. เจตษประหารชีวิต หรือจําคุกตลอดชีวิต

สำหรับผู้ลักลอบสอดแนมหรือจารบุรุษนี้ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร
พ.ศ. 2498 (แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญศาลทหาร (ฉบับที่ 4) พ.ศ.
2511) มาตรา 55 ได้บัญญัติห้ามมิให้มีการแต่งตั้งนายว่าความ⁹⁰

นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติในมาตรา 48 (ปราศจากความเมตตาแก่คน
ป่วยและปล้นทรัพย์)

"ในเวลาสงคราม ถ้าผู้ใดกระทำการปราศจากความเมตตาแก่คนที่ถูก
อาวุธบาดเจ็บ หรือแก่คนที่เจ็บป่วยในกองทัพฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ดี หรือกระทำการ
ปล้นทรัพย์แบ่งทรัพย์อย่างใด ที่ท่านบัญญัติไว้ในมาตรา 249 ถึงมาตรา 259 และ
มาตรา 288 ถึงมาตรา 303 แห่งประมวลกฎหมายลักษณะอาญานั้น ท่านให้เพิ่มโทษ
มีผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษตามที่ท่านบัญญัติไว้สำหรับความเช่นนั้นขึ้นด้วยอีกกึ่งหนึ่ง"

หลักเกณฑ์ของมาตราดังกล่าว พิจารณาได้ดังนี้

1. ในเวลาสงคราม

2. กระทำการปราศจากความเมตตากรูณาแก่คนที่ถูกอาวุธบาดเจ็บ
หรือแก่คนป่วยเจ็บในกองทัพฝ่ายไทย หรือฝ่ายข้าศึกศัตรูก็ตาม หรือ

3. ทำการปล้นทรัพย์ แบ่งทรัพย์อย่างใด ๆ ตามกฎหมายลักษณะ
อาญามาตรา 249 ถึง 259 มาตรา 288 ถึง 303

⁹⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 135

4. ต้องเพิ่มโทษสำหรับความผิดนั้นอีกกึ่งหนึ่ง⁹¹การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในสงครามคราวเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ครั้นที่พระยานรินทร์แม่ทัพลาวได้ถูกจับเป็นเชลยศึกภายหลังได้ต่อสู้กับทัพไทยที่หนองบัวลำภูแล้วนั้น ได้ถูกควบคุมตัวมายังทัพหลวงของไทย กรมพระราชวังมหาศกดิพลเสพรับสั่งให้ตามพระยานรินทร์ว่า "จะเลี้ยง จะอยู่หรือไม่อยู่" แต่พระยานรินทร์ไม่ยอมสวามิภักดิ์จึงโปรดฯให้เอาช้างแท่ง ส่วนครอบครัวของอุปราชที่เข้าด้วยเจ้าอนุวงศ์นั้นจำนวนประมาณ 100 คน ที่ถูกฝ่ายไทยจับเป็นเชลยที่ค่ายเวียงคุกนั้น ฝ่ายไทยโดยพระยาราชสุภาวดีจับตัวมาครอบงำ ส่วนเจ้าอนุวงศ์นั้นภายหลังตกเป็นเชลยศึกโดยการถูกควบคุมตัวไว้ได้แล้วนั้น ขณะถูกนำตัวพร้อมด้วยครอบครัวมายังกรุงเทพฯ ที่ได้หากองเส้เจ้าอนุวงศ์ไว้ตั้งประจานไว้กลางเรือ เมื่อมาถึงที่กรุงเทพฯ ได้ถูกขังจองจำไว้ ณ ทิมแบคदारว รัชกาลที่ 3 ทรงรับสั่งให้เตรียมสถานที่ประจานบริเวณหน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ โดยทำเป็นกรงเหล็กใหญ่ สำหรับเส้เจ้าอนุวงศ์ มีจิวदारวล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน นอกจากนี้ยังมีกรงสำหรับใส่บุตรหลานภรรยาของเจ้าอนุวงศ์อีก 13 กรง ในบริเวณที่ตั้งกล่าวยังได้จัดทำเสมอเมืองนรกอเวจี กล่าวคือ มีเครื่องกรรมกรณต่าง ๆ ดังนี้ ๑. ครก สำหรับโขลก ๒. เบ็ดสำหรับเกี่ยวแขวน ๓. กะทะสำหรับต้ม ๔. มีขวานผ่าอกและเลื่อย ๕. คอนเข้ากินน้ำเจ้าอนุวงศ์พร้อมทั้งบุตรอีก 7 คน ออกมาจากที่จองจำ เพื่อมายังสถานที่ประจานซึ่งได้จัดไว้ ส่วนภริยาและหลาน รวม 5 คนนั้น ก็ถูกนำตัวมาขังไว้ในกรงดังกล่าว บางเวลาก็ใช้ภริยาของเจ้าอนุวงศ์ถือพัดตาดหมากรุกเข้าไบนั่งปรนนิบัติในกรง หรือใช้ภริยาน้อย นำเอาข้าวปลาอาหารไปมอบให้ในกรง ณ ที่ประจานแห่งนั้น ในตอนบ่ายก็นำเชลยเหล่านี้ขึ้นหาอย่างแห่ร้องประจาน พอ

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97-98

พลบค่ำก็พากันกลับมาของจาดังเดิม ในการประจาดังกล่าวได้มีราษฎรพากันมามุงดู เป็นจำนวนมาก บรรดาญาติพี่น้องของบุคคลที่ถูกเกณฑ์ไปในสงครามครั้งนั้นและได้เสียชีวิตลง ได้พากันมานั่งพรณาค่าและสาบแช่งพวกเชลยดังกล่าวทุกวัน

การกระทำดังกล่าวได้ดำเนินต่อเนื่องไปประมาณ 7-8 วัน เจ้าอนุวงศ์ก็ล้มป่วยลงเป็นโรคลงโลหิต และได้เสียชีวิตลงในเวลาต่อมา ศพของเจ้าอนุวงศ์ยังได้ถูกนำไปเสียบประจานไว้ที่เสาหอรบ⁹²

สำหรับเชลยศึกที่ตกเป็นทาสในสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 มีจำนวนประมาณ 46,000 คน เชลยเหล่านี้ จะได้รับพระราชทานที่ดินให้อยู่กันเป็นกลุ่มๆ ๗ เมืองหลวง ต่อมานานเข้าจึงเกิดเป็นชนกลุ่มน้อยขึ้นในภาคกลางของไทยเป็นหย่อม ๆ เช่น พวกพม่า ญวน มอญ มลายู เขมร และลาว ในด้านความเป็นอยู่นั้นมีลักษณะดีพอสมควร กล่าวคือ ไม่ถูกกดขี่มากจนเกินไป นอกจากนี้ยังปรากฏว่าสมัยนี้ทาสยังมีศักดินาได้ 5 ไร่⁹³

กรณีดังกล่าวข้างต้นนั้น จะสังเกตได้ว่าทั้งหลักเกณฑ์ ตลอดจนการปฏิบัติต่อเชลยศึกตั้งแต่สมัยอาณาจักรน่านเจ้า จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสงครามระหว่างชาติเพื่อนบ้านเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งในระดับภูมิภาคตั้งนั้นถือได้ว่าบรรดากฎหมาย และหลักเกณฑ์อันเกี่ยวกับเชลยศึกดังกล่าว เป็นกรณีของไทยโดยเฉพาะ แต่ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้มีบทบาทในทางระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้นตั้งนั้นจึงเกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมา ซึ่งรวมทั้งหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อเชลยศึกตั้งจะได้อีกต่อไปในสมัยต่าง ๆ ดังนี้

⁹² ฐิติ สุธอิสสงคราม, ชีวิตในประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: 2523), หน้า 316-317

⁹³ ไร่เลขา บุรณศิริ และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 232-233

- สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1
- สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
- สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงสมัยปัจจุบัน

1. สมัยสงครามโลกครั้งที่ 1

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เกิดขึ้น ในตอนแรกประเทศไทยได้ประกาศตัวเป็นกลาง และได้ยึดมั่นในความเป็นกลางสืบมา จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1917 สงครามทางยุโรปได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ฝ่ายเยอรมันได้ทำการทารุณจืดร้ายต่าง ๆ อย่างมาก ในที่สุดเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม ค.ศ. 1917 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับฝ่ายเยอรมันนี้ ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นธรรมและความถูกต้อง⁹⁴

ในปี พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศเรียกพลอาสา เพื่อจะส่งไปราชการสงครามร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในทวีปยุโรป ด้านตะวันตก ทรงมีพระราชประสงค์จัดทหารอาสาเป็น 2 กอง คือ กองบิน และกองรถยนต์ทหารบก⁹⁵ โดยเริ่มออกเดินทางเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ในปีเดียวกันนั้นเอง จำนวนพลทหารอาสาทั้งหมด 1,250 คน ทหารไทยได้ขึ้นฝั่งที่ท่าเรือมาแชลส์ ประเทศฝรั่งเศส โดยกองกำลังดังกล่าวได้เข้าสู่ยุทธภูมิแห่งเมืองซาลองส์⁹⁶

⁹⁴ทวี มุขระโงษา, พระมหาธีรราชเจ้า (พระนคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2506), หน้า 471-473

⁹⁵ชาติ เอี่ยมกระสุนजू, พระมงกุฎเกล้ากับสงครามโลกครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2520), หน้า 74

⁹⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 91

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในปี พ.ศ.2460 ฝ่ายไทยเจตยกองทัพบกได้ตราระเบียบการควบคุมเชลยศึกชั้นฉบับหนึ่งเรียกว่า "ระเบียบการสำหรับกองควบคุมเชลยศึก" โดยเริ่มใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 ระเบียบดังกล่าวแบ่งออกเป็น 11 มาตรา (หมวด) สำระสำคัญดังนี้คือ

มาตรา 1 ระเบียบทั่วไป (ข้อ 1-4)

-เจ้าหน้าที่แห่งกองควบคุมเชลยศึก ประกอบด้วย ผู้บังคับกอง ผู้ช่วยผู้บังคับกอง สมุห์บัญชีกอง แพทย์ประจำกอง กองทหารรักษาการณ์ (ข้อ 1)

-ผู้ตรวจราชการกองเชลยศึก โดยแม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 โดยมอบให้เสนาธิการกองทัพน้อยภาคที่ 1 ผู้บัญชาการกองทัพบกที่ 1 รักษาพระองค์ (สำหรับจังหวัดพระนคร) และผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 2 (สำหรับมณฑลนครราชสีมา) เป็นผู้ตรวจราชการในกองเชลยศึกแทนตน โดยกำหนดให้ว่ากล่าวตักเตือนเจ้าหน้าที่ในกองกำลังดังกล่าวได้ แต่ไม่อำนาจสั่งการแก้ไขระเบียบ (ข้อ 2)

-การเข้าวาจาต่อเชลยศึก เจ้าหน้าที่ในกองควบคุมเชลยศึกจะต้องแสดงกิริยาวาจาต่อเชลยศึกในลักษณะที่สุภาพ รวมทั้งการสั่งการซึ่งต้องชี้แจงเหตุผลให้ทราบเสียก่อน ตลอดจนการแสดงความเมตตากรุณา (ข้อ 3)

-การเพิ่มเติมรายละเอียดลงในระเบียบจะต้องคำนึงถึงกฎหมายระหว่างประเทศและระเบียบของกองทัพบก (ข้อ 4)

มาตรา 2 การรับตัว (ข้อ 5-7)

-เมื่อรับตัวเชลยศึกมาแล้วจะต้องปฏิบัติดังนี้

1. ทาบัตรเชลยศึก พร้อมทั้งแจ้งเลขประจำตัว

2. ตรวจค้น และริบอาวุธตลอดจนอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อป้องกันการหลบหนีของเชลยศึก

หนีของเชลยศึก

3. ให้แพทย์ทำการตรวจร่างกาย

4. สอบถามความประพฤติของเฉลยศึกจากเจ้าหน้าที่ที่คุมตัวมาส่ง

5. ชี้แจงถึงสถานที่ต่างๆ เช่น ที่อาบน้ำ ห้องส้วม และนาตัวเฉลย
ไปยังสถานที่ควบคุมตัว

6. ชี้แจงถึงข้อห้ามต่างๆ หากฝ่าฝืนอาจถูกลงโทษได้ เช่น ห้ามปิ่น
กาแพง หรือเขตหวงห้าม งดยัดฝ่าฝืนอาจถูกทรมารยามยิ่งได้ (ข้อ 5)

- เฉลยศึกได้ถูกแบ่งออกเป็นลำดับชั้นอันจักได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันดังนี้

ก. ชั้นที่ 1 บุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่ชั้นสูงในราชการของรัฐบาลไทย
และผู้ซึ่งได้ทำคุณประโยชน์อย่างมากต่อรัฐบาลไทย

ข. ชั้นที่ 2 บุคคลชั้นผู้ดี และได้รับราชการมาเป็นเวลานาน

ค. ชั้นที่ 3 บุคคลสามัญทั่วไป

ง. ชั้นที่ 4 บุคคลซึ่งเคยต้องโทษหรือเป็นชนชั้นต่ำ (ข้อ 6)

- ตำนานการดำรูบ (ข้อ 7)

มาตรา 3 การควบคุม (ข้อ 8-12)

- การกำหนดหน้าที่สำหรับเจ้าหน้าที่ ในการควบคุมและป้องกันมิให้
เฉลยศึกหลบหนีหรือก่อการจลาจล งดยัดให้อ่านาจเจ้าหน้าที่ในค่ายสามารถใช้อาวุธ
จับปราบปรามได้ ทั้งนี้การใช้อาวุธปืนในการยิงต้องกระทำโดยกรณีจำเป็นเท่านั้น
(ข้อ 8)

- การกำหนดให้แบ่งแยกทหารไทยออกจากเฉลยศึก และได้กำหนด
การควบคุมและตรวจการในค่ายทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดจนเฉลยศึกที่ต้อง
โทษขัง (ข้อ 9)

- ขั้นตอนและวิธีการของยามบอกเหตุ การเกิดเหตุขึ้น (ข้อ 10)

- การสังเกตความเคลื่อนไหวของเฉลยศึก (ข้อ 11)

- การตรวจตราและอนุญาตบุคคล สิ่งของและหนังสือเข้าออกภายใน
ค่าย (ข้อ 12)

มาตรา 4 การเยี่ยม และส่งของกับหนังสือ (ข้อ 13-15)

- ขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ สำหรับในการอนุญาตบุคคลภายนอก
ให้เข้าเยี่ยม (ข้อ 13)

- ขั้นตอนอนุญาตในการส่งสิ่งของและหนังสือจากญาติ เพื่อส่งมอบให้
แก่เชลยศึก (ข้อ 14)

- การตรวจและการอนุญาตจดหมายของเชลยศึกทั้งในการรับหรือส่ง
และได้กำหนดยกเว้นค่าไปรษณีย์ตลอดจนอนาณัติ (ข้อ 15)

มาตรา 5 ว่าด้วยการเลี้ยงดูและรักษาความสะอาด (ข้อ 16-20)

- การจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการดูแลเชลยศึกในเรื่อง
อาหาร กล่าวคือมีการแบ่งแยกคนชั้นต่างออกจากเชลยชั้นอื่น ๆ และกำหนดเวลาใน
การรับประทานอาหาร รวมทั้งการเพิ่มเครื่องดื่มให้กับเชลยศึกบางประเภท (ข้อ 16)

- การแบ่งแยกเชลยศึกที่เป็นโรคติดต่อออกต่างหาก (ข้อ 18)

- การจัดตั้งร้านขายอาหารและเครื่องดื่มสำหรับเชลยศึกในการหาซื้อ
รับประทาน (ข้อ 19)

- การจัดให้มีการซักฟอกเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม การทำความสะอาดที่
พัก โดยเชลยศึกไม่ต้องเป็นผู้ทำ (ข้อ 20)

มาตรา 6 ว่าด้วยคนเจ็บไข้และตาย (ข้อ 21-27).

- การรักษาพยาบาลเชลยศึกที่เจ็บป่วยในกรณีต่าง ๆ โดยอาจจะรักษา
ภายในค่ายหรือโรงพยาบาล หรือได้รับอนุญาตให้ญาติไปรับตัวไปรักษา (ข้อ 21-26)

- การชันสูตรพลิกศพเชลยศึกอันได้เสียชีวิตลง และการออกใบทะเบียน
ศพ (ข้อ 27)

มาตรา 7 ว่าด้วยการลงอาญา

- การลงโทษและเจ้าหน้าที่เชลยศึก โดยเทียบยศและชั้นดังนี้

1. เชลยศึกชั้นที่ 1 นับเสมอกับนายทหารสัญญาบัตรชั้นผู้บังคับกองร้อย

2. เอลยศึกชั้นอื่นำนับเสมอพลทหาร (ผู้ที่เคยทหารราชการนับเท่าผู้บังคับหมู่)

โทษสำหรับ เอลยศึกในทางปกครองมีดังนี้

ก. กักขัง

ข. กักขาม

ค. ทัณฑ์กรรม การลดหย่อนลงซึ่งความสะดวกสบายของเอลยศึก (ข้อ 28)

-การลงโทษจะต้องได้รับการพิจารณาได้ส่วนข้อเท็จจริงก่อนและ

ต้องคำนึงถึงประเภทของเอลยศึก การลงโทษนี้อาจจะให้ภาคทัณฑ์ไว้ก่อนได้ และ

การชี้แจงเหตุผลแห่งการลงโทษให้เอลยศึกทราบ (ข้อ 29)

-กรณีเอลยศึกกระทำผิดกฎหมายอาญา อาจถูกควบคุมตัวไว้เพื่อรอ
การดำเนินการต่อไป (ข้อ 30)

มาตรา 8 ว่าด้วยข้อห้ามสำหรับเอลยศึก (ข้อ 31-32)

-นอกจากเอลยศึกจะต้องเชื่อฟังเจ้าหน้าที่ และห้ามมิให้คูหมั้นหรือ
แสดงกิริยาวาจาหยาบคายแล้ว เอลยศึกต้องปฏิบัติดังนี้

1. ห้ามมิให้ออกจากบริเวณที่กำหนด

2. ห้ามมิให้มียาสูบ ยาพิษ สิ่งของอื่น ๆ ยกเว้นแต่จะได้รับอนุญาตเท่านั้น

3. ห้ามมิให้ทาสความสกปรกแก่สถานที่ และทำลายสถานที่ ทรัพย์สิน

ของทางราชการชำรุดโดยไม่มี ความจำเป็น

4. ห้ามมิให้ก่อให้เกิดเพลิงไหม้

5. ห้ามมิให้หลังจากที่พัก (ยกเว้นโบยห้องน้ำ ห้องส้วม) หลังเวลา
22.00 น. และห้ามมิให้ส่งเสียงรบกวนผู้อื่น

6. ห้ามมิให้ส่งข่าวในลักษณะที่ผิดระเบียบ ห้ามติดต่อกับบุคคลภายนอก
โดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่

7. ห้ามมิให้ชุมนุม แข่งขันต่ออำนาจของเจ้าหน้าที่ หรือชุมนุมคัดค้าน
และห้ามประทุพบุคลิกทางสาธารณะ

8. ห้ามมิให้ช่วยผู้ที่หลบหนีออกจากค่าย (ข้อ 31)

- การชี้แจงกรณีดังกล่าวข้างต้น หรือระเบียบที่เกี่ยวข้องโดยหาเป็นภาษาที่เชลยศึกสามารถเข้าใจได้ (ข้อ 32)

มาตรา 9 ความชอบธรรมของเชลยศึก (ข้อ 33-37)

- ขั้นตอนต่างๆ ของการขอความช่วยเหลือ การร้องทุกข์ (ข้อ 33-34)

- สิทธิของเชลยศึกในการทำพินัยกรรม (ข้อ 35)

- เชลยศึกอาจฝากเงินหรือทรัพย์สินของตนไว้กับเจ้าหน้าที่ค่าย โดยเจ้าหน้าที่ต้องออกไปรับและเก็บรักษาสิ่งของดังกล่าวไว้เป็นอย่างดี (ข้อ 36)

- เชลยศึกมีเสรีภาพในทางศาสนา โดยได้รับอนุญาตให้กระทำพิธีทางศาสนาได้ (ข้อ 37)

มาตรา 10 ข้อบังคับพิเศษสำหรับผู้บังคับกองควบคุม (ข้อ 38-42)

- การรายงานกิจการในค่ายของผู้บังคับกองควบคุมเชลยศึก (ข้อ 38)

- การวางระเบียบการควบคุมเชลยศึกและการระงับการจลาจล (ข้อ 39)

- การปฏิบัติการณ์เกิดอัศศิภัยในค่าย (ข้อ 40)

- การวางระเบียบการทำความสะอาดห้องสุชา (ข้อ 42)

มาตรา 11 บงการ (ข้อ 43)

- เวลาการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ (ข้อ 43)

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในประเทศไทยนั้น การจับเชลยศึกได้เริ่มต้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 โดยมีรายชื่อ พร้อมทั้งสถานที่อยู่ของบรรดาเชลยศึกและครอบครัว การจับเชลยศึกทางบกในกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของตำรวจนครบาล ส่วนต่างจังหวัดทางฝ่ายตำรวจภูธรจะเป็นผู้รับผิดชอบ และทางนี้ก็เป็นหน้าที่ของทหารเรือ เหตุผลในการควบคุมตัวเชลยไว้ก็เพื่อที่จะป้องกันมิให้พวกเชลยเหล่านี้เข้าไปก่อความวุ่นวายในดินแดนของอังกฤษ และฝรั่งเศส เช่น แถบบริเวณประเทศพม่า อินเดีย โดยการยุยงให้ชาว

พื้นเมืองลูกชั้นจับอาวุธสู้รบ⁹⁷ สำหรับจำนวนเชลยศึกนั้น แยกเป็นชาวเยอรมันจำนวน 178 คน ชาวออสเตรเลีย 17 คน ส่วนครอบครัวของชนชาติศัตรูที่เป็นผู้หญิงและเด็กจำนวน 123 คน รวมเชลยศึกทั้งหมด 318 คน⁹⁸ นอกจากนี้ได้มีการยึดเรือเชลยที่จอดอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ จำนวน 25 ลำ เป็นเรือเดินทะเลขนาดใหญ่ 9 ลำ เรือเดินในอ่าวไทย 7 ลำ เรือบรรทุก หรือเรือลำเลียง 9 ลำ และสามารถจับเชลยรวมทั้งลูกเรือได้เป็นจำนวน 137 คน⁹⁹

ด้านการจับกุมเชลยศึก เจ้าหน้าที่ไทยได้รับมอบคำสั่งให้ปฏิบัติกรอย่างสุภาพเรียบร้อย พร้อมทั้งชี้แจงให้ทราบว่าได้มีการประกาศสงครามระหว่างกันขึ้นแล้ว ปรากฏว่าเชลยศึกทุกคนรับทราบอย่างสงบ ไม่มีการขัดขืนหรือต่อสู้ สำหรับเชลยศึกชาวเยอรมัน เดิมมิได้กำหนดให้จับกุมชาวเยอรมันที่แปลงสัญชาติเป็นไทย แต่เมื่อมีการประกาศสงครามและจับกุมชาวเยอรมันอื่น ๆ ที่อยู่ในไทย ชาวเยอรมันดังกล่าวที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้แปลงสัญชาติเป็นไทยเหล่านี้ได้กระทำการและแสดงอาการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลไทย ดังนั้นในวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2410 รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศถอนคืนการแปลงสัญชาติของชนชาติเยอรมัน และประกาศถอนยศบรรดาศักดิ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดจนนามสกุล¹⁰⁰ ในการจับกุม เชลยศึกทุกคนรับทราบอย่างสงบ ไม่มีการขัดขืนต่อสู้ ส่วนการเข้ายึดเรือเยอรมันได้ดำเนินการอย่างรวดเร็วรัดกุมจึงไม่มีการต่อต้าน

⁹⁷ วิชา เลขา บุรณศิริ และคนอื่น, อ้างแล้ว, หน้า 452

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰⁰ สุจิตรา ศิริบาล, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้ากับสงครามโลก

ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2528), หน้า 88

จากข้าศึก คงมีเพียงบางรายที่แสดงปฏิกิริยาฮึดฮัด และฝ่าฝืนคำสั่งเพียงประปราย แต่ไม่ถึงขั้นต้องบาดเจ็บแต่ประการใด เช่น การยึดเรือแม่น้ำ เรือพิฆูรอก¹⁰¹

ด้านการยึดทรัพย์เชลย ได้ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่กรมพระนครบาล พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ในกระทรวง พระคลังมหาสมบัติ ภัยเป็นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ของศัตรู สิ่งใดที่ไม่สามารถเก็บไว้ได้ ก็จัดการนำออกขายทอดตลาด และทรัพย์สิ้นของเชลยศึกดังกล่าวจะถูกเก็บรักษาไว้จนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลง เพื่อจัดการมอบคืนต่อเชลยศึกต่อไป¹⁰²

การคุมขังเชลยศึก ได้มีการแบ่งหน้าที่การรับผิดชอบกันระหว่าง ทหารบก และกระทรวงนครบาล กล่าวคือ ทหารบกมีหน้าที่รับผิดชอบควบคุมเชลยศึกที่เป็นชายที่มีอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป รวมทั้งรักษาสัตว์ของเครื่องใช้ หนังสือ จดหมาย ที่ฝ่ายจับกุมตรวจค้นได้¹⁰³ การควบคุมตัวเชลยโดยทหารบกได้จัดโรงพยาบาล ทหารบกที่ถนนเจ้าฟ้าเป็นที่กักคุม และส่วนหนึ่งแบ่งไปคุมไว้ที่โรงพยาบาลเบญจมาราชาธิราชอุทิศ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนครอบครัวของเชลยที่เป็นผู้หญิง และเด็ก อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงนครบาล ภัยส่วนใหญ่อยู่ร่วมกัน ณ สโมสรของชาวเยอรมัน ที่ถนนสุรวงศ์¹⁰⁴

101 ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, อ้างแล้ว, หน้า 66

102 เรื่องเดียวกัน.

103 สุจิตรา ศิริบาล, อ้างแล้ว, หน้า 89

104 ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, อ้างแล้ว, หน้า 66-67

หลังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้มีอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยการปฏิบัติ
ต่อเชลยศึก ค.ศ. 1929 ประเทศไทยโดยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร (ในขณะนั้นทรง
ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มแห่งประเทศไทย ประจำกรุงลอนดอน) ได้ทรง
ลงพระนามในอนุสัญญาดังกล่าวร่วมกับประเทศอื่น ๆ อีก 45 ประเทศ เมื่อวันที่ 27
กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ต่อมาหลังจากที่อนุสัญญาดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากสภา
ผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 ได้มีการมอบพระราชสัตยาบันสาส์น
ลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2481 ให้กับรัฐบาลประเทศสวิสเซอร์แลนด์โดยอนุสัญญา
ฉบับนี้จะมีผลบังคับในราชอาณาจักรไทย นับจากวันที่ได้รับมอบสัตยาบันสาส์นดังกล่าว
ไปแล้วเป็นเวลา 6 เดือน ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่าประเทศไทยถูกผูกพันและมี
พันธกรณีตามอนุสัญญาเจนีวา ดังกล่าว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2483 ได้มีระเบียบทหารออกมา 2 ฉบับ กล่าวคือ

1. ระเบียบทหารว่าด้วยเชลยศึก 6/23512 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่

2483

วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2483

2. ระเบียบทหารว่าด้วยจตหมาย ไพรชนีย์บัตร และไพรชนีย์วัตถุ
ที่เกี่ยวกับเชลยศึก ที่ 7/26059 มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2483

2483

ระเบียบทหารดังกล่าว เป็นระเบียบที่ได้รับการบัญญัติขึ้นโดยกระทรวง
กลาโหม เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์ หรือแนวทางสำหรับกองทัพไทยในด้านการดำเนินการ
หรือการปฏิบัติต่อเชลยศึก สาธารณคดีของระเบียบทั้งสองมีดังนี้

1. ระเบียบทหารว่าด้วยเชลยศึก ที่ 6/23512 แบ่งได้เป็น 6 หมวด

2483

หมวดที่ 1 การกำหนดของประเภทเชลยศึก และการปฏิบัติต่อเชลยศึก

หมวดที่ 2 การจัดระเบียบสำหรับเชลยศึก

หมวดที่ 3 ระบอบเชลยศึก

หมวดที่ 4 การส่งกลับปิตุภูมิ และการส่งไปรักษาพยาบาล ณ ประเทศ
เป็นกลาง

หมวดที่ 5 กำหนดการใช้ระเบียบและปลีกย่อย

2. ระเบียบทหารว่าด้วยจตหมาย ไพรชฌีย์บัตร และ ไพรชฌีย์วัตถุ
ที่เกี่ยวกับเชลยศึก ที่ 7/26059 เป็นกรณีรายละเอียดเกี่ยวกับแบบ การส่ง การ
2483

ลงนามประทับตราในจตหมาย ไพรชฌีย์บัตร ไพรชฌีย์วัตถุ พร้อมทั้งมีตัวอย่าง
แนบท้ายด้วย

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติในระเบียบทหารทั้งสองดังกล่าวข้างต้นแล้ว
จะสังเกตได้ว่า ได้มีการนำเอาหลักเกณฑ์ในอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยระเบียบปฏิบัติ
ต่อเชลยศึก ค.ศ. 1929 มาเป็นแนวทางในการร่างระเบียบนี้

สงครามอินโดจีน

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

กรณีพิพาทระหว่างไทยและฝรั่งเศสนี้ เกิดขึ้นในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่
ที่ 2 กำลังดำเนินอยู่ในทวีปยุโรป ฝรั่งเศสได้ทำการติดต่อมายังประเทศไทย เพื่อ
ทำสัญญาไม่รุกรานกันทางแหลมอินโดจีน รัฐบาลไทยยินดีที่จะรับคำขอของฝรั่งเศส
แต่ได้ขอเสนอต่อฝรั่งเศสเป็นเงื่อนไขว่า ให้ฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นแบ่งเขตแดนให้
ถูกต้อง และให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศสยึดไปคืนให้แก่
ฝ่ายไทย บรากรูว่าทั้ง 2 ฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ ฝรั่งเศสได้เคลื่อนกำลังรบ
ประชิดชายแดนไทย ต่อมาวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2483 ทั้ง 2 ฝ่ายได้ใช้กำลัง
ทหารเข้าปะทะกันทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ ในตอนท้ายของสงคราม ญี่ปุ่น
ได้เสนอตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในข้อพิพาทดังกล่าว โดยทั้งประเทศไทยและฝรั่งเศสได้
ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพ ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484

โดยที่ไทยได้ดินแดนบางส่วนจากฝรั่งเศสกลับคืนมา กล่าวคือ ดินแดนทางฝั่งขวาของ
หลวงพระบาง จาปาศักดิ์ ตรงข้ามปากเซ (ซึ่งไทยได้เสียให้แก่ฝรั่งเศสตาม
สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2446 ดินแดนที่ไทยสูญเสียโดยสนธิสัญญา พ.ศ. 2449 กล่าวคือ
จังหวัดศรีสะเกษ และพระตะบอง จรดทะเลสาบ (ส่วนเสียมราชูและนครวัดนั้นยังเป็น
ของฝรั่งเศสอยู่) ดินแดนในกัมพูชาหรือเส้นรั้งจากนครวัดลงไปถึงแม่น้ำโขงตอนใต้
สตีงตรง และให้ถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง ส่วนเกาะตอนที่อยู่
ทางขวาของร่องน้ำลึกให้คืนแก่ไทย¹⁰⁵

ในการสงครามอินโดจีนครั้งนี้ ฝ่ายไทยได้ทำการสู้รบกับฝ่ายฝรั่งเศส
ซึ่งประกอบด้วยทหารฝรั่งเศส ทหารพื้นเมืองอินโดจีน และทหารแขก หลังจากการ
ปะทะกัน ฝ่ายไทยสามารถจับเชลยศึกได้ ดังตัวอย่างดังนี้

1. วันที่ 16 มกราคม 2484 สามารถจับเชลยศึกชาติฝรั่งเศสได้ 10
คน เพราะไม่สามารถหนีทัน พร้อมทั้งยึดธงชัยเฉลิมพลประจำกรมทหารราบที่ 5
กองพันที่ 3 ได้¹⁰⁶

2. วันที่ 17 มกราคม 2484 การรบทางด้านบูรพา กองทัพฝรั่งเศส
จำนวน 3 กองพัน ได้เข้าโจมตีฝ่ายไทย ทหารฝรั่งเศสถูกจับเป็นเชลยศึก
30 คน นอกจากนี้ไทยยังสามารถยึดอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ กล่าวคือ ปืนกล ปืนเล็ก

¹⁰⁵กรมการศึกษาวิจัย, ประวัติกองทัพอไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ.
2325-2525 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2525), หน้า
282-285

¹⁰⁶กองทัพอากาศ, ประวัติการยุทธทางอากาศกรณีพิพาทอินโดจีน
ฝรั่งเศสพ.ศ. 2483-2484 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหาร,
2519), หน้า 173

และกระสุนได้เป็นจำนวนมาก¹⁰⁷

3.วันที่ 28 มกราคม 2484 ทหารไทยได้ลาดตระเวนตรวจภูมิประเทศ และได้ทำการตัดแปลงภูมิประเทศเพื่อป้องกันข้าศึก บริเวณห่างจากศรีสะเกษ 9 กิโลเมตร ปรากฏว่าฝ่ายตรงข้ามโดยทหารฝรั่งเศส แยก และฉนวน ประมาณ 1 กองร้อย ได้เข้าจู่โจมกองกำลังทหารไทยในบริเวณดังกล่าว ต่อมาฝ่ายไทยได้ส่งกองกำลังเข้าหนุนพวกที่ถูกโจมตี สามารถเข้าล้อมจับข้าศึกเป็นเชลยศึกได้รวม 41 คน แยกเป็นนายทหารฝรั่งเศสยศร้อยโท 1 นาย นายดาบ 1 นาย พลทหาร 28 นาย นอกนั้นเป็นทหารฉนวน 4 นาย แยกมอโรคโค 5 นาย และอินเดียน 2 นาย โดยทั้งหมดจะถูกนำตัวมาไว้ที่กรุงเทพฯ ในวันรุ่งขึ้น¹⁰⁸

ส่วนที่จังหวัดสงขลานั้น เครื่องบินรบอินเดียนฝรั่งเศสชนิดบีเคบี ปีกสองชั้น 1 เครื่องยนต์ มีปีกกลอากาศประจํา 1 กระบอก ขับโดยนักบินชื่อ ร้อยโท โรแบร์บาบีแอร์ ได้บินล้วงล้ำอธิปไตยของไทย ปรากฏว่าเกิดเหตุขัดข้องจึงต้องร่อนลง หลังจากนั้นนักบินได้ถูกควบคุมตัวและสอบสวนในฐานะเชลยศึก¹⁰⁹

4.วันที่ 29 มกราคม 2484 กองทัพอากาศสามารถจับเชลยศึกได้ทางภาคบูรพา จำนวน 43 คน ทางด้านสุรินทร์ 10 คน และสามารถยึดเครื่องบินได้ที่จังหวัดสงขลาอีก 1 เครื่อง¹¹⁰

5.วันที่ 31 มกราคม 2484 ฝ่ายข้าศึกได้ยกกองกำลังส่วนหนึ่งพร้อมตัวรถถัง 5 คัน เข้าตีทหารฝ่ายไทยซึ่งตั้งอยู่บริเวณบ้านวังสมัคร์ ด้านมณฑลบุรี

107 เรื่องเดียวกัน, หน้า 174

108 เรื่องเดียวกัน, หน้า 195

109 เรื่องเดียวกัน, หน้า 196

110 เรื่องเดียวกัน.

หลังจากการประทะกัน ข้าศึกฝ่ายตรงข้ามตกเป็นเชลยศึกทั้งหมด 18 คน ในจำนวนนี้เป็นทหารฝรั่งเศส 10 คน และญวน 8 คน¹¹¹

6. วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2484 ทหารลาดตระเวณของข้าศึกฝรั่งเศส 6 คน ได้ลอบเข้ามาลาดตระเวณบริเวณแนวของฝ่ายไทยที่บ้านจันทบุรี อันเป็นดินแดนที่กองทัพบูรพาไต้ปกครองอยู่ในขณะนั้น ได้เกิดการต่อสู้กันขึ้น ผลปรากฏว่าฝ่ายไทยจับเชลยศึกได้ 4 คน¹¹²

ส่วนกองพลจันทบุรีสามารถจับกุมเชลยศึกได้จำนวน 22 คน แยกเป็นสัญชาติฝรั่งเศส 1 คน ที่เหลือออกนั้นเป็นพวกญวน¹¹³

สรุปจำนวนเชลยศึกที่ฝ่ายไทยสามารถควบคุมตัวไว้ได้ ดังนี้คือ

1. ทหารฝรั่งเศส

ก. นายทหารสัญญาบัตร	8 คน
ข. นายทหารชั้นประทวน	11 คน
ค. พลทหาร	35 คน

2. ทหารพื้นเมืองอินโดจีน

ก. นายทหารสัญญาบัตร	8 คน
ข. พลทหาร	37 คน

3. ทหารแขก

ก. นายทหารชั้นประทวน	3 คน
----------------------	------

111 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม

112 เรื่องเดียวกัน, หน้า 203

113 เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ช. พลทหาร 14 คน

นอกจากนี้ยังมีเชลยศึกที่ถูกจับได้อีก 106 คน ในจำนวนนี้เป็นทหาร
ฝรั่งเศส 26 คน และทหารพื้นเมืองอินโดจีนอีก 80 คน

รวมเชลยศึกทั้งสิ้น จำนวน 222 คน รายละเอียดแจกแจงได้ดังนี้

ก. ทหารฝรั่งเศส	80 คน
ข. ทหารพื้นเมืองอินโดจีน	125 คน
ค. ทหารแขก	17 คน ¹¹⁴

เชลยศึกสงครามอินโดจีนที่ทางฝ่ายทหารไทยสามารถควบคุมตัวไว้ได้
จะถูกส่งตัวมายังค่ายเชลยในเขตหลังเพื่อควบคุมตัวไว้ต่อไป ค่ายเชลยศึกดังกล่าว
ได้ถูกจัดตั้งขึ้นที่สวนอัมพร ภายใต้อาณัติความรับผิดชอบของตำรวจสันติบาล¹¹⁵

ในการปฏิบัติต่อเชลยศึก เชลยศึกฝรั่งเศสจำนวน 10 คน ที่ถูกฝ่าย
ไทยจับได้เมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2484 ได้ถูกนำมาได้ส่วนที่กองบัญชาการ
ทหารสูงสุดพระนคร ในโอกาสดังกล่าวผู้บัญชาการทหารสูงสุดได้ให้การอุปการะแก่
เชลยเป็นอย่างดี จัดหาอาหารจากโรงแรมมาเลี้ยงดูอย่างอึดหน่าสำราญ และจัด
เครื่องอุปโภคบริโภค อันมีเครื่องนุ่งห่ม อีกทั้งเครื่องสำอาง แจกแก่เชลยศึกทุกคน
ปรากฏว่า พวกเชลยได้แสดงความปิติยินดีในการกระทำดังกล่าวของฝ่ายไทย¹¹⁶

¹¹⁴กรมการศึกษาวิจัย, ประวัติกองทัพไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ.
2325-2525, หน้า 285

¹¹⁵บันทึกกิจการตำรวจสนาม ในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีน-
ฝรั่งเศส พ.ศ. 2483-2484

¹¹⁶กองทัพอากาศ, อ้างแล้ว, หน้า 175

2. สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้อุบัติขึ้นในทวีปยุโรป เมื่อปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลไทยได้ประกาศตนเป็นกลาง อีกทั้งได้ปฏิบัติตามคำประกาศของตนอย่างเคร่งครัด ไทยได้พยายามรักษาไมตรีกับนานาประเทศไว้ ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามสร้างความมั่นคงปลอดภัยของตน โดยส่งนามในสนธิสัญญาเกี่ยวกับการเจริญสัมพันธไมตรี และการเคารพต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขตของกันและกันกับประเทศญี่ปุ่น ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2473¹¹⁷

ต่อมาในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในการนี้ญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลไทย ขอเดินทัพผ่านไปยังพม่าและมาลายู และได้เสนอขอความร่วมมือจากไทย 3 ประการ ดังนี้คือ

1. ญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านแผ่นดินไทย
2. ขอให้ไทยและญี่ปุ่นส่งนามในสัญญาพันธมิตร เพื่อป้องกันประเทศไทยเอง และ
3. ขอให้ไทยและญี่ปุ่นเป็นพันธมิตร ทำสงครามกับอังกฤษและอเมริกา¹¹⁸

รุ่งขึ้นในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ญี่ปุ่นได้ยกกำลังทหารเข้าบุกประเทศไทย โดยทางชายฝั่งทะเลได้ยกพลขึ้นบกที่จังหวัดสงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ประจวบคีรีขันธ์ และบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ทางภาคเวหาได้ใช้เครื่องบินโจมตีสนามบินวิमानนคร กองทัพอไทยได้ยื่นหยัดต่อสู้กับกองกำลังของข้าศึกจนได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้หยุดยิง ในที่สุดรัฐบาลไทยจำต้อง

¹¹⁷กรมการศึกษาวิจัย, ประวัติกองทัพอไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525, หน้า 285

¹¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 285-286

ยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศไทย โดยญี่ปุ่นรับรองในอันจะให้ความเคารพ
เอกราชและอธิปไตยของไทย หลังจากนั้นวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐบาล
ไทยจำต้องยอมรับตามคำขอในข้อ 2 โดยไทยกับญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาทางการทหาร
ร่วมกัน และในวันที่ 25 มกราคม ในปีถัดมา รัฐบาลไทยตกลงใจประกาศสงคราม
กับฝ่ายสัมพันธมิตรตามคำขอของผู้ญี่ปุ่นในข้อที่ 3 ปรากฏว่า ได้มีคนไทยจำนวนมากทั้ง
ในและนอกประเทศไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าวของรัฐบาลไทย จึงได้มีการ
ก่อตั้งขบวนการเสรีไทย ตำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นและให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตร¹¹⁹

ในห้วงระยะเวลาแห่งสงคราม ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ส่งกองกำลังทาง
อากาศเข้าโจมตีประเทศไทย ปรากฏว่า ฝ่ายไทยสามารถจับเชลยศึกได้จาก
เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2485 เครื่องบินแบบเคอร์ติส ทุมมาฮอค
(Curtiss Tomahawk) จำนวน 7 เครื่อง ของฝ่ายสัมพันธมิตร ได้เข้าโจมตี
สนามบินลาพูน ทหารอากาศภาคพื้นดินของกองบินน้อยผสมที่ 90 ได้ยิงต่อสู้ป้องกัน
เป็นผลทำให้เครื่องบินขับไล่ของข้าศึกตกลงที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน 1 เครื่อง มีนักบิน
ชาวอเมริกันได้จัตร่มลงมา คือ เรืออากาศโท วิลเลียม เคอแมคเคอรี จึงถูกจับ
เป็นเชลยศึก โดยได้ส่งไปควบคุมตัวไว้ที่กองบัญชาการกองทัพพายัพ¹²⁰

2. วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2487 น.ต.เทวิดสัน นิล เคลลอค ได้
จับเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่กรุงเทพฯ แต่ถูกทหารเรือไทยยิงตกที่สัตหีบ จึงถูกจับตัว

119. เรืองเดียวกัน.

120. กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทยในสงครามเอเชียบูรพา
พ.ศ.2484-2488 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ, 2525),

เป็นเฉลยศึก¹²¹

ในด้านยุทธศาสตร์นั้น สภาวางแผนการณั้ผู้ปุ่นได้วางนโยบายที่จะสร้างทางรถไฟติดต่อระหว่างผู้ปุ่น แมนจู๊ว จีนเหนือ จีนใต้ อินโดจีน ประเทศไทย พม่า มาลาญ และสุมาตรา สำหรับประเทศไทยนั้นเดิมทีเดียวผู้ปุ่นจะขอสร้างทางรถไฟจากจังหวัดตากไปอำเภอแม่สอด แต่ภายหลังได้เปลี่ยนความคิดสร้างแยกจากจังหวัดกาญจนบุรีไปยังพม่า ต่อมาผู้ปุ่นได้ทาบทามประเทศไทยขอสร้างทางรถไฟจากอำเภอกุมภวาปีไปยังท่าแขก โดยจะทาสะพานข้ามแม่น้ำโขง¹²² และในที่สุดได้ตกลงที่จะสร้างทางรถไฟทหาร จากบ้านโป่ง-กาญจนบุรี-แควน้อย จนถึงเมืองมะละแหม่ง การก่อสร้างทางรถไฟสายดังกล่าวทางฝ่ายผู้ปุ่น ได้กำหนดให้หน่วยสุภาจนะ มีหน้าที่ดำเนินการสร้างทางรถไฟจากกาญจนบุรีถึงกิ่งอำเภอสังขละบุรี และหน่วยคานายา ซึ่งตั้งอยู่ในดินแดนพม่าทาการสร้างจากเขตพม่าเข้ามาเชื่อมกันที่กิ่งอำเภอสังขละบุรีดังกล่าวของไทย โดยกำหนดเวลาให้แล้วเสร็จใน 2 ปี¹²³

ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2485 ฝ่ายไทยและผู้ปุ่นได้ร่วมลงนามในข้อตกลงฉบับหนึ่ง คือ "ข้อตกลงไทย-ผู้ปุ่น เกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟเชื่อม

¹²¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/73 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่องการสอบสวนเฉลยศึกนักบินอเมริกันซึ่งเครื่องบินถูกยิงตกที่สัตหีบ (8 พฤษภาคม - 21 ธันวาคม 2487)

¹²²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.4.1.2/1 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่องต้นเรื่องแห่งการสร้างรถไฟเชื่อมประเทศไทย-พม่า (23 มีนาคม - 28 ธันวาคม 2485)

¹²³เรื่องเดียวกัน.

ระหว่างประเทศไทยกับพม่า"

ในการสร้างทางรถไฟสายดังกล่าว ผู้ปูนได้เกณฑ์แรงงานจากกรรมกร จากที่ต่างาหลายแห่งด้วยกัน คือ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ ฮ่องกง ประกอบด้วยชาวจีน อินเดีย มาลาญ พม่า ชาว เป็นต้น โดยมีจำนวนนับแสนคน และที่สำคัญได้เกณฑ์ แรงงานจากเชลยศึกสัมพันธมิตร ที่ถูกจับได้ในยุทธภูมิเอเซียอาคเนย์ และแปซิฟิก จำนวนประมาณ 61,000 คน¹²⁴ ดังรายละเอียดจะได้อกล่าวต่อไปในเรื่องการ ปฏิบัติต่อเชลย

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

เมื่อถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายไทยได้อระเบียบขึ้นมาฉบับ หนึ่งในปี พ.ศ. 2485 อันเป็นระเบียบเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นชนชาติศัตรูที่ฝ่ายไทยเป็น ผู้จับตัวได้ ระเบียบดังกล่าวแบ่งออกเป็น 6 หมวด มีสาระสำคัญดังนี้

หมวด 1 ข้อความทั่วไป (ข้อ 1-13)

- เจ้าหน้าที่ค่าย ประกอบด้วยผู้อำนวยกาการค้า เป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ช่วยผู้อำนวยกาการค้า พลาธิการค้า นายทหารและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน เพื่อทำหน้าที่ตรวจ รับหนังสือ สิ่งของ ดูแลเยี่ยมเยียน งานธุรการต่าง ๆ ตลอดจนล่าม และตำรวจรักษาการณ์ (ข้อ 1)

- ผู้แทนของผู้ถูกพิทักษ์ในค่าย โดยมีกาจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลความเป็นอยู่ ทั่ว ๆ ไป มีการจัดตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ ดังนี้

1. คณะกรรมการทั่วไป
2. คณะกรรมการผู้มีหน้าที่ติดต่อ

¹²⁴Amy Stone, "The Bridge over the River Kwai,"

Death Railway, (Bangkok : Siam Conception, 1982), p. 1

3. คณะกรรมการสาธารณสุข
4. คณะกรรมการจัดการบริเวณ
5. คณะกรรมการแจกจ่าย
6. คณะกรรมการจัดการที่อยู่
7. คณะกรรมการศึกษาและศาสนา
8. คณะกรรมการกีฬาและบันเทิง
9. คณะกรรมการตามของหาย (ข้อ 2)

- หัวหน้าตึกประจำค่าย ได้รับเลือกจากผู้ที่อยู่ในค่ายในแต่ละตึกขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ดูแลความประพฤติผู้ที่อยู่ในตึกให้เป็นไปตามระเบียบของค่าย (ข้อ 3)

- การฝ่าฝืนวินัย ผู้กระทำความผิดวินัยจะต้องได้รับโทษโดยการภาคทัณฑ์ คัดสิทธิพิเศษ แยกการกักคุม หรือกักคุมโดยเฉพาะ (ข้อ 4)

- กิจประจำวัน ทุกคนจะต้องปฏิบัติดังนี้

06.00 น. ตื่นนอน

08.00 น. รับประทานอาหารเช้า หลังจากนั้นเป็นเวลาพักผ่อน

11.45 น. เรียกชื่อ (ในห้องอาหาร)

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน เสร็จแล้วเป็นช่วง

เวลาของกีฬา

17.00 น. รับประทานอาหารเย็น

21.00 น. ดับไฟ (ข้อ 5)

- สถานที่ต่าง ๆ ภายในค่าย มีอาคารทั้งหมด 7 หลัง สำหรับใช้เป็นที่พัก ห้องรับประทานอาหาร ห้องพักผ่อน สदनือนามัย ห้องจำหน่าย เครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ และห้องเก็บเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ (ข้อ 7)

- ไฟไหม้ หัวหน้าตึกจะทำการคัดเลือกบุคคลในตึกของตนที่เป็นชาย จัดขึ้นเป็นหมวดดับเพลิง โดยมีหน้าที่รับผิดชอบตรวจตราดังนี้ และทรา

และหาหน้าที่ดับไฟ ในกรณีเกิดเพลิงไหม้ (ข้อ 11)

- กรรมกรค่าจ้าง หมายถึงบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานในค่าย มีหน้าที่ทำความสะอาดห้องน้ำและห้องส้วม (ข้อ 12)

- การแต่งผม ได้จัดให้มีอาทิตย์ละ 2 ครั้ง สำหรับผู้หญิงในวันจันทร์ เวลา 09.00 - 12.00 น. สำหรับผู้ชาย ในวันพฤหัสบดี เวลา 09.00 - 12.00 น. (ข้อ 13)

หมวด 2 ภัยทางอากาศ (ข้อ 14-21)

เมื่อมีการโจมตีทางอากาศ จะมีสัญญาณภัยบอกเตือน ภัยให้ทุกคนดับไฟ และเข้าไปอยู่ในสถานที่ที่ก่อสร้างด้วยอิฐ และในกรณีมีความเสียหาย ในการบาดเจ็บ หัวหน้าตึกจะได้จัดให้มีการปฐมพยาบาล

หมวด 3 การตรวจรักษาโรค (ข้อ 22-27)

ได้จัดให้มีแพทย์ทหาร เพื่อทำการตรวจสุขภาพเดือนละครั้ง มีการฉีดยาเพื่อป้องกันโรคระบาด นอกจากนี้ยังมีแพทย์ประจำค่าย เพื่อทำการเยียวยารักษาในชั้นเบื้องต้น หากมีอาการหนักจะได้จัดส่งไปยังโรงพยาบาล

หมวด 4 การเยี่ยม (ข้อ 29-32)

ห้ามมิให้ชาวไทยและชาวเอเชียอื่น ๆ ทำการเยี่ยม การเยี่ยมจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ มอบเอกสารหรือหลักฐานแสดงตน ทางค่ายอนุญาตให้เยี่ยมได้เฉพาะ วันอังคารและวันศุกร์ เวลา 09.00 - 12.00 น. การเยี่ยมจะกระทำได้ครั้งละไม่เกิน 6 คน ทั้งผู้เยี่ยมและผู้รับการเยี่ยม ทั้งนี้เป็นเวลาไม่เกิน 15 นาที ห้ามพูดเกี่ยวกับเรื่องการเมือง การทหาร เรื่องที่เป็นภัยต่อความมั่นคง ทั้งนี้ให้มีเจ้าหน้าที่และตำรวจประจำค่ายอยู่ดูแลด้วย

หมวด 5 จดหมาย (ข้อ 37-41)

มีการอนุญาตให้ผู้อยู่ในค่ายส่งไปรษณียบัตรถึงบุคคลในครอบครัว จำนวนคนละ 2 ฉบับ หรือติดต่อกับบุคคลภายนอกทางจดหมายได้ แต่ต้องมีให้เขียนถึง

เรื่องการเมือง หรือเกี่ยวกับความมั่นคงของไทยหรือพันธมิตร โดยจะต้องผ่านการตรวจของเจ้าหน้าที่ค่ายก่อนทุกฉบับ

หมวด 6 ทับท้อสิ่งของ (ข้อ 44-65)

ห้ามนำสิ่งของดังต่อไปนี้เข้าไปในค่าย

1. เครื่องรับส่งวิทยุ ตลอดจนเครื่องอาหลัยทุกชนิด
 2. เครื่องอาวุธและยุทธภัณฑ์
 3. ยาเสพติด เว้นแต่แพทย์จะรับรอง และได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการค่าย
 4. เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เจือปน
 5. ไพฉาย
 6. เครื่องใช้ไฟฟ้าและอุปกรณ์ต่าง ๆ เว้นแต่จะได้รับอนุญาต
- สำหรับสิ่งของที่นำเข้าไปในค่าย จะได้รับอนุญาตในช่วงเวลา 09.00

- 10.30 น. ในวันอาทิตย์และวันหยุดราชการ หรือวันที่ได้รับอนุญาตให้เยี่ยม โดยผู้ส่งจะต้องแสดงจำนวนรายการสิ่งของต่อเจ้าหน้าที่ เพื่อจกรายการลงในทะเบียน ส่วนสิ่งของที่จะส่งออก เจ้าหน้าที่จะได้รวบรวมเพื่อส่งออกมาถึงบุคคลภายนอกในเวลา 13.00 น. ในวันที่เช่นเดียวกับกรณีนำสิ่งของเข้ามาในค่าย โดยสิ่งของจะได้รับการตรวจจากเจ้าหน้าที่ค่ายก่อน สำหรับสิ่งของที่ไม่มีผู้มารับ เจ้าหน้าที่จะได้ส่งคืนแก่ผู้ส่งต่อไป

- เงิน สำหรับเงินที่จะส่งเข้าไปในค่ายนั้น จะต้องบรรจุไว้ในซอง และระบุนามผู้ส่งพร้อมด้วยจำนวนเงิน นามผู้รับ โดยมอบให้กับเจ้าหน้าที่ค่ายเพื่อมอบให้กับผู้รับต่อไป

การปฏิบัติต่อเชลยศึกสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยฝ่ายไทย

ในสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ ในการปฏิบัติต่อชนศัตรูนั้น ประเทศไทย ได้มีแนวนโยบายยึดถือหลักเท่าที่พึงปฏิบัติได้ ให้ทำเป็นไปโดยอาศัยหลักมนุษยธรรม (Humanitarian Principle) เป็นที่ตั้ง และให้เป็นไปตามอนุสัญญาเจนีวาว่า

ด้วยการปฏิบัติต่อเชลยศึก ปี ค.ศ. 1929 ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วยเท่าที่ฟังจะ
 กระทำได้ และได้ชี้แจงแนวจากระเบียบการประจำค่าย (ค่ายกักคุมชนชาติศัตรู) ซึ่ง
 ได้ตราขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2485 ประกอบกับระเบียบข้อบังคับว่าด้วยเชลยศึกที่ 6/23512

2483

เชลยศึกที่ฝ่ายไทยจับได้นั้นจะถูกนำมาควบคุมไว้ร่วมกับพวกชนชาติศัตรู

๗ ค่ายกักคุมชนชาติศัตรู ค่ายดังกล่าวประกอบด้วยอาคารทั้งหมด 7

หลัง รายละเอียดดังนี้ คือ

อาคาร ก. (ตึกที่อยู่ถัดจากประตูค่ายด้านหน้า) ชั้นล่างเป็นที่อยู่
 ของชายโรค ส่วนชั้นบนนั้น เป็นที่อยู่ของครอบครัวและหญิง

อาคาร ข. (ตึกที่อยู่ถัดจากตึก ก.) ชั้นล่างและชั้นบนเป็นที่อยู่
 ของครอบครัว

อาคาร ค. (ตึกที่อยู่ถัดจากตึก ข.) ชั้นล่างเป็นที่อยู่ของครอบครัว
 ชั้นบนเป็นที่พำนักของชายโรคที่สูงอายุ

อาคาร ง. (เรือนมุงจาก) ใช้เป็นที่อาศัยของชายโรค

อาคาร จ. (ตึกตรงข้ามกับตึก ข.) คือ ห้องรับประทานอาหาร

อาคาร ฉ. (เรือนไม้ถัดจากตึก จ.) เป็นห้องพักผ่อนและสถานอนารมัย

อาคาร ช. (โรงไม้ถัดจากเรือน ฉ.) ใช้สำหรับเป็นห้องจำหน่าย
 เครื่องอุปโภคบริโภค ห้องเก็บเครื่องมือและदान

และสำหรับห้องอาบน้ำและห้องสุชานั้นมีประจำทุกอาคาร ตั้งแต่ ก ถึง ง

สภาพความเป็นอยู่ที่ทั่วไปภายในค่ายนั้น มีดังนี้ คือ

- บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในค่าย : - ในค่ายมีชนชาติศัตรูจากชาติต่าง

ๆ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฮอลันดา และยังมีเชลยศึกอีกจำนวนหนึ่งซึ่ง
 ถูกจับได้โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยในพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยส่งตัวมาควบคุม
 คุมตัวและสอบสวนในค่ายดังกล่าว

- อาหาร : - เบี้ยเลี้ยงวันละ 50 สตางค์ต่อคน ซึ่งปรากฏว่าไม่พอเพียงสำหรับการจับจ่ายใช้สอย และสำหรับค่าอาหารเด็กนั้นก็ยังไม่พอเพียงเช่นเดียวกัน เพราะเด็กคนหนึ่ง ๗ กินนมวันละ 2 ฟินท์ ซึ่งเป็นราคา 1 บาทแล้ว
- โรงครัว : - ไม่มีโรงครัว มีแต่สถานที่เฉพาะสำหรับประกอบอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น
- เครื่องใช้ในการรับประทานอาหาร : - ไม่ได้มีการจัดการสำรองเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารเช้า เมื่อปรากฏว่ามีการชำระ
- เครื่องอุปโภคบริโภค : - มีการจำหน่ายให้
- ดึงเก็บน้ำ : - ยังไม่มีการจัดหาให้
- สถานปัจจุบันพยาบาล : - มีสถานปัจจุบันพยาบาลพร้อมด้วยยาโดยสภาอากาศไทยและราชการทหารเป็นผู้จำหน่ายให้ และมีเบลสนามตลอดจนเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ
- ห้องพักผ่อน : - ไม่มีการจัดให้
- ห้องส้วม : - ได้มีการดำเนินการจัดหาให้เรียบร้อยแล้ว
- กิจวัตรประจำวัน : - ตั้งแต่เวลา 06.00 น. เข้านอน 21.00 น.
- จดหมายถึงคนในค่าย : - หนังสือที่ส่งมาถึงคนในค่าย แต่ไม่ได้รับตอบเพราะหนังสือระหว่างกองสูลกับคนในค่ายนั้นจะต้องผ่านผู้บังคับบัญชาเหนือผู้อำนวยการค่าย และกระทรวงการต่างประเทศก่อน
- ทุนฉุกเฉิน : - ทุนฉุกเฉินนั้นได้มีการดำเนินการ เช่น กรรมการในค่าย ได้เคยขอเบิกประมาณ 800 บาท สำหรับจ่ายให้กับคนในค่ายที่ไม่มีเงินเลย
- กีฬา : - มีบาสเกตบอล และแบดมินตัน แต่ไม่มีฟุตบอล เพราะพื้นที่ไม่เพียงพอ
- การป้องกันภัยทางอากาศ : - ไม่ได้จัดให้มีการป้องกันภัยทางอากาศเลย นอกจากมีสถานปัจจุบันพยาบาลเท่านั้น เวลาที่มีการโจมตีทางอากาศ

ทุกคนต้องลงมาอยู่ที่ข้างล่างกันหมดเท่านั้น

- การศึกษา : - ไม่ได้จำกัดให้มีการศึกษาภายในค่ายเพิ่มเติมคงเดิม
- การแลกเปลี่ยนเชลย : - กระทรวงการต่างประเทศฯ จะแลกเปลี่ยนเชลยและคนในค่ายอาจเลือกสถานที่ที่จะไปได้
- ผู้ดูแลผลประโยชน์ : - สถานกงสุลสวิสเป็นผู้ดูแลของคนชาติอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ส่วนกงสุลสวีเดนนั้นเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของชาติเนเธอร์แลนด์ในประเทศไทย
- ไม้ขีดไฟ : - ทางค่ายอนุญาตให้ใช้ได้
- หัตถกรรม : - ถ้าคนในค่ายประสงค์ก็จะได้รับอนุญาตให้ประกอบหัตถกรรมได้ แต่เครื่องมือและเครื่องอุปกรณ์ต้องจัดหาเอง
- เครื่องกันหนาวและเครื่องอุปกรณ์ในการครองชีพ : - มีพอเพียง
- หนังสือ : - หนังสือทุกฉบับจะต้องผ่านการตรวจของเจ้าหน้าที่ของค่าย และลงบัญชีเป็นหลักฐาน ทางค่ายยินยอมให้มีหนังสืออ่านเล่นชนิดเรีงรรม์ และหนังสือตำราเรียนไว้จนครบครองได้ และอนุญาตให้อ่านหนังสือพิมพ์รายวัน คือ บางกอกไครนิเกิล และประชาชาติเท่านั้น
- เครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้า : - วิทยุหรือเครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้าอื่น ๆ ไม่อนุญาตให้มีไว้เลย นอกจากเครื่องใช้ไฟฟ้าบางอย่างอันจำเป็นแก่ผู้มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ตามความเห็นของแพทย์เท่านั้น¹²⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁵กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/52 เอกสาร

กองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ทูตทหารบกผู้พ้นขอทราบเรื่องเกี่ยวกับการจัดการผู้ถูกกักกันและขอระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เกี่ยวกับชะเลศิก (19 ตุลาคม - 16 ธันวาคม 2486)

- งานที่ต้องทำ : - เป็นงานโยธา ส่วนมากเป็นงานดิน , งานฝังท่อระบายน้ำ และงานอื่น ๆ เท่าที่เจ้าหน้าที่ควบคุมจะมอบหมายให้¹²⁶

ในด้านการศึกษาต่อเฉลยศึกนั้น ตามหลักนั้นหากฝ่ายโทษจับเฉลยศึกได้ ฝ่ายผู้ป่วนอาจขอเข้าร่วมสอบสวนด้วยก็ได้ ดังตัวอย่างดังนี้ เฉลยศึกชื่อ น.ค. เป็นนักบินขับเครื่องบินมาทิ้งระเบิดที่กรุงเทพฯ แต่ถูกทหารเรือไทยยิงตกที่ลัดทียบ และถูกจับตัวเป็นเฉลยศึกเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 โดยการซักถามนั้น ได้กระทำร่วมกันระหว่างฝ่ายโทษและผู้ป่วน ฝ่ายผู้ป่วนได้เตรียมคำถามและวางโครงเรื่องในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- ประวัติโดยทั่วไป
- สมรรถนะของเครื่องบินทิ้งระเบิด
- การจัดการบังคับบัญชา
- ความรู้สึกโดยทั่วไปเกี่ยวกับการควบคุมเฉลย
- คำสั่งที่ได้รับมอบหมายให้มาโจมตีกรุงเทพฯ

เฉลยศึกคนนี้ได้ตอบคำถามต่าง ๆ เกี่ยวกับความไม่สะดวกสบายภายในลำตัว กล่าวคือ อาหารไม่ค่อยดี (ไม่อร่อย) และมีทหารคอยถือปืนอยู่เสมอ ในการซักถามดังกล่าวฝ่ายผู้ป่วนได้ให้เกียรติแก่เฉลยผู้นี้เป็นอย่างดี ไม่ได้แสดงการขู่เข็ญหรือถามอย่างกระชากกระชอกแต่ประการใด ตรงกันข้ามได้พูดจาอ่อนโยนต่าง ๆ ต่อเฉลย เช่น ได้กล่าวทักทายเฉลยว่า เนื่องจากนักบินอเมริกันได้มาโจมตีกรุงเทพฯ อย่างไร้ศีลธรรมทำให้ประชาชนต้องล้มตายเป็นอันมาก จึงได้ขอร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายโทษประหารชีวิตเสียเป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ให้เฉลย

¹²⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/41 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่องผู้อำนวยการค่ายกักตมชนชาติศัตรูเห็นควรผ่อนผันกฎข้อบังคับต่าง ๆ เกี่ยวกับชนศัตรูที่เพลาลงบ้าง (9 เมษายน - 22 มิถุนายน 2486)

สูบบุหรี่ได้อีกด้วย¹²⁷

ต่อมาเมื่อค่ายตั้งกล่าวถูกโจมตีจากการทิ้งระเบิด อาคารหลายแห่ง
เกิดความเสียหาย และเชลยได้รับบาดเจ็บ ฝ่ายไทยได้ติดต่อกับฝ่ายผู้ป่วนในข้อหาหรือ
เรื่อง การย้ายค่ายตั้งกล่าวจากท่าพระจันทร์ไปที่โรงเรียนวชิราวุธ เหตุผลของ
ทางฝ่ายไทยที่ต้องย้ายค่าย คือ

ก. ที่เดิมซากรุดหักพังฝ่ายไทยไม่ต้องการซ่อม เพราะไม่มีเงินเพื่อใช้
จ่ายในการซ่อมแซม

ข. เพื่อป้องกันความลำบากในการขนส่ง

ค. ฝ่ายไทยไม่ได้ปราณีหรือสงสารเชลย แต่คิดถึงความปลอดภัยของ
ผู้คุมที่เป็นคนของฝ่ายไทย

แต่แผนการย้ายค่ายตั้งกล่าวไม่ได้มีการดำเนินการ ทั้งนี้เพราะ
หลังจากนั้นสงครามก็ได้ยุติลง¹²⁸

การปฏิบัติต่อเชลยศึกสมัยของสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยฝ่ายผู้ป่วน

หลังจากที่ผู้ป่วนได้ตกลงสร้างทางรถไฟยุทธศาสตร์ไทย-พม่าแล้ว ใน
ขั้นต้นได้มีการลำเลียงเชลยศึกและพวกกรรมกรจากในที่ต่าง ๆ สู่ยังประเทศไทย
และพม่า สำหรับเชลยศึกนั้นส่วนใหญ่มักจะถูกส่งมาทางรถไฟ จากจีน ประเทศ

¹²⁷ กองจตหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/58 เอกสาร

กองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง การสอบสวนชะเลศิกนักบินอเมริกันซึ่งเครื่องบิน
ถูกยิงตกที่ลัดทิบ (8 พฤษภาคม - 21 ธันวาคม 2487)

¹²⁸ กองจตหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/74 เอกสาร

กองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง การย้ายค่ายกักกันเชลยชนชาติศัตรู จาก
ท่าพระจันทร์ไปที่โรงเรียนวชิราวุธ (16 เมษายน - 22 พฤษภาคม 2488)

สิงคโปร์ ผ่านยะโฮร์ กัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย และเข้าสู่ประเทศไทยปลายทางที่สถานีบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี รวมระยะทางทั้งหมด 1,200 ไมล์ การเดินทางมานั้นมากันเป็นกลุ่ม ๆ หนึ่งประมาณ 800 คน โดยมีพวกผู้ชุมนุมมา 6 คน วัตถุประสงค์ของรถไฟที่นั่นนั้นเป็นชนิดรถพ่วงบรรทุกสินค้าหรือบรรทุกสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว เป็นต้น ผู้หนึ่ง บรรทุกเชลยศึก 31 คน ต้องนั่งกันอย่างเบียดเสียดไม่มีที่นอน ใช้เวลาเดินทาง 5 วัน ผ่านภูมิอากาศทั้งฝนตกและแดดออก¹²⁹ เมื่อถึงบ้านโป่ง เชลยศึกพักกันที่วัดคอนคูน จากนั้นก็หยุดการเดินทางโดยทางเท้าต่ออีก 12 วัน เพื่อมุ่งสู่กาญจนบุรี โดยเดินทางตอนกลางคืนพักตอนกลางวัน แต่บางคนก็เดินทางโดยช่วงนี้โดยทางรถยนต์ บราทิ้วว่า ระหว่างทางมีคนไทยมอบสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่เชลยเช่น กล้วย มะละกอ หรือแดงรมบ้าง เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ฝ่ายผู้ชุมนุมได้หารือกับฝ่ายไทยขอให้ห้ามมิให้ข้าราชการ ราษฎรไทย กระทำการให้สิ่งของ โยนสิ่งของให้ หรือซื้อขายส่งของกับเชลยในระหว่างการเดินทางอย่างเข้มงวด¹³⁰ การเดินทางในขณะนี้เชลยศึกทุกคนต้องแบกสัมภาระต่าง ๆ เดินฝ่าสายฝนและโคลนตม เวลานอนก็นอนบนพื้นดินที่แฉะ ๆ และกินข้าวที่เป็นขี้ต เชลยศึกหลายคนล้มป่วยลงด้วยเชื้อมาเลเรีย¹³¹

¹²⁹สมรจันน์ สวัสดิกุล ๓ อยู่อยุธยา, "ทางรถไฟสายมรณะ," ทางรถไฟสายมรณะ (กรุงเทพมหานคร : สยามคอนเซ็ปชัน, 1982)

¹³⁰กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/35 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ทหารผู้ป่วนล่าเสียงชะเลยศึกผิวขาวจากโรมันมาสถานีหนองปลาตุก. (2 มกราคม - 13 เมษายน 2486)

¹³¹เออร์เนสต์ กอร์ดอน, "ค่ายเชลยศึกที่ช่องไก่," ทางรถไฟ-สายมรณะ (กรุงเทพมหานคร : สยามคอนเซ็ปชัน, 1982)

ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสร้างทางรถไฟ เอลยศึกถูกสั่งให้สร้าง
 ค่ายที่กาญจนบุรีและบ้านโป่งก่อน ส่วนในพม่าก็สร้างที่ต้นบยูสยัต การสร้างค่ายตั้ง
 กล่าวผู้ปูนได้ตราฎเกณฑ์ไว้ เอลยศึกจะต้องสร้างบ้านสำหรับทหารยามผู้ปูน
 ก่อน ต่อมาจึงค่อยสร้างโรงครัวและกระท่อมสำหรับพวกเอลยเอง และพวกคน
 งาน ส่วนที่พักสำหรับคนป่วยนั้นอยู่ท้ายรายการ แต่ในทางปฏิบัติมีบ่อยครั้งที่การก่อสร้าง
 ค่ายพักยังไม่ทันเสร็จดี เอลยศึกก็ได้รับคำสั่งให้ทำงานอื่น ๆ เช่น นายพันตรี
 ชาวอังกฤษ 2 นาย ได้รับมอบคนงานจำนวนหนึ่งพร้อมด้วยเครื่องมืออีก 6 ชิ้น
 แล้วก็ได้รับคำสั่งให้สร้างโรงพยาบาลทั้งนี้เพราะทหารผู้ปูนคิดว่า การที่นายพันตรี
 ทั้ง 2 ติดเชนทุกชั้้น คงจะต้องเป็นเครื่องหมายทางการแพทย์ก็เลยสั่งให้สร้าง
 โรงพยาบาลตั้งกล่าวเป็นต้น¹³²

ค่ายเอลยศึกตลอดทางรถไฟสายไทย-พม่านี้ มีทั้งหมดรวม 42 แห่ง
 ทยอยแยกเป็นในเขตแดนไทย 32 แห่ง และในดินแดนพม่า 10 แห่ง ดังนี้ คือ

ก. ค่ายเอลยศึกในประเทศไทย

1. บ้านโป่ง
2. หนองปลาตุก
3. ท่าม่วง
4. กาญจนบุรี
5. ท่ามะขาม
6. ช้องไก่
7. วังลาน
8. วังเย็น

¹³²Amy Stone, op.cit.

9. วังตะเคียน
10. บ้านเก่า
11. ท่ากิโล
12. ลุ่มสุ่ม
13. วังโพ
14. วังใหญ่
15. ท่าเสา (น้ำตก)
16. ท้องช้าง
17. ถ้ำผี
18. หินตก
19. ไทรโยค
20. ลั่นถัน
21. หินตาด
22. ปริงกาสี
23. ท่าขนุน
24. น้ำจวน
25. เกรียงไกร
26. กองกุยดำ 1
27. กองกุยดำ 2
28. กองกุยดำ 3

(จุดนัดพบ - Meeting Point)

29. ทิม่องทะเล
30. นิเตะ
31. สังขละ

32. ตำนานเจดีย์ 3 องค์

ข. ค่ายเชลยศึกในประเทศพม่า

1. Moulmein
2. Thanbyuzayat
3. Ye
4. Konnokoi
5. Tambaya
6. Tanzun
7. Mezari
8. Aparon
9. Kyando
10. Changaraya

ค่ายเชลยศึคนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ค่ายใหญ่
2. ค่ายย่อย

1. ค่ายใหญ่ เป็นค่ายซึ่งรวบรวมเชลยศึกที่พียงมาถึง หรือเจ็บป่วย ค่ายใหญ่ที่ตั้งอยู่ตามที่ต่าง ๆ คือ ที่ตำบลช่องไก่ ท่ามะขาม กาญจนบุรี ท่าม่วง หนองปลาตุ๊ก และนครปฐม ค่ายช่องไก่นั้นเป็นค่ายใหญ่ที่มีความสำคัญค่ายหนึ่ง บริเวณที่ตั้งโดยรอบเป็นป่าดงดิบ สามารถได้ยินเสียงบรรดาสิงห์สาราสัตว์ร้องอยู่ทั่วไป บรรดาเหล่าเชลยศึกเริ่มตั้งที่พักจากไม้ไผ่เป็นกระท่อมหลังยาวมีทั้งหมดประมาณ 40 หลัง กระท่อมหลังหนึ่งเป็นที่พักของเชลยศึกประมาณ 200 คน¹³³

¹³³เออร์เนสส์ กอร์คอน, อ้างแล้ว

เฉลี่ยแล้วคนหนึ่งมีพื้นที่อยู่อาศัยกว้าง 2 ไร่ ยาว 6 ไร่ ค่ายนี้มันเป็นค่ายที่ทำให้
 ความสะดวกสบายมากที่สุดค่ายหนึ่ง กล่าวคือ มีทั้งร้านค้า สนามฟุตบอล และ
 โรงภาพยนตร์ที่จุคนได้ถึง 5,000 คน ซึ่งเชลยศึกอาจจองที่นั่งดูหนังดูละครในคืน
 วันศุกร์และวันเสาร์ได้¹³⁴ ส่วนค่ายที่หนองปลาตูกนั้นเกิดขึ้นจากความประสงค์ของผู้ป่วน
 ที่ขอให้ฝ่ายไทยจัดหาที่ดินบริเวณแถวสถานีรถไฟหนองปลาตูก จำนวนประมาณ 1,000
 ไร่ เพื่อทำการก่อสร้างโรงงานกับที่พักของทหารของผู้ป่วนและที่พักเชลยศึก¹³⁵ ขนาด
 ที่พักเชลยศึกนั้นยาวไปตามถนนสายหนองปลาตูก 300 เมตร ลึกเข้าไป 150 เมตร
 ซึ่งเดิมประมาณว่าจะบรรจุเชลยศึกได้ 5,000 คน แต่ต่อมาปรากฏว่ามีทั้งเชลยศึกชาว
 ออสเตรเลีย อังกฤษ และดัตช์ อยู่รวมกันประมาณ 10,000 คน และสำหรับค่าย
 ที่นครปฐมนั้น ค่ายนี้สร้างโดยพวกกาชาดเป็นค่ายสำหรับคนป่วยเจ็บที่ทำงานหนักเกินไป
 คนที่เป็นโรคขาดอาหารและคนวิกลจริต .

2. ค่ายย่อย เป็นค่ายขนาดเล็กที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักของเชลยศึก
 ที่อยู่ลึกเข้าไปในป่าเพื่อสร้างทางรถไฟโดยเมืองงานแห่งหนึ่งเสร็จก็ต้องย้ายไป
 ค่ายใหม่ ค่ายเหล่านี้ตั้งอยู่กระจัดกระจายตามลุ่มแม่น้ำแควไปจนจรดชายแดนพม่า
 แต่ละค่ายมีเชลยศึกพักอยู่ประมาณ 200 คน และต้องช่วยกันสร้างค่ายของตนเอง
 ค่ายพักทุกแห่งโดยแต่ละค่ายจะมีนายทหารผู้ป่วนเป็นผู้บังคับการ¹³⁶

เกี่ยวกับเรื่องค่ายเชลยศึกนั้น ผู้ป่วนมักจัดให้สร้างไว้ใกล้ ๆ ทางรถไฟ

¹³⁴Amy Stone, op.cit.

¹³⁵กองจตหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.4.1.2/1

¹³⁶George Voges, "Memories of the Thailand-Burma
 Railroad," Death Railway and the Bridge over the River
 Kwai (Bangkok: Siam Conception, 1982)

สะพาน และจุดยุทธศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นผลให้เชลยศึกต้องเสียชีวิตลงเป็นจำนวนมากจากการโจมตีทางอากาศโดยฝ่ายสัมพันธมิตรบางค่ายก็ไม่ได้รับการอนุญาตให้สร้างหลุมหลบภัย ดังนั้นที่หลบภัยทางอากาศของเชลยศึก คือ กระท่อมไม้ไผ่อันเป็นที่พักอาศัยของเขานั่นเอง นอกจากนี้ฝ่ายญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้แสดงเครื่องหมายรูปสามเหลี่ยมสีขาวบนพื้นน้ำเงิน อันเป็นสัญลักษณ์ของค่ายคุมขังเชลยศึก¹³⁷

ในช่วงแรก ๆ ก่อนที่ญี่ปุ่นจะประกาศ "แผนรีบด่วน (Operation Speedo) เพื่อเร่งก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า นั้น ความเป็นอยู่ของมวลเชลยศึกและเหล่าคนงานนั้นมิได้ลำบากเท่าใดนัก สามารถซื้อหาอาหารและสิ่งของต่าง ๆ ได้จากพ่อค้าแม่ค้าคนไทยได้ ในราคาย่อมเยา บางทีก็ได้รับการบริจาคจากชาวบ้านเชลยศึกต่างถิ่นอ้อมนอนหลับ การควบคุมมิได้เข้มงวดมากนัก เชลยศึกได้รับอนุญาตให้ออกไปเที่ยวชมวัดวาอารามในตัวเมืองจังหวัดกาญจนบุรี พระภิกษุได้เมตตาจัดต่อเชลยศึก โดยให้ผลไม้รับประทาน เช่น กล้วย อีกทั้งจัดหาน้ำเย็น ๆ ให้ดื่ม¹³⁸

เครื่องหมายปกติของเชลยศึกที่ใช้ใส่กันเป็นประจำนั้น ได้แก่ ผ้าเตี่ยวชนิดมีเชือกผูกอยู่ข้าง ๆ บางคนก็มีเสื้อผ้าที่ขาดวัน พวกเชลยศึกเรียกลักษณะดังกล่าวว่า เป็นแพชั่น "ญี่ปุ่นสุขสันต์" สำหรับรองเท้านั้นมีเพียงไม่กี่คนที่มียองเท้าบูทสันกล่อนพื้นหะสุส นอกนั้นสวมเกี้ยวที่ทำขึ้นเอง บางคนสวมหมวกทหารเก่า ๆ ส่วนการนุ่งกางเกงขาสั้นนั้นถือว่าแต่ง "เต็มยศ" ซึ่งใส่เฉพาะในโอกาสพิเศษเท่านั้น เมื่อการสร้างทางรถไฟสิ้นสุดลงญี่ปุ่นได้คัดเลือกเชลยศึกที่แข็งแรงจำนวนประมาณ 10,000 คน เพื่อเดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่นเพื่อใช้เป็นแรงงานเป็นกรรมกรในเมืองและโรงงานผลิตยุทธภัณฑ์ พวกเชลยศึกดังกล่าวได้รับการแจกจ่ายเสื้อผ้า

¹³⁷Amy Stone, op.cit.

¹³⁸Ibid.

จากพวกผู้ปูนคนละชุดแต่ละชุดประกอบด้วย เสื้อสีเขียว เสื้อยัดคอกกลม กางเกง
 ขาสั้น สำหรับใส่ฝักสีเขียวหรือสีเทา กางเกงชั้นใน หมวกพวงสีเขียว และรองเท้า
 ยางผู้ปูน ชนิดที่มีช่องสวมหัวแม่เท้าชุดที่ได้รับแจกนี้ ส่วนมากไม่เหมาะสมกับขนาด
 ของเฉลยศึก เช่น รองเท้า เพราะได้ทำขึ้นสำหรับให้ทหารผู้ปูนไว้ใช้¹³⁹ สำหรับ
 สัมภาระประจำตัวก็มีกระดิกน้ำ จาน สนามพร้อมกับช้อน ผ้าปูที่นอน กระสอบสองใบ
 ใช้แทนผ้าห่ม (บางคนได้รับผ้าห่ม) ถุงนอน หรือบางทีก็มุ้ง แต่มีเฉลยศึกจำนวนน้อย
 เท่านั้นที่ได้รับสัมภาระมากเท่านี้¹⁴⁰

เฉลยศึกที่เป็นนายทหารนั้นจะได้รับเงิน เดือนละสามสิบเหรียญ ใช้จ่าย
 เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับซื้ออาหารเสริมมาเลี้ยงทหารเจ็ดเหรียญ และอีกห้าเหรียญ
 สำหรับค่าอาหารของตน พวกที่มีใช้นายทหารนั้นได้รับเบี้ยเลี้ยงวันละสี่เพนนี
 (หนึ่งบาท) เมื่อเฉลยศึกเข้าไปอยู่ในป่าลึกเพื่อทำงานนั้น ของซื้อของขายก็แพงตาม
 ไปด้วย เงินที่ได้รับมาก็ไม่พอเพียงในอันจะใช้จ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ
 อันได้แก่ นมกระป๋อง ไข่สด หรือยารักษาโรค ดังนั้นบรรดาเหล่าเฉลยศึกจำต้อง
 จำนำทรัพย์สินหรือของใช้ส่วนตัวของตน เช่น แหวน เครื่องเงิน มีคินิเกิ้ล มีดเหล็ก
 สแตนเลส หรือเครื่องประดับ เป็นต้น¹⁴¹

ในเรื่องอาหารการกินนั้น อาหารต่าง ๆ ที่ถูกส่งเข้ามาในค่าย มี
 ข้าว มันฝรั่ง ไข่ ไข่ไก่ หมู เนื้อ พักทอง น้ำมันหมูเป็นปี๊บ หน่อไม้ ปลาทุแด้

¹³⁹เจจแอนต์-เคลย์ แบลร์, "อาลาแม่บ้านแคว," แบลร์โดย ลิลิต

ซาวิไล ทางรถไฟสายมรณะ (กรุงเทพมหานคร : สยามคอนเซ็ปชั่น, 1982

¹⁴⁰Amy Stone, op.cit.

¹⁴¹Ibid.

นอกจากพวกเซลลียจะต้องประกอบอาหารกันเอง เช่น พักทองผัด มันผัด¹⁴² หรือ
 ซุปที่ทำจากข้าวและพักทอง¹⁴³ ซึ่งบางครั้งแทบหาชิ้นเนื้อวัวได้ยากมาก แล้วก็ต้อง
 แจกจ่ายกันเอง เซลลียจะได้คนละ 1 จาน ไม่สามารถขอเพิ่มเติมได้¹⁴⁴ การรับ-
 ประทานอาหารที่ค่ายชองไถ่กันนั้น เมื่อถึงเวลาแจกอาหาร ทุกคนจะรีบไปยังที่แจกจ่าย
 อาหาร และนั่งกินบนพื้นดิน ต่างแย่งอาหารกันกิน ซึ่งทำให้ทหารญี่ปุ่นที่มองดูอยู่ต่าง
 พากันสอกลุสหนานพอกพอกใจในสิ่งที่ตนเห็นเป็นอันมาก บางคนแย่งอาหารกันจนอาหาร
 ตกลงบนพื้นดิน และต่างก็ก้มลงเลียอาหารที่ตกลงบนพื้น¹⁴⁵ สำหรับค่ายอื่น ๆ นั้น
 ตัวอย่างเช่น ค่ายระหว่างทางที่จะไปเจดีย์สามองค์ เซลลียก็ได้รับประทานอาหาร
 เพียงแค่ข้าวกับปลาเค็มชิ้นเล็ก ๆ เพียงเพื่อให้ประทังชีวิตอยู่รอดได้เท่านั้น¹⁴⁶
 ส่วนพวกที่ถูกส่งตัวออกไปจากค่ายนั้น บางครั้งต้องรับประทานข้าวกับเกลือหรือข้าว
 กับน้ำตาลเป็นอาทิตย์ ๆ ทั้งนี้ เพราะเมื่อเข้าไปทำงานในป่าลึก ๆ โอกาสที่จะ
 ได้รับเสบียงอาหารที่เคยสม่ำเสมอ นั้น เป็นไปได้ว่ายากยิ่ง อาหารที่ถูกแบ่งให้เป็น
 บกคิจึงอยู่ในปริมาณต่ำกว่ามาตรฐานที่ญี่ปุ่นกำหนดไว้ เพราะการส่งเสบียงจากต้องให้
 ส่งไปทางเรือ ล่าเลียงล่องไปตามลำน้ำแควน้อย หรือไม่ก็ต้องขนส่งรถบรรทุกขึ้น
 เขาน้ำอันทุรกันดาร ข้าวสารที่ได้ก็เป็นข้าวเก่าเก็บตัวมีมวนหุงแล้วก็เหม็นหืน
 ส่วนอาหารจากพวกปลา เนื้อ น้ำมัน เกลือ และน้ำตาล ก็ส่งมาไม่พอเพียง ผักหรือ

¹⁴²สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, 26 พฤศจิกายน 2531

¹⁴³"How do you forget the unforgettable?, Nation
Review (12 August 1984): 21

¹⁴⁴สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ้างแล้ว

¹⁴⁵เออร์เนสต์ กอร์ดอน, อ้างแล้ว

¹⁴⁶George Voges, op.cit.

ของอื่น ๆ ที่อาจนำมาได้ เมื่อมาถึงก็แห้งเหี่ยว หรือได้เน่าไปแล้ว¹⁴⁷ และบางครั้ง
เชลยศึกได้รับอาหารเพียงแค่ข้าวต้มในตอนเช้าและตอนเย็นเพียงเท่านั้น ทำให้
ซูบผอมลงเปรียบเหมือนคล้าย ๆ กับโครงกระดูกเดินได้¹⁴⁸ ส่วนอาหารจาก
นอกค่ายที่คนไทยได้มีใจกรุณาเมตตาให้กับเชลยศึกนั้น หากฝ่ายญี่ปุ่นพบเข้าทั้ง
เชลยศึกและคนไทยบางครั้งจึงอาจถูกลงโทษโดยการตบ เหตุผลคือทางญี่ปุ่นกลัวว่า
อาจมีเชื้อโรค เช่น เชื้ออหิวาต์ปนอยู่ในอาหารหรือน้ำได้ ซึ่งอาจแพร่ระบาดไปทั้ง
กองเชลยศึก ดังนั้นจึงต้องการให้อาหารและน้ำของตนเท่านั้น¹⁴⁹

การทำงานของเชลยศึกนั้นสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ช่วง ช่วง
แรกบรรดาเชลยศึกจะต้องล่องหน้าเข้าไปอยู่ในป่าก่อน เมื่อตางป่าและกรุยทาง
เสร็จ ช่วงต่อมาจึงได้วางไม้หมอนและวางรางรถไฟ งานของพวกหลังนี้จะสบาย
กว่าพวกแรกเพราะไม่ต้องขนเสบียง หรือเข้าไปรอนแรมในป่าเป็นระยะเวลาถึง 6
เดือน หรือแรมปี วางรางเสร็จตรงไหนก็ใช้รถไฟขนส่งได้¹⁵⁰ การเริ่มต้นทำงาน
ในแต่ละวันนั้น เชลยศึกต้องตื่นมาทำงานตั้งแต่ตีห้าหรือหกโมงเช้า ทำไปตลอดทั้งวัน
งานบางอย่างซึ่งทำในเวลากลางคืน ถ้างานยังติดพันอยู่ก็ถูกบังคับให้ทำอยู่จนรุ่งเช้า
ของอีกวันหนึ่ง¹⁵¹ เชลยศึกจะถูกแบ่งเป็นกอง กองหนึ่ง ๆ ทำงานผลิตละประมาณ
2 ชั่วโมง เมื่อหมดเวลาของกองแรกแล้ว กองต่อมาก็จะรับช่วง

¹⁴⁷Amy Stone, op.cit.

¹⁴⁸"Return to the bridge on River Kwai," Bangkok Post (12 May 1985): 17

¹⁴⁹สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ้างแล้ว

¹⁵⁰กองจคทมาเขตแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.4.1.2/1

¹⁵¹เออร์เนสต์ กอร์ดอน, อ้างแล้ว

ทำงานต่อ¹⁵² บางครั้งทำงานวันละ 12-16 ชั่วโมง บางขณะถึง 18 ชั่วโมง¹⁵³ เซลยศึกต้องทำงานทุกวันไม่มีวันหยุด บางครั้งต้องถอดเสื้อผ้า รองเท้า ทำงานภายใต้ความร้อนถึง 120 องศาฟาเรนไฮต์ และมีกฎอยู่ว่าแต่ละค่ายจะต้องส่งเซลยศึกออกไปทำงานเป็นจำนวนที่กำหนดไว้ตายตัว โดยปกติผู้บังคับการค่ายชาวญี่ปุ่นจะปล่อยให้นายทหารเซลยศึกเป็นผู้คัดเลือกส่งผู้อยู่ได้บังคับบัญชาออกไปปฏิบัติหน้าที่การงาน¹⁵⁴ ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่าจะเจ็บป่วยหรือเป็นไข้หรือไม่ ดังนั้นบางทีเซลยศึกที่เจ็บป่วยจะถูกใส่เปลหามออกไปทำงาน¹⁵⁵ แต่ในบางค่ายหากเซลยศึกเจ็บป่วย ญี่ปุ่นก็อนุญาตให้พักไม่ให้ทำงานอีก¹⁵⁶

การบุกรุกป่าสร้างทางรถไฟสายนี้มันมีสภาพภูมิประเทศที่ทรูกันดารมาก บางแห่งเป็นป่าเบญจพรรณ ป่าไผ่ บางแห่งเป็นโคลนตม พวกเซลยศึกนี้ต้องทำหน้าที่บุกเบิกทางนั้น จะมียานประจำคือ ดางป่า ดอนต้นไม้ สร้างค่ายพักเตรียมมูลดิน เมื่องานเสร็จก็ต้องเคลื่อนที่ไปข้างหน้าต่อไป¹⁵⁷ ทางบางช่วงต้องสร้างทะเลสาบหินผา ถ้าไม่มีอุปกรณ์เครื่องจักรช่วย เซลยศึกใช้เพียงค้อนยาว ลิ่ม คอกด้วยมือของเซลย และมีบั้งก็ชนดินกับคราดช่วยเท่านั้น เซลยศึกบางคนต้องร่อนไม้ในป่า แล้วแบกลงมาจากภูเขา เอามากองไว้ข้างล่าง¹⁵⁸ เซลยศึกต่าง ๆ

152 สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ่างแล้ว

153 Nation Review, op.cit.

154 จจแอนต์-เคลย์ แบลร์, อ่างแล้ว

155 Amy Stone, op.cit.

156 สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ่างแล้ว

157 Nation Review, op.cit.

158 George Voges, op.cit.

นั้นทำงานแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับยศ ตำแหน่ง และความรู้ กล่าวคือ สำหรับ นายทหารนั้นไม่ต้องถือจอบเสียมทำงานแบบกรรมกร แต่มีหน้าที่ต้องแนะนำการ ปฏิบัติงาน ซึ่งต้องใช้เวลาทำงานเท่ากันกับบรรดาเชลยศึกอื่น ๆ ทั้งหลาย ในตอน แรก ๆ บราควาผู้ป่วนได้ยึดถือหลักอนุสัญญาเจนีวา ปี ค.ศ. 1929 ที่จะไม่ให้พวก นายทหารปฏิบัติงานแบบกรรมกร แต่ต่อมาก็ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ดังกล่าวโดยการบังคับ ให้ทำงานในลักษณะดังกล่าว หากใครไม่ปฏิบัติตามก็ต้องตาย ดังนั้นในสถานะการณั้ เช่นนี้ นายทหารจึงต้องปฏิบัติตามความต้องการของผู้ป่วน¹⁵⁹ และสำหรับเชลยศึก ที่มีความรู้นั้นก็จะได้ทำงานในลักษณะที่เบา เช่น สับหัวประแจรถไฟ นอกจากนั้น ต้องทำงานโยธา¹⁶⁰ หลังจากที่มีการสร้างทางรถไฟสิ้นสุดลง เชลยศึกอีกจำนวนหนึ่ง ต้องอยู่ต่อ เพื่อทำหน้าที่ซ่อมบำรุง และซ่อมแซมทางรถไฟที่ขาดเพราะการทิ้งระเบิด ของฝ่ายสัมพันธมิตรอีกด้วย เชลยศึกบางคนต้องรับหน้าที่เป็นยามบอกเหตุ แจ้ง ทิศทางและการเข้ามาของเครื่องบินสัมพันธมิตร โดยทางผู้ป่วนได้ให้เชลยดังกล่าว ขึ้นไปตั้งห้างอยู่บนต้นไม้สูง ๆ¹⁶¹ นอกจากการทำงานของเชลยศึกตามเส้นทาง รถไฟไทย-พม่า ดังกล่าวแล้ว ในค่ายเชลยศึกที่ตั้งอยู่ตามจังหวัดอื่น ๆ เช่น ค่ายสนามบินเก่า จังหวัดพิษณุโลก ทหารผู้ป่วนได้ใช้เชลยลากระแหะเพื่อขนข้าวสาร บรรจุหีบห่อต่าง ๆ บางขณะก็ให้ออกทำงานกลางแจ้ง ชูตถนน กวาดถนน ยกหีบห่อ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

159 เออร์เนสต์ กอร์ดอน, อ้างแล้ว

160 สัมภาษณ์ หยวท นิมเนตร, 17 พฤศจิกายน 2531

161 Amy Stone, op.cit.

ผ้าพัน ขนพัน สำหรับหุงข้าว¹⁶²

โรคระบาดที่เกิดขึ้นในค่าย มีไข้จับสั่น บิด และกาฬโรค โรคระบาดดังกล่าว เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วยากที่จะขจัดให้สิ้นไป ทั้งนี้เพราะการสุขาภิบาลในค่ายสกปรกมาก กอรบกับไม่มีการฉีดวัคซีนป้องกันอหิวาตกโรคและกาฬโรคเป็นประจำให้กับเชลยศึก ถึงแม้ว่าจะมีการเผาศพของผู้ถึงแก่กรรมด้วยโรคติดต่อ แต่สำหรับผู้ป่วยที่มีชีวิตอยู่ไม่ค่อยได้รับการดูแลรักษาจากแพทย์ แม้กระทั่งเผาศพ ก็ไม่มีการควบคุมแนะนำให้ฝังถูกต้องตามถูกสุขลักษณะ มีเชลยศึกหลายคนล้มเจ็บลงด้วยโรคคอติบ นอกจากนี้ยังมีโรคระบาดที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง คืออหิวาตกโรค เมื่อตอนโรคนี้ระบาด เชลยศึคนับร้อยคนต้องล้มตายลง ทำให้ค่ายพักย่อยร้างไปเป็นค่าย ๆ

โรงพยาบาลในค่ายเชลยศึก ที่ช่องไถ่นั้นมีค่ายโรงพยาบาล (Hospital Camp) เขาขุนได้รับการขนานนามว่า "เรือนมรณะ (Death House)" กล่าวคือ ณ ที่นี้เชลยศึกไม่ได้รับการรักษาดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ดูเหมือนว่าโรงพยาบาลแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นจดยมีได้มีจุดมุ่งหมายจะรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยมากนัก หากแต่จะเป็นที่เก็บคนเจ็บและคนตายมากกว่าที่จะเป็นสถานที่รักษาพยาบาลภายใน "เรือนมรณะ" ดังกล่าวนี้อັคมากคนเจ็บไข้นอนเรียงกันเป็นแถว หันหัวหันเท้าไปมาความความสะดวก¹⁶³ สำหรับค่ายเชลยศึกที่หินตกนั้น ที่พักสำหรับคนป่วยเป็นโรคอหิวาต์นั้น เรียกว่า "เต็นท์อหิวาต์" กล่าวคือทำด้วยผืนผ้าใบที่ซำรุดแล้วจากเต็นท์เก่า ๆ เป็นเพียงที่กำบังเพียงอย่างเดียวสำหรับผู้ป่วยที่กำลังจะตาย และ

¹⁶² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 3.7/6 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง จัดที่พัก เลี้ยงดู จัดเครื่องอุปโภค และเครื่องใช้สอย, จัดการรักษาพยาบาล ให้ความปลอดภัยเชลยศึก (27 สิงหาคม 2488-19 เมษายน 2489)

¹⁶³ เออร์เนสต์ กอร์คอน, อ้างแล้ว

นอนอยู่ในทะเลโคลนที่สกปรก สำหรับแพทย์ผู้เป็นเชลยศึกที่รักษาฉันนี้เป็นเชลยศึกที่ถูกส่งเข้ามาในประเทศไทย เช่น แพทย์ชาวออสเตรเลียจำนวน 100 คน ซึ่งถูกส่งมาจากค่ายชางกี (Changi) ประเทศสิงคโปร์ เพื่อช่วยเหลือในประเทศไทย-พม่า พวกนี้จะมีเครื่องทางการแพทย์ และยารักษาโรคตัวมาจากจำนวนไม่มากนัก การลาเสียงผู้ป่วยหนักจากค่ายเชลยศึกทางคอนเหนือลงมายังค่ายที่ช่องไถ้นั้น ถูกปล่อยเรือลงไปตามแม่น้ำ ในเรือดังกล่าวมีทั้งผู้ป่วยและศพคนตายรวมกันมา เชลยศึกที่ป่วยใช้จำนวนมากต้องตายลงในระหว่างทาง สภาพภายในเรือจึงมีลักษณะที่ทั้งป่วยและคนตายนอนทับปะปนกัน หลายคนต้องอยู่ในเรือเป็นเวลานานถึง 16 วัน ท่ามกลางกลิ่นศพที่เน่าเหม็น การทำการรักษาพยาบาลบางครั้งต้องดำเนินการกันเอง เชลยศึกคนหนึ่งคืออีกเสบ เสียงขาดหายใจ กินอาหารและดื่มน้ำไม่ได้ เขาได้พยายามอธิบายให้หมอฟังว่า เขาอาจจะเป็นโรคคอติบ แต่หมอก็ไม่ได้ให้ความสนใจ เขาจึงกลับไปทำงานต่อและเป็นลมล้มลง หมอจึงยอมรับว่าเขาเป็นโรคคอติบ เขาถูกส่งมาที่เรือนมรณะ แต่ก็ไม่ได้ได้รับการรักษาเท่าที่ควร หมอเพียงแค่มาตรวจความดันเลือดและจับชีพจรดู หมอบอกกับเขาว่าให้รอความตายได้ ต่อมาเขาได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อน ได้ออกมาอยู่ในกระท่อมไม้ไผ่ที่สะอาด มีแคร่ มีกระสอบรองนอน มีห้องน้ำส่วนตัว ประกอบกับได้นวดและออกกำลังกาย จนทำให้กล้ามเนื้อดีขึ้น จนสามารถลุกเดินได้ ร่างกายเขาจึงดีขึ้นตามลำดับโดยมีต้องพึ่งพาแพทย์เลย¹⁶⁴ ในเรื่องยาพวกเชลยศึกได้ทำสวน น้ำคั้นไม้จากป่ามาบดลูก เพื่อผลิตยาชนิดต่างๆ พวกเขาสามารถผลิตยาระงับความปวดได้ มีการทำแอลกอฮอล์ วิตามินบี มีการบริจาคเลือด และการพยายามให้หมอทำความสะดวกเครื่องไม้เครื่องมือทางการแพทย์โดยการนั่งเสียก่อน การทำความสะดวกเชลยศึกที่เป็นแผลเรื้อรังนั้น กระทำโดยไม่มี

ยาสลบ คือยึดตัวผู้ป่วยไว้ แล้วใช้เข็มสำหรับผ่าตัดและฉีกริดะ คีบและชุดเอาหนอน
 หนองในแผล และเนื้อเน่าออก ผ่าพื้นแผลนำมาจากเลือดและเศษผ้าเก่า ๆ ซึ่งถอด
 เอามาจากผู้ป่วยที่ไม่มีเลือดหรือหนองเประยะ เบื่อน แล้วนำไปต้มในกระป๋องภาชนะ
 ผ่าพื้นแผลดังกล่าวสามารถนำมาใช้ซ้ำได้หลายครั้ง เชลยศึกบางคนเมื่อเป็นแผล
 เรื้อรัง แต่ปรากฏว่าขาดอาหารและวิตามินประกอบกับการดูแลรักษาพยาบาล และ
 อุปกรณ์ทางการแพทย์ ดังนั้นแผลจึงลุกลามใหญ่โตโดยเฉพาะแขนและขา การสูญเสีย
 อวัยวะ เช่น ขา จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นสำหรับเชลยศึก การผ่าตัดกระเพาะ
 แคร่ ใจยปราศจากเครื่องมือผ่าตัด ยังใช้มีดในโรงครัวและเลื่อยของช่างไม้ใจ
 ไม่มียาสลบ เมื่อขาถูกตัดออกไปแล้วนั้นพวกเชลยศึกได้พยายามทำขาเทียมจากไม้ไผ่
 เป็นครก้าหุ้มด้วยหนัง ใช้สวมแทนขาที่ขาดหายไป เชลยศึกที่ป่วยเป็นโรคหิวเวลานั้น
 ได้มีการให้หน้าเกลือเข้าทางเส้นเลือดซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่ใช้แก้การสูญเสีย
 และความเจ็บปวดที่เกิดจากการหดตัวของกล้ามเนื้อ วิธีการให้หน้าเกลือก็คือ นำขวด
 แดกและกระป๋องเก่า ๆ ที่ถูกนำมาใช้เป็นภาชนะสำหรับบรรจุน้ำเกลือ แล้วนำ
 สายยางจากหูฟังของแพทย์มาต่อเข้าใจยมีเข็มเจาะเส้นเลือดอยู่ที่ปลายสำหรับใช้
 สอดเข้าไปในตัวผู้ป่วย สำหรับค่ายที่นครปฐมนั้นมีสภาพดีกว่าที่ค่ายชองไก่ กล่าวคือ
 การควบคุมค่ายอยู่ภายใต้การดูแลของนายแพทย์ชาวอังกฤษมีหมอศัลยกรรมชาว
 ออสเตรเลีย แม้ว่าการผ่าตัดจะยังคงไม่มียาสลบ ที่นี้มีการบริจาคเลือดเช่นเดียวกับ
 กับที่ค่ายชองไก่ มีการทำความสะอาดสถานที่ สิ่งของเครื่องใช้ได้น่ามาตากแดด¹⁶⁵
 กิจกรรมภายในค่ายมีดังนี้ คือ ในด้านการศึกษาแม้ว่าอยู่ในภาวะ
 สงครามและต้องถูกสั่งให้ทำงาน แต่เชลยศึกก็ยังคงปรารถนาที่จะได้รับการศึกษา
 เพิ่มเติมมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในป่า ใจยไม่ต้องมีห้องบรรยาย ไม่มีการสอบ

เรียนที่ไหนหรือเวลาใดก็แล้วแต่สะดวก วิชาที่สอนมีปรัชญา การคำนวณ เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป มีการสอนภาษาอย่างน้อย 9 ภาษา ซึ่งรวมทั้งลาติน กรีก รัสเซีย และสันสกฤต การเรียนและสอนมีการใช้ตำรำน้อยมากส่วนใหญ่เป็นความจริงๆ ได้มีการสร้างห้องสมุด แต่เป็นห้องสมุดที่ไม่มีมีการยืมหนังสืออย่างเป็นทางการ ยืมกันจดยปากเปล่า และยืมต่อ ๆ กันไป เชลยศึกบางคนของเขาไม่จากป่ามาแกะสลัก พวกนักวาดการ์ตูนก็เอาถ่านมาจากเตาไฟแล้วขีดเขียนลงในกระดาษเก่า ๆ ในเรื่องการดนตรีนั้น ผู้ป่วนอนุญาตให้เชลยศึกตั้งวงดนตรีได้เพราะต่างก็ต้องการพักผ่อนหย่อนใจด้วยเหมือนกัน มีการตั้งเครื่องดนตรีจากไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังมีไวโอลิน ซอ การแสดงดนตรีนั้นอาจจะเดือนละครั้ง หรือทุก ๆ 2 เดือน กิจกรรมทางศาสนานั้นที่ค่ายช่องไก่มีโบสถ์ของคริสต์ศาสนา มีลักษณะเป็นลานดิน บล็อกเป็นโรงสูงด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงจากแต่ไม่มีประตู¹⁶⁶

สืบเนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบากดังได้กล่าวมาแล้ว จึงมีเชลยศึกพยายามที่จะหนีออกจากค่าย ตัวอย่างเช่น ที่ค่ายสนามบินเก่า จังหวัดพิษณุโลก เชลยศึกจำนวน 3 คน ได้พากันหลบหนีจากการควบคุมทหารญี่ปุ่น เพราะได้รับความลำบากในเรื่องของอาหารการกินและเครื่องนุ่งห่ม¹⁶⁷ บางคนก็เพียงหลบหนีออกมาเพื่อซื้อผักผลไม้ นมกระป๋อง ยาสูบ จากพวกพ่อค้าแม่ค้าคนไทย เช่น ที่ตลาดมือที่ริมแม่น้ำแควเท่านั้น หรือบางคนก็หนีออกไปเพื่อซื้อยารักษาโรคจากคนไทยมาให้เพื่อนที่เจ็บไข้อยู่ พวกที่โชคดีก็สามารถเป็นอิสระได้ แต่ถ้าถูกพวกญี่ปุ่นจับได้แล้วจะต้องถูกลงโทษ ซึ่งมักจะจบลงด้วยการประหาร ตัวอย่าง คือ เชลยศึกชาวอังกฤษ 3 คน พยายามหนีออกจากช่องไก่แต่กระทำไม่สำเร็จ ทหารที่ควบคุม

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน

¹⁶⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 3.7/6

เชลยศึกในค่ายได้มีคำสั่งปลุกเชลยศึกคนอื่น ๆ ในค่ายให้ตื่นขึ้น เพื่อดูเชลยทั้ง 3 คน ดังกล่าว ทำการขุดหลุมฝังศพของแต่ละคน เมื่อหลุมนั้นลึกพอสมควร ทหารญี่ปุ่นได้ใช้ปืนยิงเชลยศึกดังกล่าวตายคาปากหลุมนั้นเอง¹⁶⁸ นอกจากการถูกลงโทษโดยวิธีการยิงเป้านั้น เนื่องจากสาเหตุการหลบหนีออกจากค่ายแล้ว การที่อุปสรรคการทำงานของเชลยศึกขาดหายไป ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาต้องจบชีวิตลงได้ ดังเช่นกรณีของเชลยศึกชื่อ Argyll กล่าวคือ ในแต่ละวันหลังจากการทำงานเสร็จสิ้นลงผู้คุมจะทำการจามวนเครื่องมือให้ครบทุกชิ้น วันหนึ่งปรากฏว่า จอบหายใบจอบหนึ่ง ทหารญี่ปุ่นสงสัยว่าจะต้องมีการลักขโมยจอบหายให้กับคนไทย จึงประกาศว่าจะยิงกราดเชลยศึกให้ตายหมู่ถ้าไม่มีใครยอมรับว่าเป็นผู้ขโมยจอบ Argyll ได้รับสารภาพแทนว่าเขาเป็นผู้นำจอบใบเอง ผู้คุมจึงทำการซ้อมเขาจนเลือดท่วมหน้าและในที่สุดก็ยิงเขาตายลง พวกเชลยศึกที่ถึงกำหนดเวลาทำงาน ถ้าขาดหายไป แล้วต่อมาพวกผู้คุมเชลยมาพบเข้ามักทำการตบ เคาะ ซึ่งบางครั้งทำให้หูเชลยต้องฉีกขาด ต่อมาพวกผู้ปุ่นจะตรวจดูบาดแผล ถ้าพบว่าหมอเชลยยังไม่ได้ทำแผลผู้บาดเจ็บก็จะเล่นงานหมอเชลยด้วยการตบเช่นกัน¹⁶⁹ การเป็นสายลับก็มีโทษถึงตายเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างเช่น ชาวมาเลเซียผู้หนึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นสายลับของฝ่ายพันธมิตร ทหารญี่ปุ่นได้บังคับให้เชลยศึกคนหนึ่งซึ่งกำลังจะตายลงเพราะพิษไข้มาเลเรียฆ่าชาวมาเลเซียผู้นี้ลง¹⁷⁰ หรือการโบยเพียงผู้คุมเชลยชาวไต้หวัน เชลยบางคนอาจถูกยิงตาย¹⁷¹ ส่วนวิธีการลงโทษ และทารุณกรรม (Atrocities) โดย

¹⁶⁸Bangkok Post, op.cit.

¹⁶⁹สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ่างแล้ว

¹⁷⁰เออร์เนสต์ กอร์ดอน, อ่างแล้ว

¹⁷¹สัมภาษณ์ จาร์ส นิมเนตร, อ่างแล้ว

พวกทหารญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะที่รุนแรง เชลยศึกที่มีอิทธิพล "ทำงานหนักไม่ได้" หรือ "ป่วย" และพวกที่ไม่ทำงานต้องถือแท่งเหล็กหรือก้อนหินหนัก ๆ ไว้เหนือศีรษะเป็นระยะเวลานาน ถ้าแท่งเหล็กหรือก้อนหินหล่นลง พวกผู้คุมจะทำการทุบตี บางคราวการทุบตี เชลยศึกรุนแรงมากจนไม่สามารถทนความเจ็บปวดได้ จึงต้องสิ้นชีวิตลง หรือบางครั้งพวกเชลยศึกใช้กระบองบรรจุน้ำขนาด 4 แกลลอน ใส่หน้าหรือตีหลังด้วยลวดกับศอก เชลยในขณะที่ถูกล่ามโซ่ผูกมัดไว้กับเสา จึงทำให้เกิดรอยแผลเลือดออกที่บริเวณหน้าอก และใบหน้าอย่างรุนแรง และบ่อยครั้งที่เชลยศึกต้องตายลง ส่วนการทำทารุณกรรมนั้น พวกเชลยจะถูกเอาน้ำกรอกจุ่ม ผูกด้วยลวดหนาม เสร็จแล้วจะเจตนาทหารญี่ปุ่นกระโดดเหยียบ และเตะด้วยรองเท้า เชลยศึกบางคนอาจถูกผูกติดกับต้นไม้ด้วยลวดหนามไว้ 2 วัน 2 คืน เจตนาไม่ได้กินอะไร มีเพียงแต่กระป๋องน้ำตั้งไว้อยู่ข้างหน้าเท่านั้น หรืออาจถูกบังคับให้นั่งคุกเข่าบนปลายไม้แหลม และยกก้อนหินหนัก ๆ ไว้เป็นเวลา 1-3 ชั่วโมง การผูกหัวแม่มือไว้กับกิ่งไม้ เหนือปลายเท้าเพียงแค่นี้ก็นับว่าเป็นวิธีทารุณกรรมอีกวิธีหนึ่ง และการถูกขังอยู่ในคุกเป็นเวลาถึง 3 ปี เจตนาไม่ได้เห็นเดือนเห็นตะวันก็เป็นวิธีการกระทำทารุณที่ทหารญี่ปุ่นมีต่อเชลยศึก

การควบคุมเชลยศึกโดยฝ่ายญี่ปุ่นนั้น มีผู้คุมคนหนึ่งชื่อ ร้อยโทยามาดา ซึ่งได้ปกครองปฏิบัติต่อเหล่าเชลยศึกแตกต่างจากผู้คุมคนอื่น ๆ ในลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ ลักษณะเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งมนุษยธรรม การควบคุมปกครองเชลยศึกก็ใช้ "สมองและความอ่อนส้นอ่อนยาว" บางครั้งได้โต้แย้งกับผู้บังคับบัญชาของตนด้วยเหตุผล เพื่อแก้ต่างให้กับเชลยศึก ในบางโอกาสก็ได้ลดหย่อนผ่อนตนกฎข้อบังคับที่เข้มงวดต่าง ๆ เช่น การเชิญให้วงดนตรีของเชลยศึกไปเล่นดนตรีและดื่มสุราก็ที่กระท่อมพักของตน เป็นต้น ยามาดาได้เคยลงโทษทหารยามชาวเกาหลีที่กระทำ

การซื้อเมล็ดพืช โดยการทำการเขียนทหารดังกกล่าวต่อหน้าเมล็ด¹⁷²

การขอเข้าเยี่ยมเยียนและมอบสิ่งของให้เมล็ด ทางผู้ป่วนได้ยึดถือหลักเกณฑ์ดังนี้

1. รัฐบาลผู้ป่วนไม่ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาเจนีวา ปี ค.ศ. 1929 แม้ว่าจะได้ลงนามเป็นภาคีแล้วก็ตาม ดังนั้น รัฐบาลผู้ป่วนจึงไม่ต้องอยู่ภายใต้ข้อผูกพันของอนุสัญญาดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามทางผู้ป่วนได้ใช้อนุสัญญาดังกล่าวโดยอนุโลม (mutatis mutandis) ในเรื่องอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงหลักจารีตประเพณีของมวลประชาชาติและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักกัตติยัตติยปฏิบัติ

2. ค่าของเมล็ดพืชไม่ว่าอยู่ในฐานะที่จะอนุญาตให้บริจาคเงินและของขวัญแก่เมล็ดพืชได้ ต้องขออนุญาตเป็นราย ๆ ไป โดยผ่านทางสถานทูตผู้ป่วนที่กรุงเทพฯ

3. การเยี่ยมค่ายเมล็ดพืชทุกครั้งต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมผู้ป่วน โดยผ่านทางเอกอัครราชทูตผู้ป่วนที่กรุงเทพฯหรือเอกอัครราชทูตสวิสที่กรุงเจนีวา¹⁷³

สำหรับขั้นตอนการดำเนินการนั้น เมื่อคราวกงสุลสวิสขอมอบเงินให้กับเมล็ดพืชชาวอังกฤษที่ค่ายบ้านโป่งนั้น ทางผู้ป่วนได้กล่าวว่าไม่ขัดข้องในหลักการที่จะอนุญาตให้เมล็ดพืชได้รับเงินไว้ใช้สอย แต่เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและเพื่อให้ได้รับคำยืนยันอย่างชัดเจนในเรื่องนี้ ดังนั้น รัฐบาลผู้ป่วนขอทราบถึงชื่อ และ

¹⁷²เจแอนด์ - เคลย์ แบลร์, อ้างแล้ว

¹⁷³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/29 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง สถานกงสุลสวิสเซอร์แลนด์ ขออนุญาตส่งผู้แทนไปเยี่ยมทะเลอังกฤษ (18 กรกฎาคม-12 พฤศจิกายน 2488)

สถานที่ที่ส่งเงินมา และคำรับรองจากกงสุลสวิสว่า การอนุญาตให้รับเงินดังกล่าวนั้นจะไม่นำไปใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ อันแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่เป็นธรรมของเจ้าหน้าที่ผู้ป้อนผิดไป¹⁷⁴ ส่วนสิ่งของที่สภากาชาดส่งมาให้เชลยศึกที่ค่ายชองโก้นั้น บราคว่าถูกทางผู้ป้อนห่วงเหนี่ยวกักกันเอาไว้ เชลยศึกคนหนึ่งอาจได้รับสิ่งของเพียงห่อเดียวตลอดเวลาเป็นปี ๆ ที่ถูกกักกันอยู่ ทั้ง ๆ ที่เชลยศึกผู้นั้นทราบดีว่า ทางครอบครัวได้ส่งเงินและสิ่งของมาให้เขาโดยผ่านทางสภากาชาดทุก ๆ เดือน¹⁷⁵

เชลยศึกซึ่งเสียชีวิตลงด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น อหิวาตกโรค ภัยศพจะถูกโยนลงในหลุมกว้างกลางลานดิน สภากองกำยกันเหมือนกับมีไข้ศพ ภัยเชลยศึกเมื่อสิ้นชีพแล้วจะถูกเผาทั้งทันที การเผาศพกระทำโดยปราศจากพิธีการใด ๆ¹⁷⁶ แต่สำหรับในบางค่าย เช่น ค่ายแถบตลาดชุกกระเจียน เมื่อเชลยศึกตายลงได้นำศพไปฝังและมีพิธีทำความเคารพด้วย¹⁷⁷ ต่อมาเมื่อทางรถไฟเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีพิธีการที่เรียกว่า "Thanks giving service" พิธีนี้กระทำกัน ณ สถานที่ที่ฝังผู้สิ้นชีพลงเนื่องจากการก่อสร้างทางดังกล่าว ประจวบเหมาะกับผู้ป้อนได้ถูกสร้างขึ้น พิธีดังกล่าวได้มีนายทหารผู้ป้อนชั้นผู้ใหญ่และนายทหารช่าง พร้อมด้วยนายทหารผู้ใหญ่อย่างกตัญญูมาชุมนุมกัน เพื่อวางพวงมาลา ณ ที่ฝังศพ พวงหรีดนี้ทำด้วยดอกไม้ป่านานาพันธุ์ ภัยทางผู้ใหญ่อยุ่เป็นผู้วาง มีการทำศาสนพิธี นายทหารผู้ป้อนพวกทหารช่างซึ่งรับผิดชอบต่อศพ 300 ศพ ที่ตั้งอยู่และอีกนับร้อยที่ฝังอยู่ได้ยืนสงบนิ่งอยู่เป็นเวลานาน มีการกล่าวสุนทรพจน์ ติดตาม

¹⁷⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สูงสุด 2.11/42 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด เรื่อง ชะเลศีกอังกฤษที่บ้านโป่งได้รับแจกเงินคนละ 1 บาท

¹⁷⁵ Amy Stone, op.cit.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ สัมภาษณ์ หยวค นุ่มเนตร, อ่างแล้ว

ด้วยทหารฝรั่งที่วางพวงหรีดกันอีกเป็นจำนวนมาก เพื่ออุทิศให้แก่วิญญาณของมิตรสหาย
ที่ต้องล้มหายตายจากไป¹⁷⁸ รายงานเชลยศึกผู้เสียชีวิต โดยเฉพาะผู้ที่เสียชีวิตลง
ในค่ายกักขุมนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นได้จัดบันทึกเป็นหลักฐานไว้ บางครั้งเชลยศึกก็มีวนรายนาม
ผู้เสียชีวิตแล้วลงเินใต้อบปิดฝาให้คนไทยนาไปฝังไว้ในที่ปลอดภัย¹⁷⁹

ภายหลังจากการสร้างทางรถไฟเสร็จลงแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีคำสั่ง
ให้คัดเลือกเชลยศึกที่แข็งแรงจำนวน 10,000 คน ส่งไปทำงานยังประเทศญี่ปุ่น
จิตแพทย์ทหารญี่ปุ่นพร้อมด้วยผู้ช่วยเป็นผู้ทำการคัดเลือกที่ค่ายเชลยศึกท่ามะขาม
ผู้ที่มาเข้าแถวเพื่อรอตรวจสุขภาพนั้นส่วนมากมักมีลักษณะสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง
บางคนผอมแห้งตากลวง เพราะพิษจากไข้ป่าและบิด หลายคนมีบาดแผลเน่าเปื่อย
ตามร่างกาย เชลยศึกคนใดมีอายุค่อนข้างมาก มีผิวคล้ำๆ หรือมีไผ ฝ่าหน้าคดกกระ
จะไม่ผ่านการคัดเลือก แต่สำหรับผู้ที่ยังพวยยืนตรงตัวอยู่ได้ และไม่มีอาการหรือ
ทุพพลภาพอื่นใดปรากฏ เช่น แขนขาไม่หักหรือด้วน ผิวหนังไม่มีบาดแผลมากมาย
หรือไม่เป็นไข้ป่า ก็จะได้รับคัดเลือก การอาสาจากกันนั้น ทางญี่ปุ่นได้จัดพิธีขึ้น
อย่างเป็นทางการ ผู้บังคับการจากค่ายชาวญี่ปุ่นได้ออกคำสั่งให้เชลยศึกทุกคนนอก
จากผู้ป่วยในโรงพยาบาล ตั้งแถวเกียรตินิยม ทหารญี่ปุ่นอยู่ในชุดเต็มยศคาดกระบี่
ส่วนกลุ่มที่จะเดินทางไปต่างประเทศที่จะได้รับแจกหม้อและตั้งแถวอย่างเป็นระเบียบ เพื่อ
รอฟังสุนทรพจน์จากผู้บังคับการ

¹⁷⁸สมจรจน์ สวัสดิ์กุล ๗ ออยุธยา, อ่างแล้ว

¹⁷⁹Amy Stone, op.cit.

การปฏิบัติต่อเชลยศึกของฝ่ายญี่ปุ่นดังกล่าว เมื่อเปรียบเทียบกับอนุสัญญา
เจนีวาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเชลยศึก ค.ศ.1929 สามารถพิจารณาได้ดังนี้

อนุสัญญาเจนีวา

"บรรดาชะเลศีกอาจต้องถูกกักกัน
ไว้...๗ คาบลงหนึ่งคาบลงใด...ในค่าย"
(ข้อ 9)

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ฝ่ายญี่ปุ่นได้จัดให้มีการสร้างค่ายเชลยศึก
โดยแยกออกเป็นค่ายใหญ่อันเป็นที่รวบรวม
เชลยศึกที่เพิ่งเดินทางมาถึง หรือพวกที่เจ็บ
ป่วย เช่น ที่ช่องไก่ หนองปลาตุก นครปฐม
และค่ายย่อยซึ่งเป็นค่ายขนาดเล็กๆ สำหรับ
เป็นที่พักชั่วคราวสำหรับเชลยขณะก่อสร้าง
ทางรถไฟบริเวณลุ่มแม่น้ำแควจรดชายแดน
พม่า

"ไม่ว่าชะเลศีกผู้หนึ่งผู้ใด จะเป็น
ขณะหนึ่งขณะใดก็ตาม...จะต้องไม่ถูก
ใช้เพื่อเป็นเครื่องป้องกันระคมยิง ๗
คาบลงหนึ่งคาบลงใด หรือท้องดินหนึ่งดินใด
โดยให้ชะเลศีกได้อยู่ ๗ คาบลงนั้น ๗"
(ข้อ 9)

ญี่ปุ่นมักจัดให้สร้างค่ายเชลยศึกไว้ใกล้ ๆ
ทางรถไฟ สะพาน หรือจุดยุทธศาสตร์อื่น ๆ
โดยไม่มีการแสดงสัญลักษณ์ว่าสถานที่ดังกล่าว
เป็นค่ายเชลยศึก ปรากฏว่าเชลยศึกจำนวน
มากต้องเสียชีวิตลงจากการโจมตีทางอากาศ

"บรรดาชะเลศีกย่อมทรงไว้ซึ่ง
เสรีภาพแห่งตน..." (ข้อ 3)

ความเป็นอยู่ของเชลยศึกในช่วงแรกก่อน
ที่จะประกาศแผนการริบตัวเพื่อสร้างทาง
รถไฟ ปรากฏว่าทางญี่ปุ่นมิได้เข้มงวดในการ
ควบคุมเชลยมากนัก โดยอนุญาตให้เชลยได้

ออกจากค่ายไปเที่ยวชมตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในตัวจังหวัดกาญจนบุรี มีอิสระในการซื้ออาหารหรือสิ่งของต่าง ๆ

"ประเทศที่จับกุมชะเลยไว้จะต้องจ่ายเสื้อผ้าทั้งชั้นนอกและชั้นในและรองเท้าให้แก่ชะเลยศึก สิ่งของเหล่านี้จะต้องได้รับการผลิตเปลี่ยนแปลงและการซ่อมโดยระเบียบสม่ำเสมอ..." (ข้อ 12)

เสื้อผ้าของเชลยศึกในสมัยนั้น มีลักษณะเป็นผ้าเตี่ยว (ผ้าผืนเล็ก ๆ) ชนิดมีเชือกผูกอยู่ข้าง ๆ มีบางคนเท่านั้นที่นุ่งกางเกง บางคนสวมเสื้อผ้าแต่มีลักษณะขาด และปรากฏว่ามีเชลยศึกจำนวนมากที่มีรองเท้าสวมใส่ แต่ก็อยู่ในสภาพซำรุดอย่างมากโดยสิ้นเชิงและพื้นรองเท้าทะลุ แต่ในบางโอกาส เช่น เชลยศึกจำนวน 10,000 คน ที่ได้รับการคัดเลือกส่งไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่น เชลยศึกดังกล่าวได้รับการแจกจ่ายเสื้อผ้าจากญี่ปุ่น กล่าวคือ เสื้อ เสื้อยืด กางเกงขาสั้น กางเกงชั้นใน หมวก และรองเท้า

"... เครื่องใช้สอยและเครื่องใช้ ในการหลับนอนนั้น ให้เป็นไปโดยลักษณะอย่างเดียวกันกับที่กำหนดไว้สำหรับกรมกองทหารประจำถิ่นของประเทศที่จับกุมชะเลยศึกไว้" (ข้อ 10)

เชลยศึกบางคนได้รับสัมภาระประจำตัว ดังนี้ เช่น กระตักน้ำ จาน ช้อน ผ้าปูที่นอน กระสอบสำหรับใช้แทนผ้าห่ม ผ้าห่ม ดูกนอน มุ้ง ทั้งนี้มีเชลยศึกเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่จะได้รับสัมภาระดังกล่าว

"... นายทหารชั้นสัญญาบัตรและผู้เทียบชั้น นายทหารสัญญาบัตรผู้เป็น

ทางฝ่ายญี่ปุ่นได้จ่ายเงินเดือนให้แก่เชลยศึกที่มียศ เป็นนายทหารสำหรับเป็นค่าใช้จ่าย

ชะเลยศึก จะได้รับเงินรายเดือนจาก
ประเทศผู้ยึดชะเลยศึก..." (ข้อ 23)

"อัครราชอาหารแก่บรรดาชะเลย
ศึกนั้นจักต้องมีเท่ากันกับที่จ่ายในกรมกอง
ทหารแห่งท้องถื่นทั้งในจำนวนและใน
ลักษณะของอาหาร

นอกจากนั้นชะเลยศึกจะได้รับอุปกรณ์
เพื่อปรุงอาหารซึ่งตนพึงเพิ่มเติมเองได้"
(ข้อ 11)

"บรรดาผู้ทำสงครามอาจใช้ชะเลย
ศึกผู้มีร่างกายสมบูรณ์ให้เป็นคนงานได้
ตามควรแก่ยศและความสามารถ เว้นแต่
นายทหารชั้นสัญญาบัตรและผู้เทียบชั้นนาย
ทหารชั้นสัญญาบัตร

บรรดาชะเลยศึกชั้นนายทหารชั้น
ประทวน อาจจะถูกกำหนดให้ทำงาน
เฉพาะการควบคุมดูแลเท่านั้น..."

เดือนละ 30 เทรียญ และเบี้ยเลี้ยงวันละ
4 เพนนิ สำหรับชะเลยศึกผู้ซึ่งมียศเป็นนาย
ทหาร

แม้ว่าจะมีการส่งเสบียง ข้าว มันฝรั่ง
ไข่ ไข่ไก่ หมู เนื้อ พักทอง น้ำมันหมู หน่อไม้
ปลาทุแร่ เกลือ น้ำตาล แต่ก็ส่งมาในจำนวน
ที่ไม่ว่างเพียง ส่วนใหญ่ชะเลยศึกจะรับประทาน
อาหารที่ตนประกอบขึ้นเอง เช่น พักทองผัด
มันผัด ในบางค่ายชะเลยศึกได้รับประทาน
อาหารเพียงแต่ข้าวกับปลาเค็มชิ้นเล็ก ๆ
ข้าวกับเกลือหรือน้ำตาล หรืออาจมีเพียง
ข้าวต้มอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีข้าวกับ
ต้มผักบุงหรือผักขม และแกงต้มผักไถ่ (ไถ่
1 ตัวต่อชะเลยศึก 160 คน)

ในช่วงแรกฝ่ายญี่ปุ่นได้กำหนดให้ชะเลยศึก
ที่เป็นนายทหารมีหน้าที่แนะนำการปฏิบัติงาน
แต่ต่อมาได้บังคับให้ทำงานในลักษณะกรรมกร
และสำหรับชะเลยศึกทั่วไป ต้องทำงานใน
ลักษณะที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ผู้ที่ทำหน้าที่
บุกเบิกทางเพื่อสร้างทางรถไฟจะรับผิดชอบ
ในเรื่องการวางป่า ถอนดินไม้ สร้างค่ายพัก
เตรียมมูลดินการสกัดภูเขาด้วยอุปกรณ์เพียง
ค้อนยาวหรือสิม บึงก็ และคราด การโค่น

ต้นไม้ ส่วนเซลล์ที่มีความรู้ก็จะทำหน้าที่
สับหัวประแจรถไฟ นอกจากนี้เซลล์บางคน
ได้รับมอบหมายให้เป็นยามเพื่อบอกเหตุการณ์
โจมตีทางอากาศหรือในบางค่ายเซลล์
ต้องขนส่งสิ่งของหรือภาระต่าง ๆ ตลอดจน
การวางหญ้า ขุดถนน กวาดถนน ยกทับห่อ
ผ้าพัน ขนพัน

"ห้ามมิให้เซลล์คนใดทำการงาน
ใด ๆ ที่ไม่สมควรแก่กำลังกายผู้นั้น"
(ข้อ 29)

"ประเทศผู้ยึดเซลล์ต้องถือเป็น
ภาระรับผิดชอบเต็มที่ในการทานูบำรุง
ในการดูแล ในการปฏิบัติ..."

"เวลาทำงานประจำวันของเซลล์
สิกรวมทั้งระยะทางเดินไปและกลับจัก
ต้องไม่มากเกินไป...เซลล์ทุกคน
จักต้องได้หยุดพักกันทั่วกันทุกสัปดาห์
เป็นเวลาติดต่อกัน 24 ชั่วโมง ที่เหมาะสม
คือวันอาทิตย์" (ข้อ 30)

ฝ่ายผู้ปูนได้กำหนดให้เซลล์ต้องออก
ทำงานโดยไม่ว่าจนถึงว่าจะเจ็บป่วยหรือไม่
บางครั้งเซลล์ที่เจ็บป่วยต้องถูกใส่เบล

ห้ามออกไปทำงาน แต่ในกรณีดังกล่าวทหาร
ผู้ปูนที่ควบคุมเซลล์ในบางค่ายได้อนุญาต
ให้พักได้โดยไม่ต้องออกไปทำงาน สำหรับ

ระยะเวลาทำงานปกติเซลล์จะต้องทำงาน
ตลอดวัน บางครั้ง 12-16 ชั่วโมง บางกรณี
18 ชั่วโมง แต่ในงานบางอย่างซึ่งทำเวลา
กลางคืน ถ้าทำไม่เสร็จก็ถูกบังคับให้ทำงานถึง
เช้าของอีกวันหนึ่ง และปรากฏว่าเซลล์
ต้องทำงานทุกวันโดยไม่มีวันหยุดพักผ่อน

"บรรดาผู้ทำสงครามทั้งหลายต้องจัด
การเรื่องอนามัยตามความจำเป็นเพื่อยัง
ความสะอาดแก่สุขภาพแห่งค่ายเซลล์

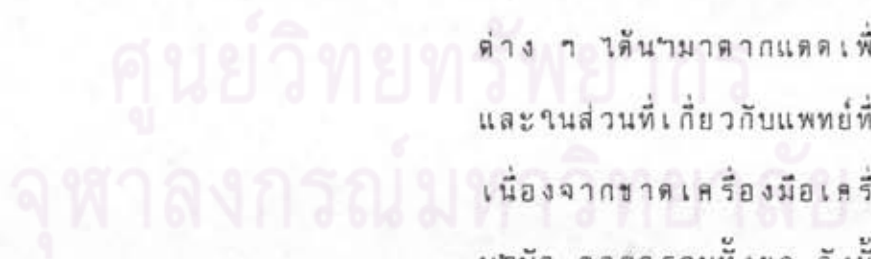
เนื่องจากสุขภาพของชาติซึ่งอนาถ
กล่าวคือภายในค่ายเซลล์มีความสกปรก
อีกทั้งไม่มีการฉีดวัคซีนป้องกันอหิวาตกโรค

และเพื่อป้องกันโรคระบาด.." (ข้อ 13)

"ทุก ๆ ค่ายชะเลยศึกจะต้องมี
สถานพยาบาล ซึ่ง ณ ที่นั้นชะเลยศึก
จะได้รับการรักษาทุกชนิดตามซึ่งชะเลย
ศึกอาจจะต้องการในพฤติการณ์จำเป็น
จะต้องจัดสถานที่รักษาพยาบาลแยกไว้
เป็นส่วนหนึ่งสำหรับคนเจ็บเป็นโรคติดต่อ
กันได้..." (ข้อ 14)

"การตรวจทางแพทย์แก่บรรดา
ชะเลยศึคนั้น จะต้องวางระเบียบให้เป็น
ไปอย่างน้อย 1 ครั้งต่อเดือน การที่มี
ความมุ่งหมายที่จะตรวจภาวะทั่วไปแห่ง
อนามัย และความสะอาดดังนี้ ตลอดจน
การป้องกันโรคติดต่อ มีวัณโรคและ
กามโรค เป็นต้น" (ข้อ 15)

หรือกาฬโรคให้แก่ชะเลยศึก ดังนั้นจึงเกิด
โรคระบาดต่าง ๆ ภายในค่ายกล่าวคือ
อหิวาตกโรค บิด กาฬโรค รวมทั้งไข้จับสั่น
แม้ว่าในค่ายจะมีสถานพยาบาลหรือโรง
พยาบาลไว้สำหรับดูแลรักษาผู้เจ็บป่วย
แต่ก็ปรากฏว่าสถานที่ดังกล่าวคับแคบ และ
ไม่ถูกหลักอนามัย กล่าวคือ โรงพยาบาลที่
ค่ายช่องไก่ แออัดไปด้วยผู้ป่วย คนชั้นอน
เรียงกันไม่เป็นระเบียบ และค่ายที่หินตก
ได้จัดที่พักสำหรับคนป่วยที่เป็นโรคอหิวา
ซึ่งทำด้วยผืนผ้าใบที่ชำรุด ๆ ใช้สำหรับเป็น
ที่กำบังอย่างเดียว ภัยชะเลยศึกผู้ป่วยไข้
ต้องนอนอยู่ในโคลนตรมที่สกปรก แต่สำหรับ
สภาพค่ายหินครปฐมได้คำนึงถึงอนามัยของ
ชะเลยตามสมควร กล่าวคือ มีการทำความสะอาด
สะอาดสถานที่ ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์
ต่าง ๆ ได้นำมาตากแดดเพื่อฆ่าเชื้อโรค
และในส่วนที่เกี่ยวกับแพทย์ที่ทำการรักษา
เนื่องจากขาดเครื่องมือเครื่องใช้ในการ
บำบัด ตลอดรวมทั้งยา ดังนั้นจึงไม่สามารถ
เยียวยา หรือดูแลรักษาชะเลยศึกผู้ป่วยไข้
จำนวนมากดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ และมี
ประสิทธิภาพ การตรวจบางครั้งแพทย์เพียง
แค่ตรวจความดัน และจับชีพจรเท่านั้น ภัย

ไม่ทำการรักษาอย่างใด ดังนั้นเชลยศึกจึง
ต้องทำการพยาบาล หรือรักษาตนเอง

"ผู้ทำสงครามทั้งหลายจักต้อง
ส่งเสริมให้มากที่สุดที่จะทำได้ให้มีการ
บันเทิงทางจิต และทางกีฬาซึ่งชะเลยศึก
จัดขึ้น" (ข้อ 17)

"จะต้องปล่อยให้ชะเลยศึกมีความ
เป็นอิสระภาพทุกอย่างในการปฏิบัติหน้าที่
ทางศาสนา ตลอดจนการร่วมพิธีใน
กิจวัตรตามลัทธิ" (ข้อ 16)

ในบางค่าย เช่น ค่ายช่องไก่อ่ ฝ่ายญี่ปุ่น
ได้อนุญาตให้เชลยศึกประกอบพิธีกรรมทาง
ศาสนาได้ กล่าวคือมีการสร้างโบสถ์ทาง
คริสต์ศาสนา ส่วนทางด้านกิจกรรมบันเทิง
เชลยศึกได้รับอนุญาตให้ตั้งวงดนตรีเพื่อ
บรรเลงดนตรีได้อย่างน้อยเดือนละครั้ง
หรือทุก ๆ 2 เดือน และเชลยศึกสามารถ
ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมจากพวกเชลยศึก
ด้วยกันเอง มีการสอนภาษาต่าง ๆ เช่น
ลาติน กรีก รัสเซีย สันสกฤต เป็นต้น
รวมทั้งวิชาอื่น ๆ เช่น ปรัชญา คณิตศาสตร์
เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ
วิทยาศาสตร์

"ไม่ว่าในโอกาสใด ๆ ชะเลยศึก
ต้องได้รับผลปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณา
และได้รับความคุ้มครอง..."

ทหารญี่ปุ่นได้ให้การปกป้องและคุ้มครอง
ในบางกรณี เช่น ร้อยโทยามาต้า ได้จัดแย้ง
ด้วยเหตุผลกับผู้บังคับบัญชาของตน เพื่อแก้
(ข้อ 2)

ต่างให้กับเชลยศึก หรือกรณีการเมียนทหาร
เกาหลี เพื่อเป็นการลงโทษทหารดังกล่าวที่
ได้ทำการข่มเชลยศึก

"ชะเลยศึกที่หลบหนีไปนั้น หากว่า ถูกจับตัวคืนมาได้ก่อนที่จะสามารถไป เข้าร่วมกับกองทัพฝ่ายตน หรือก่อนพ้น พื้นที่อันกองทัพผู้ที่จับกุมชะเลยศึกยึดอยู่ จึงถูกลงโทษได้แต่เพียงทางยุทธวิธี เท่านั้น" (ข้อ 50)

"การซึ่งเป็นการทำโทษอย่างหนัก ทางวินัยทหารซึ่งพึงกระทำแก่ชะเลยศึก ได้กำหนดเวลาต้องโทษครึ่งหนึ่งต้องไม่เกิน 30 วัน" (ข้อ 4)

"ผู้ทำสงครามจักต้องดูแลให้ชะเลยศึกซึ่งถึงแก่กรรม ในขณะที่ถูกคุมขังได้รับการฝังศพแก่เกียรติยศ... กับต้องได้รับความเคารวะ และบำรุงรักษาโดยควร" (ข้อ 70)

พวกชะเลยศึกที่พยายามหลบหนี แต่ต่อมา ถูกทหารผู้จับตัวได้ โทษที่ชะเลยศึกจะได้รับ คือ การประหารชีวิตโดยการยิงเป้า

ชะเลยศึกซึ่งเสียชีวิตลงด้วยโรคต่าง ๆ สหจะถูกกองรวมกันไว้และถูกเผาโดยปราศจากซึ่งพิธีใด ๆ แต่บางค่ายเช่น ที่ซูกกระเจิน ได้มีการนำศพไปฝัง ประกอบกับมีพิธีการทำความเคารพศพด้วย หรือพิธีการในการแสดงความระลึกถึงชะเลยศึกซึ่งต้องเสียชีวิตลงในการสร้างทางรถไฟ ไทย-พม่า โดยพวกทหารผู้จับและชะเลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตรระดับยศต่าง ๆ ได้ยินสงบนิ่ง มีการกล่าวสุนทรพจน์ และการวางพวงหรีดเคารพศพ

แม้ว่าผู้ป้อนจะได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยการปฏิบัติต่อ
 เชลยศึก ค.ศ. 1929 แล้วก็ตามแต่ผู้ป้อนก็ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาดังกล่าว และใน
 สงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ป้อนได้อ้างว่าตนไม่ได้ถูกผูกพันอนุสัญญาโดยอ้างเรื่องการ
 ไม่ได้ให้สัตยาบันดังกล่าวข้างต้น แต่ตนก็ได้ให้สัตยาบันดังกล่าวโดยอนุกรม ใน
 เรื่องอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ภัยคำนึงถึงหลักจารีตประเพณีระหว่างประเทศ
 หรือตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักถ้อยทีถ้อยปฏิบัติ (reciprocity) นั้น ในกรณีดัง
 กล่าวพิจารณาได้ว่าโดยหลักแล้วผู้ป้อนจะไม่ได้ให้สัตยาบันในอนุสัญญา แต่อนุสัญญาฉบับนี้
 ได้ประมวลเอาหลักกฎหมายจารีตประเพณีที่มีอยู่แต่เดิมที่ระบุไว้ในอนุสัญญากรุงเฮก ปี
 ค.ศ. 1899, 1907 ดังนั้นโดยอักษณัยหนึ่งอนุสัญญาเจนีวา 1929 ซึ่งมีลักษณะเป็น
 กฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศอันผูกมัดประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศผู้ป้อน
 ผู้ป้อนจึงต้องตกอยู่ภายใต้อนุสัญญาเจนีวาด้วยเหตุผลดังกล่าว

การปฏิบัติต่อเชลยศึกพันอมิตรโดยฝ่ายผู้ป้อนในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
 เมื่อเปรียบเทียบกับอนุสัญญา 1929 จะสังเกตได้ว่าโดยทั่วไปแล้วแม้ว่าจะให้
 การคุ้มครองหรือปกป้องสิทธิและเสรีภาพแห่งเชลยศึก แต่ก็เป็นในลักษณะส่วนบุคคล
 เช่น กรณีร้อยโท ยามาตา ที่ส่งโทษทหารเกาหลีที่ทำการซ้อมเชลยศึก หรือการอธิบาย
 ชี้แจงให้ผู้บังคับบัญชาการทราบเพื่อป้องกันเชลยศึก หรือในบางค่ายที่ทหารผู้ป้อน
 บางคนให้ความเมตตากรูณาต่อเชลยศึกโดยอนุญาตให้เชลยที่ป่วยได้พักผ่อนโดย
 ไม่ต้องออกไปทำงานได้ และการมอบสัมภาระประจำตัวให้กับเชลยศึกบางคน
 ส่วนในระดับนโยบายก็มีบ้าง เช่น การอนุญาตให้เชลยออกจากค่ายเพื่อไปเที่ยวชม
 สถานที่ต่าง ๆ ในช่วงก่อนแผนการริบตัว ในการสร้างทางรถไฟ หรือการอนุญาต
 ให้เชลยศึกประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การศึกษาเพิ่มเติมโดยเชลยด้วยตนเอง
 การจ่ายเงินเดือนให้กับเชลยศึกระดับนายทหาร และเบี้ยเลี้ยงสำหรับเชลยศึกอื่น ๆ
 และการให้เกียรติแก่เชลยศึกผู้ซึ่งเสียชีวิตโดยการจัดให้มีการเคารพศพ หรือการยื่น
 สงบนิ่งและการกล่าวสุนทรพจน์ และการวางพวงหรีดโดยคณะนายทหารผู้ป้อน

พร้อมด้วยบรรดาเชลยศึกพันธมิตร นอกจากนี้ยังได้มอบเสื้อผ้า รองเท้า แก่เชลยศึก
 จำนวน 10,000 คน ที่ได้เดินทางไปทำงานที่ญี่ปุ่น แต่ส่วนใหญ่แล้วฝ่ายญี่ปุ่นได้ปฏิบัติ
 ต่อเชลยศึกในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับอนุสัญญาเจนีวา ทีเดียวได้ละเมิดหลักเกณฑ์บางอย่าง
 กล่าวคือ การใช้เชลยศึกเป็นเครื่องป้องกันการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายพันธมิตร
 ทีเดียวการสร้างที่พักไว้ตามจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ การที่มีได้จัดมอบเสื้อผ้า รองเท้า
 ในลักษณะที่เหมาะสมให้กับเชลยศึก อาหารที่จัดให้กับเชลยก็มีลักษณะที่ไม่ถูกต้องตาม
 หลักโภชนาการ และไม่เพียงพอ ส่วนการทำงานแม้ว่าในตอนแรกจะมีได้ให้เชลยศึก
 ระดับนายทหารทำงาน แต่ต่อมาได้ให้ทำงานในลักษณะกรรมกรเพื่อก่อสร้างทางรถไฟ
 เช่นเดียวกับเชลยศึกอื่น ๆ และในบางค่ายได้ใช้เชลยศึกที่เจ็บป่วยออกทำงาน
 การทำงานเชลยศึกต้องทำโดยไม่วันหยุด ในด้านการอนามัยปรากฏว่าในค่ายพัก
 ไม่ได้มีการทำความสะอาด และการฉีดวัคซีนป้องกันโรค เชลยศึกจึงต้องล้มตายลง
 ด้วยโรคระบาดต่าง ๆ นอกจากนี้เชลยศึกที่ป่วยใช้ยังไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง
 และที่สำคัญฝ่ายญี่ปุ่นได้กระทำการทารุณกรรมร้ายต่าง ๆ ต่อเชลยศึก บางครั้งได้ลงโทษ
 เชลยศึกโดยมิได้มีการสอบสวนก่อน และการกระทำทารุณกรรมด้วยวิธีต่าง ๆ อันก่อให้เกิด
 เกิดความเจ็บปวดทรมาน และบางครั้งเชลยศึกต้องถึงแก่ชีวิต

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการปฏิบัติต่อเชลยศึกทั้งของไทยและญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อตัวเชลยศึก และทรัพย์สินของเชลยศึก แต่เมื่อภายหลังสงครามสิ้นสุดลง ได้มีกรณีการยึดทรัพย์สินของประเทศที่แพ้สงคราม เพื่อใช้เป็นค่าปฏิกรรมสงคราม กล่าวคือประเทศไทยได้ทำข้อตกลงกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อกำหนดการตั้งกล่าวในฐานะเป็นทรัพย์สินเชลย ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 739/2498 กล่าวคือ ในคดีดังกล่าวเป็นเรื่องการอ้างสิทธิของจังหวัดในทรัพย์สินข้อพิพาท กล่าวคือ จังหวัด ภูเก็ต พังงา จาเลย ได้ละเมิดสิทธิโดยการเข้าใช้จังหวัดดังกล่าวอันจังหวัดได้ประมวลชื่อได้จากฝ่ายสหประชาชาติซึ่งได้ยึดมาจากฝ่ายญี่ปุ่นเมื่อคราวแพ้สงคราม ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า การที่รัฐบาลไทยได้ทำสัญญา (พระราชบัญญัติว่าด้วยการกักคุมตัว และการควบคุมจัดกิจการหรือทรัพย์สินของบุคคลที่เป็นศัตรูต่อสหประชาชาติ พ.ศ.2488) ให้ฝ่ายสหประชาชาติ (ประเทศอังกฤษ) ซึ่งเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฉะนั้นสหประชาชาติจึงมีอำนาจที่จะจัดการแก่ทรัพย์สินของทหารญี่ปุ่นได้ เมื่อฝ่ายสหประชาชาติเป็นผู้มีสิทธิและอำนาจกระทำการดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจัดการขายทอดตลาดจังหวัดเหล่านี้ได้โดยชอบ จังหวัดผู้เป็นผู้รับซื้อจากการขายย่อมได้กรรมสิทธิ์¹⁸⁰

3. สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

หลักปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในการประชุมและลงนามให้ความเห็นชอบในอนุสัญญาเจนีวา ว่าด้วยการปฏิบัติต่อเชลยศึก ในวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ.1949 โดยประเทศต่าง ๆ บราซิลว่าให้มีผู้แทนจากประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามในอนุสัญญาดังกล่าว ต่อมาไทยได้แจ้งการภาคยานุวัติเข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2497 และมีผลให้บังคับระหว่างประเทศไทยกับภาคีอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.

¹⁸⁰ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 73 ตอนที่ 48 ลงวันที่ 12 มิถุนายน 2499

2498 ดังนั้นจึงเป็นความผูกพันของประเทศไทยที่จะต้องเคารพ และปฏิบัติตามบทบัญญัติ
ในอนุสัญญาดังกล่าว (รายละเอียดเกี่ยวกับอนุสัญญาดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 3)

ในปี พ.ศ. 2498 ได้มีหนังสือคําราชของกองทัพบกพิมพ์ออกมาเล่มหนึ่ง
เป็นแนวสอนว่าด้วย "วิธีดำเนินการต่อเชลยศึก" สำหรับโรงเรียนสารวัตรทหารบก
แนวสอนดังกล่าวได้แปลจากหนังสือคู่มือของกองทัพสหรัฐชื่อ "FM 19-40 Handling
Prisoners of War" ความมุ่งหมายของหนังสือเล่มดังกล่าว เพื่อใช้เป็นคําแนะนำ
ในการปฏิบัติงานสำหรับสารวัตรทหาร นายทหารและนายสิบพลทหารเหล่าอื่น ๆ ที่
ปฏิบัติในการยุทธบริเวณเพื่อดำเนินการปฏิบัติกรรมวิธี กักกัน และใช้แรงงานเชลยศึก
ให้เป็นประโยชน์ ขอบเขตของหนังสือนี้กล่าวถึงข้อความในอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยการ
ปฏิบัติต่อเชลยศึก พ.ศ. 2492 และแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติของหน่วยที่ทำการจับกุม
การรวบรวม การซักถาม การส่งกลับ การดำเนินการต่อเชลยศึกในพื้นที่กองพล
กองทัพน้อย กองทัพและเขตหลังขบวน การควบคุมทางวินัย การปฏิบัติและหน้าที่
ของกองวินัยทหารสารวัตรดำเนินการวิธีเชลยศึกและกองวินัยทหารสารวัตรรักษาการณ์
และในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามภารกิจอันเกี่ยวกับเชลยศึกนี้ กองทัพบกไทย
จะต้องรับผิดชอบในเรื่อง

1. ส่งกลับจากตําบลรับเชลยศึก
2. การกักกัน
3. การรักษาพยาบาล
4. การปฏิบัติต่อเชลยศึก
5. การให้การศึกษา
6. การใช้งานและค่าจ้างแรงงาน
7. การส่งกลับภูมิลำเนา
8. การดำเนินงานในสำนักแดงข่าวเชลยศึก
9. การเก็บรักษาทะเบียนประวัติ

ส่วนเชลยศึกที่กองทัพเรือหรือกองทัพอากาศจับได้ จะต้องส่งกลับไปยังตำบลรับเชลยศึกของกองทัพบกที่กำหนดขึ้นไว้โดยเร็วที่สุดเท่าที่จะกระทำได้

ปี พ.ศ. 2504 กองทัพบกได้จัดพิมพ์ "คู่มือการฝึกปฏิบัติหลังแนวข้าศึก พ.ศ. 2504" โดยมีความมุ่งหมายที่จะใช้อบรมทหารเพื่อให้ทราบถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตน ในกรณีที่ถูกข้าศึกจับ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งตกเป็นเชลยศึกแก่ฝ่ายตรงข้าม หรือกรณีเมื่อถูกตัดขาดจากหน่วยทหารฝ่ายเดียวกันอยู่หลังแนวข้าศึก คู่มือดังกล่าวได้อธิบายถึงการปฏิบัติ เทคนิคในการหลีกเลี่ยง การหลบหนีจากการจับกุมของข้าศึก ตลอดจนชี้แจงให้ทราบถึงวิธีการปฏิบัติตนของทหาร และแนะนำให้ทราบถึงเหตุการณ์ที่ทหารอาจจะต้องประสบ

ลู่มาถึงปี พ.ศ. 2512 กองทัพบกได้ดำเนินการและอนุญาตให้ใช้เป็นตำราในทางราชการในหนังสือคู่มือชื่อ "คู่มือราชการสนามว่าด้วยเชลยศึกและผู้ถูกกักกันพลเรือนฝ่ายข้าศึก รส. 19-40" คู่มือนี้ใช้สำหรับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติในเรื่องเชลยศึกและผู้ถูกกักกันพลเรือน ทั้งในสงครามนิวเคลียร์และไม่ใช่นิวเคลียร์ การสงครามนี้จากัดหรือไม่จากัดเขต โดยแนะแนวทางในการปฏิบัติต่อเชลยศึกตั้งแต่ขณะถูกจับจนกระทั่งส่งกลับไปที่กัน แนวทางการกักกัน การควบคุมและการปฏิบัติต่อผู้ถูกกักกันพลเรือน อีกทั้งแนวทางในเรื่องการจัดการฝึกและการใช้หน่วยทหารสารวัตรเข้าปฏิบัติหน้าที่ในเรื่องดังกล่าว คู่มือดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการดำเนินการเกี่ยวกับเชลยศึกและผู้ถูกกักกันพลเรือนดังนี้ คือ

1. การให้ได้มาซึ่งข่าวกรองมากที่สุดภายในข้อจำกัดของกฎว่าด้วยการทำสงครามทางบก
2. ป้องกันการหลบหนีและการปลดปล่อย
3. ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อทหารฝ่ายเราซึ่งข้าศึกจับไว้โดยวิธีปฏิบัติให้เป็นตัวอย่าง
4. ทาลายความตั้งใจของข้าศึกที่จะต่อต้านการจับกุม

ระเบียบฉบับดังกล่าวได้แบ่งรายละเอียดเป็น 5 ตอน อันมีสาระสำคัญดังนี้

1. ตอนที่ 1 (กล่าวโดยทั่วไป) โดยระบุถึงความมุ่งหมาย ชื่อของระเบียบ และการให้คำจำกัดความต่าง ๆ

2. ตอนที่ 2 (ความรับผิดชอบ) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบของหน่วยงาน ตลอดจนนายทหารต่าง ๆ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องเชลยศึก

3. ตอนที่ 3 (การอุทธรณ์) เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิธีการต่าง ๆ ในการดำเนินการต่อเชลยศึก

4. ตอนที่ 4 (การใช้แรงงานและค่าจ้างแรงงาน) เป็นกรณีเกี่ยวกับการใช้แรงงานเชลยศึก

5. ตอนที่ 5 (ประมวลการปฏิบัติเมื่อถูกจับเป็นเชลยศึก และข้อกำหนดอื่น ๆ) โดยกำหนดแนวทางสำหรับทหารไทยกรณีตกเป็นเชลยศึกต่อฝ่ายศัตรู

ปัจจุบันนี้ การดำเนินการเกี่ยวกับเชลยศึกได้อยู่ในความรับผิดชอบของแผนกเชลยศึก กรมการสารวัตรทหารบก โดยคำสั่งกองทัพบก (เฉพาะ)

ที่ 158/25 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2525 เรื่องให้ใช้ระเบียบปฏิบัติราชการของกรมการสารวัตรทหารบก ได้กำหนดให้แผนกเชลยศึกมีหน้าที่ ดังนี้

1. เสนออธิบาย และแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับเชลยศึก ทหารพลัดหน่วย
ชนชาติศัตรู ผู้ลี้ภัย

2. บันทึกและรายงานสถิติผลงานตามหน้าที่

สำหรับการดำเนินงานของแผนกเชลยศึก มีดังนี้คือ

1. กำกับ ดูแล และให้ความรู้ทางวิชาการแก่หน่วยทหารสารวัตรของส่วนกำลังรบ ในเรื่องเชลยศึก ทหารพลัดหน่วย ชนชาติศัตรู ผู้ลี้ภัย

2. เสนอแนะให้ความเห็นกับหน่วยกำลังรบ หรือหน่วยราชการต่าง ๆ ที่หาหรือในเรื่องเชลยศึก

3. จัดทำแบบฟอร์ม ที่ต้องใช้เกี่ยวกับเชลยศึกตามระเบียบทหารบก

ว่าด้วยการปฏิบัติต่อเชลยศึก พ.ศ. 2513

4. เสนอแนะการแจกจ่ายแบบฟอร์มตามข้อ 3

5. จัดทำร่างระเบียบ คำสั่ง คำชี้แจง ทหารบก เกี่ยวกับเชลยศึก และ/หรือ แก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ

6. ศึกษาค้นคว้าอนุสัญญาเจนีวา และคำร่าอื่นที่เกี่ยวข้องกับเชลยศึก

7. จัดแปลเอกสารเกี่ยวกับเชลยศึก เก็บรวบรวมหลักฐานข้อมูลต่างๆ ทั้งที่เป็นประสบการณ์ หรือ เป็นบทเรียนในอดีต และติดตามความก้าวหน้าในปัจจุบัน เกี่ยวกับเชลยศึก

สงครามเกาหลี

ภายหลังจากที่เกาหลีเหนือได้บุกเกาหลีใต้แล้ว ต่อมาเลขาธิการสหประชาชาติได้ติดต่อมายังประเทศไทย ขอความช่วยเหลือไปยังสาธารณรัฐเกาหลี เพื่อดำเนินการโจมตีดังกล่าว ในตอนแรกไทยได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านอาหาร เช่น ข้าว หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษา และได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ตามมติของสภาป้องกันราชอาณาจักร ในอันที่จะส่งกองกำลังรบไปช่วยเหลือ และในที่สุดหลังจากที่นายกรัฐมนตรีได้นำเรื่องดังกล่าวเสนอต่อรัฐสภา บปรากฏว่ารัฐสภาได้ลงมติอนุมัติตามที่นายกรัฐมนตรีเสนอมานี้ ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2483 และทางรัฐบาลได้นำความกราบบังคมทูล เพื่อขอรับพระบรมราชานุมัติจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อส่งกำลังทหารไปร่วมรบในสงครามเกาหลีครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ส่งกำลังทางพื้นดิน กำลังทางเรือ และทางอากาศ ไปร่วมรบด้วย¹⁸¹

¹⁸¹กรมการศึกษาวิจัย, ประวัติการรบของทหารไทยในสงครามเกาหลี

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2525), หน้า 45-54

ในครั้งแรกไทยได้ส่งกำลังทหาร 1 กรมผสม มีกำลังพลประมาณ 4,000 คน ไปร่วมรบกับสหประชาชาติ และได้ส่งกำลังพลเปลี่ยน โดยเริ่มจาก ผลัดแรก 22 ตุลาคม 2493-ผลัดสุดท้าย 23 มิถุนายน 2515 รวมทั้งสิ้น 23 ผลัด มีกำลังพลทั้งสิ้น 11,876 นาย¹⁸²

ในด้านการปฏิบัติการในสมรภูมิเกาหลีนั้น ผู้บัญชาการทหารไทยทำการ ร่วมรบกับสหประชาชาติ ได้มอบกำลังเข้าสมทบกับหน่วยหลักของสหประชาชาติ โดย มอบกำลังกรมผสมที่ 21 ให้กับกองทัพที่ 8 ของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ในด้านการ ยุทธการจึงอยู่ในความอำนวยการบังคับบัญชาของฝ่ายสหประชาชาติ¹⁸³

ภารกิจของกองกำลังทหารไทยนั้นมีหลายประการ อาทิ กองพัน ทหารราบ กองพันทหารปืนใหญ่ หรือกองร้อยลาดตระเวน เป็นต้น โดยต่างหน่วย ก็ทำหน้าที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน ตามแผนยุทธการที่ได้วางไว้¹⁸⁴

สำหรับหน่วยที่ทำการรบโดยตรงนั้น เช่น หน่วยลาดตระเวน หรือ หน่วยที่ได้รับคำสั่งมอบหมายให้ทำการโจมตีข้าศึก บางครั้งการปฏิบัติการดังกล่าว จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องปะทะกับข้าศึก ในการปะทะกันนั้น บางครั้งทหาร ไทยสามารถจับฝ่ายตรงข้ามเป็นเชลยศึกได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

1. วันที่ 29 พฤศจิกายน 2493 ทหารไทยได้ปะทะกับข้าศึก จำนวน 1 กองร้อย ทางทิศตะวันออกของกรุงเปียงยาง อันถือเป็นการปะทะข้าศึกครั้งแรก ของทหารไทยในสมรภูมิเกาหลี ปรากฏว่าสามารถจับเชลยศึกได้ 1 คน¹⁸⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

182 เรื่องเดียวกัน, หน้า 325

183 เรื่องเดียวกัน, หน้า 78

184 เรื่องเดียวกัน, หน้า 69

185 เรื่องเดียวกัน, หน้า 86

2. วันที่ 22, 24 พฤษภาคม 2494 กองพันทหารไทยได้รับคำสั่งให้
เข้าตีกองกำลังข้าศึกที่ยอดเขา 337 เมืองอุยจงบู การปะทะกันครั้งนี้สามารถ
ควบคุมฝ่ายตรงข้ามเป็นเชลยศึกได้ 2 คน และ 1 คนตามลำดับ¹⁸⁶

3. วันที่ 25 พฤษภาคม 2494 ในการเข้าตียอดเขา 299 เพื่อ
กวาดล้างและยึดที่มั่นของข้าศึก นอกจากทหารไทยได้ทำการสู้รบด้วยความสามารถแล้ว
ยังจับเชลยศึกจีนได้อีก 10 คน¹⁸⁷

4. วันที่ 10 พฤศจิกายน 2495 ข้าศึกได้เข้าโจมตีฟอร์คชอป เป็นครั้งที่ 3
ทหารไทยได้ทำการต่อสู้เพื่อป้องกันฐานที่ตั้ง หลังจากการสู้รบสิ้นสุดลง ระหว่างที่
ข้าศึกถอนตัวไป ได้มีการส่งหน่วยลาดตระเวนติดตามข้าศึก สามารถจับเชลยศึก
ได้ 2 คน และอีก 2 คน ถูกจับได้บนฐานที่ตั้ง¹⁸⁸

การปฏิบัติต่อเชลยศึก

ในสงครามเกาหลีนั้น หลังจากที่กองกำลังไทยได้ปะทะกับฝ่ายตรงข้าม
และสามารถจับเชลยศึกได้นั้น ซึ่งโดยมากพวกเชลยดังกล่าวมักจะเป็นฝ่ายขอยอม
จำนนเอง หรือไม่ก็เป็นกรณีที่ได้รับบาดเจ็บจากการปะทะกับกองกำลังทหารไทย
ไม่สามารถหนีกลับไปยังฐานที่มั่นเดิมของตนได้ จึงถูกทหารไทยควบคุมตัวไว้ได้ เช่น
กรณีเชลยศึกชาวจีนคนหนึ่ง ที่เข้าโจมตีที่ฟอร์คชอปคราวหนึ่ง ถูกยิงบาดเจ็บจน
ไม่สามารถหนีกลับได้ จนในที่สุดถูกทางไทยพบเข้าและเข้าควบคุมตัวไว้ เชลยศึก
ดังกล่าวจะถูกควบคุมตัวเบื้องต้นโดยผ่านไทย (การควบคุมตัวดังกล่าวฝ่ายไทยได้
ยึดหลักเกณฑ์ในอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1949 อย่างเคร่งครัด โดยไม่ปรากฏว่ามี

186 เรื่องเดียวกัน, หน้า 111

187 เรื่องเดียวกัน, หน้า 112

188 เรื่องเดียวกัน.

การเข้าถึงกำลังทหารร้าย หรือทรمانเซลยศึกเลย) เริ่มจากการนำตัวเซลยมายังกองบัญชาการ กองพัน (บ.กองพัน) ของไทย หลังจากนั้นฝ่ายไทยจะแจ้งไปยังฝ่ายสหประชาชาติทันทีในเรื่องเซลยดังกล่าว ฝ่ายสหประชาชาติจะส่งเจ้าหน้าที่ซักถามพร้อมด้วยล่ามมายัง บก.กองทัพของไทย เพื่อทำการซักถามเซลยศึก การซักถามดังกล่าวได้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยร่วมอยู่ด้วย การซักถามในเบื้องต้นจะถาม ชื่อ สกุล ยศ ของเซลยศึก และสอบถามข่าวเกี่ยวกับยุทธวิธีบางประการ หลังจากที่ได้ทำประวัติเซลยศึกแล้ว ฝ่ายสหประชาชาติจะนำตัวเซลยศึกนี้ไปยังฝ่ายควบคุมเซลยศึก เพื่อทำการสอบสวนเพิ่มเติมโดยนายทหารการข่าว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเซลยศึกของกรมทหารราบที่ 9-9 INF (Infantry) Regiment ซึ่งสังกัดกองพลทหารราบที่ 2 (2 INF Division) หลังจากนั้นจึงได้ทำการส่งตัวเซลยศึกเพื่อควบคุมตัวในค่ายเซลยศึกต่อไป

ดังนั้นการดำเนินการต่อเซลยศึกโดยฝ่ายไทยนั้น จึงเริ่มต้นเมื่อมีการจับกุม หรือควบคุมตัวเซลยศึก จนกระทั่งหลังจากการร่วมสอบสวนเบื้องต้นร่วมกับฝ่ายสหประชาชาติแล้วเท่านั้น ทหารไทยจึงไม่มีภาระกิจหน้าที่ในการควบคุมตัวเซลยศึกที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในค่าย¹⁸⁹

สมัยสงครามเวียดนาม

การเข้าร่วมของไทยในสงครามเวียดนามนั้น เริ่มต้นจากการที่รัฐบาลสาธารณรัฐเวียดนาม (เวียดนามใต้) ได้ขอความร่วมมือให้ไทยช่วยเหลือทั้งทางด้านการทหารและเศรษฐกิจ หลังจากได้รับคำร้องขอความช่วยเหลือดังกล่าว รัฐบาลไทยได้พิจารณาแล้วมีความเห็นว่า ประเทศไทยมีนโยบายสนับสนุนฝ่ายโลกเสรีซึ่งปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือประเทศสาธารณรัฐเวียดนาม ในอันที่จะหยุดยั้ง

¹⁸⁹สัมภาษณ์ พลเอกเชวง ยังเจริญ, 31 มีนาคม 2534

การรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามเอกราช และอธิปไตย ดังนั้นใน การที่จะให้การคุกคามดังกล่าวสิ้นสุดลงอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยจึงประกาศ ตกลงใจ เพื่อช่วยเหลือประเทศสาธารณรัฐเวียดนาม

การจัตกกองกำลังนั้น นอกจากกองกำลังทางเรือ และทางอากาศ แล้ว ทางกองกำลังทางบก ได้มีการส่งกำลังทหารอาสาสมัครหน่วยแรก จำนวน 1 กรม (หน่วยจงอางศึก หรือ QUEEN COBRA) จำนวน 1,732 นาย ออกเดินทางเมื่อวันที่ 15, 16, และ 17 กันยายน พ.ศ. 2510 กำลังส่วนนี้ได้รับมอบให้ขึ้น กับการบังคับบัญชาในกองพลทหารราบที่ 9 สหรัฐอเมริกา มีที่ตั้งอยู่ที่ค่ายแบร์แคท (BEAR CAT) ต่อมาได้ส่งกองพลทหารอาสาสมัคร (กองพลเสือดำ-PANTHERS) เรียกชื่อย่อว่า พล.อสส. และมีชื่อภาษาอังกฤษว่า Royal Thai Army Volunteer Force - RTAVF กองกำลังดังกล่าวได้ปฏิบัติการรบในสาธารณรัฐ เวียดนามทั้งหมด 3 ผลัด ดังนี้

1. กองพลทหารอาสาสมัคร ผลัดที่ 1 (พ.ศ. 2511-2512)
2. กองพลทหารอาสาสมัคร ผลัดที่ 2 (พ.ศ. 2512-2513)
3. กองพลทหารอาสาสมัคร ผลัดที่ 3 (พ.ศ. 2513-2514)

กองกำลังดังกล่าว อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกองบัญชา การกองกำลังทหารไทยในสาธารณรัฐเวียดนาม (บก.กกล.ไทย วน.) แต่ใน ด้านยุทธการนั้นให้ขึ้นต่อกองทัพสนามที่ 2 ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งรับผิดชอบร่วม กับกองทัพหน่วยที่ 3 ของกองทัพกเวียดนาม¹⁹⁰

ภารกิจของกองกำลังไทยดังกล่าวนี้ ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติการ

¹⁹⁰กองทัพบก, กองพลเสือดำ 2511-2512 (พระนคร: โรงพิมพ์ เลิศศิลป์, 2512)

ทางยุทธวิธี เพื่อค้นหาและทำลายกำลังพลและยุทธโปกรณ์ของฝ่ายศัตรูในพื้นที่รับผิดชอบ โดยการลาดตระเวน การปิดล้อม การตรวจค้นหมู่บ้าน การซุ่มโจมตี ดังนั้นบางครั้งกองกำลังของไทยจึงต้องปะทะกับฝ่ายข้าศึก หลังการปะทะกันบางครั้งสามารถจับเชลยศึกได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้ คือ

1. 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 กำลังข้าศึกเวียดนามประมาณ 1 กองพัน ได้เข้าฐานปฏิบัติการของทหารไทยที่ตั้งอยู่บนเนิน 38 ในพื้นที่ปฏิบัติการเกรทน่ากรีน (AO GRETNA GREEN) ใต้หมู่บ้านเพือกกาง (PHOU CANG) การปฏิบัติการต่อต้านข้าศึกดังกล่าว สามารถจับเชลยศึกได้ 1 คน

2. 16 มีนาคม พ.ศ.2512 ทหารเวียดนามประมาณ 1 กองพัน เข้าโจมตีที่ตั้งหน่วยทหารไทยในพื้นที่ปฏิบัติการเสนา (AO SAENA) โดยตั้งฐานปฏิบัติการที่หมู่บ้านลือคแอน (LOC AN) การปะทะกันดังกล่าวเป็นผลให้จับเชลยศึกได้ 3 คน

3. 16 มิถุนายน พ.ศ.2512 ข้าศึกได้บุกโจมตีฐานปฏิบัติการมหาริธ ผลการปะทะสามารถจับเชลยศึกที่ได้รับบาดเจ็บ 1 คน เป็นต้น¹⁹¹

ในสงครามเวียดนามดังกล่าวกองกำลังไทยมีที่ตั้งอยู่ที่ค่ายแบร์แคท ซึ่งในค่ายดังกล่าวนี้เป็นค่ายขนาดใหญ่ บริเวณรอบนอกเป็นเนินดินล้อมรอบ ด้ตามเป็นลวดหนามหลายชั้นมีระเบิดเคมฝังอยู่ เพื่อป้องกันการบุกเข้าโจมตีของข้าศึก และมียามประจำตามป้อม เพื่อคอยดูแลป้องกันค่าย และเป็นที่รวบรวมกองกำลังของทหารไทยทั้งหมด อีกทั้งเป็นฐานส่งบำรุงกำลัง มีสนามบินขนาดเล็ก รวมทั้งอาวุธยุทธโปกรณ์ ตลอดจนเสบียงที่ช่วยสนับสนุนในภารกิจต่าง ๆ และนอกจากนี้ ยังเป็นที่ควบคุมตัวเชลยศึกที่ถูกจับมาด้วย

191 เรื่องเดียวกัน.

ในด้านการดำเนินการต่อเชลยศึกนั้น มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. หลังจากที่กองทัพสหรัฐได้ประสานกับกองบัญชาการกองกำลังทหารไทยในสาธารณรัฐเวียดนาม (บก กกล ไทย วน.) ในด้านการมอบภารกิจและพื้นที่ปฏิบัติงานแล้ว ทางกองพลเสือดาก็จะจัดชุดปฏิบัติการเพื่อดำเนินการตามภารกิจต่าง ๆ ดังกล่าว

2. ชุดปฏิบัติการที่ต้องปะทะกับข้าศึกโดยตรง คือ กองร้อยปืนเล็กหรือหน่วยลาดตระเวนต่าง ๆ ในการต่อสู้กันนั้น ได้มีการจับเชลยศึกได้โดยเชลยศึกนี้บ้างก็ถูกจับเพราะบาดเจ็บ บางคนก็ยอมมอบตัว หรือบางครั้งทหารไทยจับได้ขณะต่อสู้กัน

3. หลังจากที่ควบคุมตัวเชลยศึกและได้ทำการปลดอาวุธแล้ว โดยหลักหน่วยจับจะต้องทำการส่งมอบตัวเชลยต่อทหารสารวัตรเพื่อควบคุมตัวในค่ายแบร์แคท แต่บางครั้งก็ได้มีการยิงเชลยศึกให้ตายเพื่อป้องกันปัญหาการควบคุมตัวหรือการที่จะเป็นภาระต่อหน่วยจับ¹⁹²

4. เมื่อนำตัวเชลยศึกมาถึงบริเวณที่ควบคุมตัวในค่ายเชลยศึก จะต้องได้รับการปิดตาโดยการผูกผ้าไว้ ชุดสอบสวนและซักถามจะดำเนินการสอบสวน, การซักถามเชลยศึก การดำเนินการดังกล่าวนี้ได้มีการประสานกันระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายเวียดนามใต้ โดยดำเนินการร่วมกัน ในการซักถามจะมีล่ามชาวเวียดนามซึ่งพูดภาษาไทยได้ดีพอสมควรและก็มีทหารไทยบางคนที่สามารถพูดภาษาเวียดนามได้บ้าง ในขั้นแรกของการซักถามได้ใช้แนวดำเนินการจากอนุสัญญาเจนีวา ปี ค.ศ. 1949 ในการถามชื่อ สกุล ยศ หมายเลขประจำตัว หลังจากนั้นจะทำการแยกเชลยศึกออกจากกันตามยศ และตำแหน่ง ซึ่งเชลยศึกที่ทหารไทยจับได้มัก

¹⁹²สัมภาษณ์ พันเอกพิเศษ ประสิทธิ์ ยะนิทร, 19 ธันวาคม 2533

จะเป็นระดับนายสิบและพลทหาร พร้อมทั้งรวบรวมทรัพย์สินของเชลยศึกแต่ละคน โดยมัดผูกท่อไว้โดยมีชื่อ สกุล ของเชลยศึก ซึ่งเป็นเจ้าของติดแสดงไว้ ทั้งนี้ กองกำลังไทยเก็บทรัพย์สินดังกล่าวไว้ที่หน่วยกองพล

ขั้นตอนต่อมาก็จะทำการซักถาม และสอบสวนเพื่อหาข่าว , ข้อมูล อันที่จะรายงานให้หน่วยเหนือทราบต่อไป ในการดำเนินการนั้นใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธี เริ่มตั้งแต่การถามโดยการพูดปกติ บางครั้งก็ใช้กำลังกับเชลยศึก เช่น การตบ หรืออาจใช้วิธีการถามซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง บางกรณีก็ปลุกเชลยศึกขึ้นมา ซักถามเวลาตีหรือจากเวลาที่หลับแล้วประมาณ 1 ชั่วโมง และวิธีการให้เชลยศึก อดอาหาร น้ำ หรือการที่บอกว่าจะให้อาหาร น้ำ หรือบุหรี่ เพื่อให้เชลยศึกได้ ตอบคำถาม ก็ได้ถูกนำมาใช้ด้วย

5. ค่ายกักกันเชลยศึกของกองกำลังไทยนั้น มีอยู่เพียงค่ายเดียว ขนาดประมาณครึ่งหนึ่งของสนามฟุตบอล มีลวดหนามล้อมรอบค่าย ฝ่ายซักถามของ เวียดนามใต้ และตัวเชลยศึกเอง ในบริเวณค่ายกักกันนั้นได้จัดให้มีเพลงหรือที่พัก และบังเกอร์ให้เชลยศึกไว้สำหรับนอนข้างใน และในกรณีที่มีการโจมตีค่ายแบร์ แคท เชลยศึกสามารถเข้าไปหลบในหลุมหลบภัยได้ สำหรับเชลยศึกที่สืบสารภาพก็ จะถูกแยกขังเดี่ยวโดยอยู่ในบังเกอร์ที่มีลวดหนามเพื่อทำการซักถามในวันต่อไป

สำหรับด้านความเป็นอยู่นั้น ได้ปล่อยเชลยศึกอย่างอิสระภาพในที่กัก กัน ไม่มีการผูกมัดเครื่องพันธนาการใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งไม่มีการใช้แรงงานจาก เชลยศึก ในด้านอาหารนั้นทหารสารวัตรฝ่ายไทยจะทำการแจกจ่ายอาหาร น้ำ ที่ ได้รับมาจากฝ่ายสหรัฐให้กับเชลยศึกซึ่งมักจะเป็นอาหารแช่แข็ง เช่น หมู , เนื้อ , ปลา นอกจากนี้ยังมีไข่ , แสม ไม้กระบอก รวมทั้งนม และผลไม้ เช่น แอปเปิ้ล เป็นต้น โดยแจกจ่ายให้กับเชลยศึกอย่างพอเพียง

จากสภาพต่าง ๆ ภายในค่ายไม่ปรากฏว่า มีคำร้องเรียนจากเชลยศึก หรือมีการก่อให้เกิดความไม่สงบภายในค่ายแต่อย่างใด และไม่มีเชลยศึกคนใดที่

พยายามหลบหนีออกไปจากค่ายกักกัน¹⁹³

ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะไม่ได้มีสงคราม หรือความขัดแย้งระดับระหว่างประเทศกับประเทศอื่นใดก็ตาม แต่ในช่วงเวลาเมื่อไม่นานมานี้ ได้ปรากฏกรณีการปะทะทางทหาร เช่น การปะทะกันระหว่างกองกำลังทหารไทย กับ ฝ่ายลาวกรณีบ้านร่มเกล้า หรือกรณีเงินหมากมูน ในปี พ.ศ.2522 ระหว่างฝ่ายไทย กับกองกำลังเวียตนาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกรณี "military operations short of war" กล่าวคือเป็นความขัดแย้งโดยการปฏิบัติการทางทหารในช่วงระยะเวลาสั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งในลักษณะ low intensity conflicts (LICs)¹⁹⁴ กรณีดังกล่าว ประเทศไทยไม่ได้ถือว่าเป็นสงคราม หรือความขัดแย้งในลักษณะที่จะนำอนุสัญญาเจนีวา อันไทยได้เป็นภาคีเป็นหลักในการดำเนินการ ดังนั้นทหารหรือบุคคลฝ่ายตรงกันข้ามที่ถูกฝ่ายไทยจับตัวได้ จึงไม่ได้ถือว่าเป็นเชลยศึก กรณีดังกล่าวจะตกอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก อันได้ประกาศใช้ตามจังหวัดที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนไทยที่ติดอยู่กับประเทศเพื่อนบ้าน จำนวนประมาณ 20 จังหวัด โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายทหารในการควบคุมตัวบุคคลดังกล่าว¹⁹⁵ และถือว่ามีสถานภาพเป็น "ผู้หลบหนีเข้าเมือง"¹⁹⁶

ในด้านการปฏิบัติต่อทหารที่ถูกจับได้ เช่น ทหารเวียตนาม จะถูกควบคุม

¹⁹³สัมภาษณ์ พันเอกวิทยา ทรงประยูร, 25 ธันวาคม 2533

¹⁹⁴Colonel Rechar H. Taylor, "What Are These Things Called "Operations Short of War ?" Military Review Vol. LXVIII (January 1988) : 5

¹⁹⁵สัมภาษณ์ พลเอกสนั่น เสวตเศรณี, 14 พฤษภาคม 2534

¹⁹⁶สัมภาษณ์ พันเอกเชษฐพัฒน์ คงศรี, 27 พฤศจิกายน 2532

ตัวไว้น่าจะกักกัน ที่อำเภออุบลราชธานี และอำเภอพนมสนธิคม โดยได้รับแจกอาหาร และได้รับการศึกษาบางอย่าง เช่น การเรียนวิชาอิเล็กทรอนิกส์ โดยกระทรวงมหาดไทย หรือได้รับอนุญาตให้เขียนจดหมายถึงบุคคลที่ตนรู้จักที่อยู่ในต่างประเทศได้ ซึ่งทหารเวียดนามส่วนใหญ่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีที่ได้รับ โดยมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่พอใจในสภาพการควบคุม โดยเฉพาะในเรื่องการถูกทรมาน และการได้รับอาหารที่ไม่เพียงพอ¹⁹⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹⁷เขียน อีระวิทย์ และคนอื่น, รายงานผลการวิจัยเรื่อง"ทหารเวียดนามหนีทัพ" (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชียศึกษา, 2530), หน้า 86